

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГОЛОВКО РОМАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 342.9:346.34(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ І
ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У
ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання власних ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело  **Р. М. Головка**

Науковий керівник:

Рачинська Ірина Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Головко Р. М. Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Міжнародний університет бізнесу і права Міністерства освіти і науки України; Одеський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Одеса, 2026.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному дослідженні адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, визначенні його правової природи, змісту, структури та місця у системі публічного адміністрування, а також у формуванні пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання і практики діяльності органів публічної адміністрації у відповідній сфері з урахуванням європейських стандартів належного адміністрування та умов воєнного стану.

Обґрунтовано теоретичні засади адміністративно-правового розуміння прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. Доведено, що ці права мають природу суб'єктивних публічних прав, які виникають і реалізуються у межах адміністративних правовідносин та спрямовані на забезпечення належної поведінки публічної адміністрації у взаємодії з бізнесом. Встановлено, що їх зміст розкривається через юридично гарантовані вимоги до органів публічної влади щодо компетентного, своєчасного, обґрунтованого, пропорційного та неупередженого вирішення адміністративних справ, унаслідок чого ці

права мають виразний процесуально-орієнтований характер і безпосередньо залежать від якості адміністративної процедури.

Доведено, що теоретико-доктринальною основою реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері виступає концепція належного адміністрування. Встановлено, що порушення процедурних гарантій не може розглядатися як суто технічний дефект адміністративної діяльності, а має оцінюватися як самостійна підстава для визнання рішення незаконним у разі, коли таке порушення вплинуло або могло вплинути на зміст адміністративного результату.

Сформульовано концепцію європейської матриці якості публічного адміністрування підприємництва як системи взаємопов'язаних стандартів, що встановлюють критерії юридичної якості адміністративної діяльності у відносинах між публічною адміністрацією та суб'єктами підприємницької діяльності. До таких критеріїв віднесено законність, правову визначеність, обґрунтованість, пропорційність, строковість, неупередженість, право бути вислуханим, доступ до матеріалів справи, належне мотивування рішень та ефективність засобів оскарження. Доведено, що зазначена матриця виконує функцію універсального орієнтира для оцінювання якості публічного адміністрування у підприємницькій сфері та має бути інтегрована у національне законодавство, адміністративні процедури і практику.

Запропоновано авторське визначення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як системно організованої сукупності адміністративно-правових норм, інституцій, процедур, форм і засобів діяльності органів публічної адміністрації, спрямованих на забезпечення фактичного здійснення, охорони та відновлення прав суб'єктів підприємництва у публічно-правових відносинах. Визначено структурну побудову цього механізму, яка охоплює нормативний, інституційний, процедурний, інструментальний і гарантійно-захисний блоки. Обґрунтовано, що лише узгоджене

функціонування цих елементів забезпечує перехід від нормативного закріплення права до його реального здійснення і результативного захисту.

Встановлено, що ефективність адміністративно-правового механізму безпосередньо залежить від чіткого визначення суб'єктного складу та компетенційного наповнення органів публічної адміністрації. Доведено, що до суб'єктного складу відповідного механізму належать не лише органи, які приймають первинні адміністративні рішення у сфері підприємницької діяльності, а й інституції контролю, перегляду та судового захисту, які забезпечують перевірку законності й обґрунтованості таких рішень. Обґрунтовано, що нечіткість компетенції, дублювання повноважень, перетин функцій та відсутність належної координації між органами влади створюють умови для довільного втручання у підприємницьку діяльність, формування нерівномірної адміністративної практики та зниження рівня правової визначеності.

Визначено, що адміністративні процедури у сфері реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності повинні функціонувати як відтворювані, формалізовані та прозорі алгоритми діяльності органів публічної адміністрації. Доведено, що їх основне значення полягає у забезпеченні реальної участі суб'єкта господарювання у провадженні, доступу до матеріалів справи, дотримання строків, повного з'ясування обставин справи та належного мотивування адміністративних актів. Запропоновано розглядати дозвільні, ліцензійні, реєстраційні, контрольні та сервісні процедури як основні форми адміністративного провадження у підприємницькій сфері, які потребують уніфікації на основі загальних стандартів адміністративної процедури. Обґрунтовано, що саме процедурна визначеність і відтворюваність є ключовими умовами обмеження адміністративного розсуду та підвищення якості управлінських рішень.

Розкрито значення форм діяльності органів публічної адміністрації у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Встановлено, що ключовими юридичними формами у цій сфері виступають адміністративний акт, адміністративні дії, процесуальні документи та юридично релевантна бездіяльність. Обґрунтовано, що якість адміністративного акта має визначатися насамперед належною компетенцією органу, правовою визначеністю його змісту, повнотою мотивування, фіксацією фактичних обставин справи та зазначенням порядку оскарження.

Доведено, що адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності утворюють єдину гарантійно-захисну систему, яка забезпечує стабільність, передбачуваність і самокорекцію адміністративно-правового механізму. Визначено, що до її складу входять матеріальні, процедурні, інституційні та інформаційні гарантії, а також засоби адміністративного й судового захисту. Обґрунтовано доцільність розмежування гарантій реалізації прав і гарантій їх захисту. Встановлено, що ефективність цієї системи визначається здатністю адміністративного оскарження і судового контролю реально поновлювати порушене право, усувати наслідки незаконного втручання і коригувати адміністративну практику.

Визначено, що вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності має здійснюватися через подолання фрагментарності законодавства, звуження меж підзаконного регулювання, уніфікацію мінімальних процедурних стандартів та чітке визначення меж адміністративного розсуду. Обґрунтовано необхідність закріплення на рівні закону обов'язку застосовувати стандарти адміністративної процедури у дозвільних, ліцензійних, реєстраційних та контрольних провадженнях, а також вимоги оцінки необхідності й пропорційності втручання у підприємницьку діяльність у кожному конкретному випадку. Доведено, що законодавче закріплення таких стандартів є умовою обмеження довільного втручання

публічної адміністрації та забезпечення передбачуваності правозастосування.

Запропоновано напрями оптимізації адміністративних процедур і управлінських практик у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. Обґрунтовано необхідність системної стандартизації процедур, скорочення надлишкових документальних вимог, перенесення доказового навантаження на адміністрацію через міжвідомчу взаємодію, розвитку цифрових інструментів, розширення електронної сервісності та посилення ефективності адміністративного оскарження як механізму самокорекції публічної адміністрації. Встановлено, що впровадження ризик-орієнтованого підходу до державного контролю, заборона неформальних управлінських практик, уніфікація строків процедур та регулярний аудит їх впливу на бізнес здатні істотно зменшити адміністративне навантаження, трансакційні витрати і конфліктність у відносинах між державою та суб'єктами господарювання.

Обґрунтовано, що імплементація європейських стандартів належного адміністрування у механізмі реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності має здійснюватися через нормативний, процедурний, контрольний та судовий канали. Визначено, що нормативний канал пов'язаний із закріпленням процедурних гарантій у загальному та спеціальному законодавстві, процедурний – із перетворенням цих гарантій на відтворювані алгоритми адміністративних проваджень, контрольний – із юридичним обмеженням інтенсивності державного втручання через стандарти законності, належної процедури та пропорційності, а судовий – із трансформацією європейських стандартів у критерії перевірки рішень, дій і бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Доведено, що в умовах воєнного стану ключового значення набуває забезпечення адміністративної стійкості механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. Під адміністративною стійкістю

запропоновано розуміти здатність системи публічного адміністрування зберігати мінімальні процедурні гарантії навіть за умов підвищеної інтенсивності державного втручання у сферу підприємництва. До таких гарантій віднесено право бути вислуханим, обов'язок мотивування рішень, дотримання розумних строків, можливість доступу до матеріалів справи та ефективне адміністративне й судове оскарження.

Визначено, що діджиталізація адміністративних процедур у підприємницькій сфері має розглядатися як інструмент підвищення швидкості надання послуг і водночас як засіб забезпечення доказовості, прозорості та відтворюваності адміністративних проваджень. Доведено, що формування електронного процедурного сліду, фіксація процесуальних дій, часових міток, повідомлень та доступу до матеріалів електронної справи створює додаткові гарантії для суб'єктів господарювання та посилює ефективність адміністративного і судового контролю. Разом із тим встановлено, що діджиталізація не може підміняти процедурні гарантії, а має підсилювати їхню практичну результативність.

Підсумовано, що підвищення ефективності реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності потребує переходу від фрагментарного регулювання до узгодженої адміністративно-правової моделі, яка забезпечує системну єдність матеріальних, процедурних, інституційних та гарантійно-захисних елементів. Така модель передбачає взаємопов'язане функціонування правових норм, компетенції органів публічної адміністрації, адміністративних процедур, юридичних форм діяльності, засобів адміністративного перегляду та судового контролю. Обґрунтовано, що узгодженість цих складових створює передумови для формування передбачуваного середовища взаємодії бізнесу і публічної адміністрації, підвищення правової визначеності та зміцнення довіри суб'єктів господарювання до держави.

Ключові слова: суб'єкти підприємницької діяльності, публічно-правова сфера, адміністративно-правовий механізм, реалізація прав, захист прав, публічна адміністрація, адміністративна процедура, адміністративний акт, адміністративне оскарження, судовий контроль, належне адміністрування, європейські стандарти, діджиталізація, воєнний стан.

SUMMARY

Holovko R. M. Administrative and legal mechanism for the realization and protection of the rights of business entities in the public law sphere. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for a Candidate Degree in Law in specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – International University of Business and Law of the Ministry of Education and Science of Ukraine; Odesa State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Odesa, 2026.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific task consisting in a comprehensive study of the administrative and legal mechanism for the realization and protection of the rights of business entities in the public law sphere, determination of its legal nature, content, structure and place in the system of public administration, as well as formulation of proposals for improving legal regulation and the practice of public administration bodies in the relevant sphere, taking into account European standards of good administration and the conditions of martial law.

The theoretical foundations of the administrative law understanding of the rights of business entities in the public law sphere are substantiated. It is proved that these rights have the nature of subjective public rights arising and exercised within administrative legal relations and aimed at ensuring proper conduct of public administration in its interaction with business. It is established that their

content is disclosed through legally guaranteed claims addressed to public authorities regarding competent, timely, reasoned, proportionate and impartial resolution of administrative cases. This determines the distinctly procedural orientation of such rights and their direct dependence on the quality of the administrative procedure.

It is proved that the theoretical and doctrinal basis for the realization and protection of the rights of business entities in the public law sphere is the concept of good administration. It is established that violation of procedural guarantees cannot be treated merely as a technical defect of administrative activity, but should be regarded as an independent ground for declaring a decision unlawful where such violation influenced or could have influenced the substance of the administrative result.

The concept of the European matrix of the quality of public administration in the sphere of entrepreneurship is formulated as a system of interrelated standards establishing criteria for the legal quality of administrative activity in relations between public administration and business entities. Such criteria include legality, legal certainty, reasonableness, proportionality, timeliness, impartiality, the right to be heard, access to case materials, proper statement of reasons and effectiveness of remedies. It is proved that this matrix performs the function of a universal benchmark for assessing the quality of public administration in the entrepreneurial sphere and must be integrated into national legislation, administrative procedures and practice.

The author's definition of the administrative and legal mechanism for the realization and protection of the rights of business entities is proposed as a systemically organized set of administrative law norms, institutions, procedures, forms and means of activity of public administration bodies aimed at ensuring the actual exercise, safeguarding and restoration of the rights of business entities in public law relations. Its structural composition is determined, covering the normative, institutional, procedural, instrumental, and guarantee-protective

blocks. It is substantiated that only the coordinated functioning of these elements ensures the transition from the normative recognition of a right to its actual realization and effective protection.

It is established that the effectiveness of the administrative and legal mechanism directly depends on a clear definition of the subject composition and competence content of public administration bodies. It is proved that the subject composition of the relevant mechanism includes not only bodies adopting primary administrative decisions in the sphere of entrepreneurial activity, but also institutions of control, review and judicial protection ensuring verification of the legality and reasonableness of such decisions. It is substantiated that vagueness of competence, duplication of powers, overlap of functions and lack of proper coordination between public authorities create conditions for arbitrary interference with entrepreneurial activity, formation of uneven administrative practice and reduction of legal certainty.

It is determined that administrative procedures in the sphere of realization of the rights of business entities should function as reproducible, formalized and transparent algorithms of activity of public administration bodies. It is proved that their principal significance lies in ensuring real participation of the business entity in the proceedings, access to case materials, observance of time limits, establishment of all relevant circumstances and proper reasoning of administrative acts. Permit, licensing, registration, control and service procedures are proposed as the main forms of administrative proceedings in the entrepreneurial sphere requiring unification on the basis of general standards of administrative procedure. It is substantiated that procedural certainty and reproducibility are key conditions for limiting administrative discretion and improving the quality of administrative decisions.

The significance of the forms of activity of public administration bodies within the mechanism of realization of the rights of business entities is revealed. It is established that the key legal forms in this sphere are the administrative act,

administrative actions, procedural documents and legally relevant inaction. It is substantiated that the quality of an administrative act should be determined primarily by the proper competence of the body, legal certainty of its content, completeness of reasoning, fixation of factual circumstances of the case and indication of the procedure for appeal.

It is proved that administrative and legal guarantees and methods of protection of the rights of business entities form a unified guarantee-protective system ensuring stability, predictability and self-correction of the administrative and legal mechanism. It is determined that this system includes substantive, procedural, institutional and informational guarantees, as well as means of administrative and judicial protection. The expediency of distinguishing guarantees for the realization of rights from guarantees for their protection is substantiated. It is established that the effectiveness of this system is determined not so much by the formal existence of administrative appeal or judicial control as by their capacity to actually restore violated rights, eliminate consequences of unlawful interference and correct administrative practice.

It is determined that improvement of the normative and legal framework for the realization and protection of the rights of business entities should be carried out through overcoming legislative fragmentation, narrowing the scope of subordinate regulation, unifying minimum procedural standards and clearly defining the limits of administrative discretion. The necessity of establishing at the legislative level the obligation to apply standards of administrative procedure in permit, licensing, registration and control proceedings, as well as the requirement to assess the necessity and proportionality of interference in entrepreneurial activity in each specific case, is substantiated. It is proved that legislative consolidation of such standards is a condition for limiting arbitrary interference by public administration and ensuring predictability of law enforcement.

Directions for optimization of administrative procedures and managerial practices in the sphere of realization and protection of the rights of business entities are proposed. The necessity of systemic standardization of procedures, reduction of excessive documentary requirements, transfer of the evidentiary burden to the administration through interdepartmental interaction, development of digital tools, expansion of electronic service delivery and strengthening of administrative appeal as a mechanism of self-correction of public administration is substantiated. It is established that the introduction of a risk-based approach to state control, prohibition of informal managerial practices, unification of procedural time limits and regular audit of their impact on business are capable of significantly reducing administrative burden, transaction costs and conflicts in relations between the state and business entities.

It is substantiated that implementation of European standards of good administration into the mechanism for the realization and protection of the rights of business entities should be carried out through normative, procedural, control and judicial channels. It is determined that the normative channel is connected with the consolidation of procedural guarantees in general and special legislation; the procedural channel, with transforming these guarantees into reproducible algorithms of administrative proceedings; the control channel, with legal limitation of the intensity of state interference through standards of legality, due procedure and proportionality; and the judicial channel, with transforming European standards into criteria for reviewing decisions, actions and inaction of public authorities.

It is proved that under martial law ensuring administrative resilience of the mechanism for the realization and protection of the rights of business entities acquires decisive significance. Administrative resilience is proposed to be understood as the ability of the system of public administration to preserve minimum procedural guarantees even under conditions of increased intensity of state interference in the sphere of entrepreneurship. Such guarantees include the

right to be heard, the duty to state reasons for decisions, observance of reasonable time limits, possibility of access to case materials, and effective administrative and judicial appeal.

It is determined that digitalization of administrative procedures in the entrepreneurial sphere should be considered not only as a tool for increasing the speed of service delivery, but also as a means of ensuring evidentiary value, transparency and reproducibility of administrative proceedings. It is proved that formation of an electronic procedural trail, recording of procedural actions, time stamps, notifications and access to electronic case materials creates additional guarantees for business entities and enhances the effectiveness of administrative and judicial control. At the same time, it is established that digitalization cannot replace procedural guarantees but should strengthen their practical effectiveness.

It is concluded that improving the effectiveness of realization and protection of the rights of business entities requires a transition from fragmented regulation to a coherent administrative and legal model ensuring systemic unity of substantive, procedural, institutional and guarantee-protective elements. Such a model presupposes the interrelated functioning of norms, competence, administrative procedures, legal forms of activity, review mechanisms and judicial control. It is substantiated that the coordination of these components creates prerequisites for forming a predictable environment of interaction between business and public administration, enhancing legal certainty and strengthening the trust of business entities in the state.

Keywords: business entities, public law sphere, administrative and legal mechanism, realization of rights, protection of rights, public administration, administrative procedure, administrative act, administrative appeal, judicial control, good administration, European standards, digitalization, martial law.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у періодичних фахових виданнях України:

1. Головка Р. М. Адміністративно-правові гарантії захисту прав підприємців у відносинах із органами влади. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1 (83). С. 254–260. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.41>

2. Головка Р. М. Діджиталізація адміністративних процедур як чинник посилення гарантій прав підприємців. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 514–523. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.73>

3. Головка Р. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 1. С. 186–196. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.23>

4. Головка Р. М. Адміністративна відповідальність у сфері підприємницької діяльності: баланс між контролем і захистом прав. *Правові новели*. 2025. № 26. С. 77–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.8>

5. Головка Р. М. Діяльність органів публічної адміністрації щодо запобігання порушенням прав суб'єктів підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 1. С. 160–165. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-1/34>

Наукові статті у періодичних виданнях іноземних держав:

6. Holovko R. Administrative and legal support of economic freedom and entrepreneurial activity in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11 No. 5. P. 334–341. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-5-334-341>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Головка Р. М. Адміністративна процедура як гарантія прав підприємця у взаєминах з органами публічної влади. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали X Міжнародної

науково-практичної конференції (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 657–660.

8. Golovko R. M. Licensing and licensing procedures as administrative barriers and guarantees of the rights of business entities. *Theoretical foundations of law, public management and practice of their application*: International scientific conference proceedings (Riga, 25–26 December 2024). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 401–405.

9. Головка Р. М. Адміністративне оскарження у сфері підприємництва як механізм відновлення порушених прав. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів–Торунь, 10 жовтня 2025 р.). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 188–192.

10. Головка Р. М. Адміністративно-правові механізми реалізації та захисту прав підприємців в Україні: адаптація до умов воєнного стану та імперативи повоєнного відновлення. *Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 16–17 жовтня 2025 р.). У 2-х т. Т. 1. / За заг. ред. В. І. Мельник. Тернопіль: Крок, 2025. С. 73–78.

11. Головка Р. М. Публічні закупівлі як адміністративно правовий механізм забезпечення рівного доступу до підприємництва. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2025 р.). Одеса : ОДУВС, 2025. С. 326–329.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ.....	31
1.1. Сутність, зміст і структура прав суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері.....	31
1.2. Теоретико-доктринальні засади реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері..	53
1.3. Європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва.....	68
Висновки до розділу 1.....	89
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	91
2.1. Поняття та структурна побудова адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності.....	91
2.2. Суб'єктний склад та компетенційне наповнення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.....	107
2.3. Адміністративні процедури та форми діяльності органів публічної адміністрації у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності.....	126
2.4. Адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у структурі відповідного механізму.....	137

Висновки до розділу 2.....	153
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ	
РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ У СФЕРІ	
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	157
3.1. Вдосконалення нормативно-правового забезпечення	
реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.....	157
3.2. Оптимізація адміністративних процедур та управлінських	
практик у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів	
підприємницької діяльності.....	173
3.3. Імплементация європейських стандартів належного	
адміністрування у механізмі реалізації і захисту прав суб'єктів	
підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного	
стану.....	194
Висновки до розділу 3.....	223
ВИСНОВКИ.....	225
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	233
ДОДАТКИ.....	273

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних умовах трансформації системи публічного адміністрування, утвердження принципів правової держави та переорієнтації діяльності публічної влади на стандарти належного врядування особливого значення набуває забезпечення реального здійснення та ефективного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. Саме у взаємодії бізнесу з органами публічної адміністрації відбувається практичне втілення свободи підприємництва, доступу до адміністративних послуг, дозвільних, ліцензійних, реєстраційних і контрольних процедур, а також формуються умови для правової визначеності, передбачуваності управлінських рішень і стабільності господарської діяльності.

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що в умовах реформування державного управління, цифровізації адміністративних процедур, децентралізації влади та адаптації національного законодавства до європейських стандартів суттєво зростає значення ефективних адміністративно-правових механізмів забезпечення прав та захисту суб'єктів підприємництва. Практика правозастосування свідчить про наявність проблем, пов'язаних із фрагментарністю нормативного регулювання, недостатньою узгодженістю компетенції органів публічної адміністрації, значним обсягом дискреційних повноважень, процедурною невизначеністю, надмірним підзаконним регулюванням і відсутністю єдиних стандартів адміністративного захисту прав бізнесу.

Додаткової актуальності зазначеній проблематиці надає європейська інтеграція України, що передбачає не лише наближення національного законодавства до права Європейського Союзу, а й упровадження європейських стандартів належного адміністрування у відносинах між

державою та бізнесом. У цих умовах права суб'єктів підприємницької діяльності дедалі більше розглядаються як система суб'єктивних публічних прав, реалізація яких залежить від якості адміністративних процедур, належного мотивування рішень, дотримання строків, права бути вислуханим та наявності ефективних механізмів оскарження.

У сучасній адміністративно-правовій науці питання забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності переважно розглядаються або крізь призму загальних засад свободи підприємництва, або через аналіз окремих дозвільних, реєстраційних, контрольних чи сервісних процедур. Водночас комплексне адміністративно-правове осмислення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як цілісного механізму, що поєднує нормативні, інституційні, процедурні та гарантійно-захисні елементи, залишається недостатньо розробленим.

Проблематика адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності пов'язана з розвитком сучасної доктрини адміністративного права, людиноцентричним спрямуванням публічного адміністрування, становленням загальної адміністративної процедури, визначенням меж компетенції органів публічної адміністрації та формуванням ефективних механізмів захисту прав приватної особи у публічно-правових відносинах.

Теоретичне підґрунтя для дослідження цих питань сформовано у працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуя, Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова, С. Г. Стеценка, О. В. Кузьменко, Р. С. Мельника, І. Б. Коліушка, В. П. Тимощука, І. В. Бойка, А. М. Школика, Л. Р. Білої-Тіунової, О. Ф. Андрійко, А. Т. Комзюка, О. М. Пасенюка, М. І. Смоковича, Н. Б. Писаренко та інших учених. Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності,

публічно-сервісної діяльності, контролю та процедур у сфері господарювання досліджували С. І. Бевз, О. В. Клим, М. М. Тимошевич, С. С. Лисенко, О. Р. Зельдіна, О. Г. Хрімлі, С. Єсімов, О. О. Леонов, А. М. Чорна, К. Д. Димидюк.

Серед зарубіжних дослідників, праці яких мають значення для теоретичного осмислення належного адміністрування, адміністративної процедури, європеїзації адміністративного права та юридичних меж публічного впливу на приватну сферу, слід відзначити J. Schwarze, P. Craig, G. de Búrca, H. C. N. Hofmann, G. C. Rowe, A. H. Türk, C. Harlow, R. Rawlings, J. Mendes, T. Tridimas, Ch. Knill, C. Radaelli, R. Pasquier, A. Wróbel, D. Miąsik. Для дослідження взаємодії держави і бізнесу важливими є також напрацювання OECD і SIGMA щодо принципів публічного адміністрування, регуляторної політики, інспекційної діяльності, ризик-орієнтованого контролю та цифрової трансформації адміністративних процедур.

Усе це свідчить про необхідність здійснення комплексного адміністративно-правового дослідження реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, визначення теоретико-доктринальних, інституційно-процедурних і гарантійно-захисних засад відповідного механізму та вироблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання і практики його застосування з урахуванням європейських стандартів належного адміністрування та сучасних умов розвитку української держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дослідження належить до пріоритетних у галузі адміністративного права. Напрямок дисертаційного дослідження обрано з урахуванням положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»,

Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, Національної економічної стратегії на період до 2030 року та відповідає пріоритетному напрямку «Удосконалення адміністративної діяльності суб'єктів владних повноважень» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки та темі науково-дослідних робіт Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (номер державної реєстрації 0123U103538).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у визначенні теоретико-доктринальних, інституційно-процедурних та гарантійно-захисних засад адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, виявленні проблем його практичного функціонування та обґрунтуванні напрямів удосконалення відповідного механізму з урахуванням європейських стандартів належного адміністрування та умов воєнного стану.

Для реалізації поставленої мети передбачено розв'язання таких *завдань*:

- з'ясувати сутність, зміст і структуру прав суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері;
- дослідити теоретико-доктринальні засади реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері;
- визначити європейську матрицю якості публічного адміністрування підприємництва;

- сформулювати поняття та розкрити структурну побудову адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності;
- дослідити суб'єктний склад та компетенційне наповнення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- проаналізувати адміністративні процедури та форми діяльності органів публічної адміністрації у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- охарактеризувати адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у структурі відповідного механізму;
- обґрунтувати напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- визначити підходи до оптимізації адміністративних процедур та управлінських практик у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- проаналізувати імплементацію європейських стандартів належного адміністрування у механізмі реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері.

Предметом дослідження виступає адміністративно-правове забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії держави і права, адміністративного права, адміністративного процесу, адміністративної процедури, публічного адміністрування, а також наукові дослідження, присвячені правовому регулюванню підприємницької діяльності, взаємодії бізнесу з органами публічної адміністрації та захисту прав суб'єктів господарювання у публічно-правовій сфері.

Нормативну основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, Цивільний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, закони України «Про адміністративну процедуру», «Про адміністративні послуги», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», а також інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів публічної адміністрації у сфері підприємницької діяльності.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять офіційні документи органів державної влади України, матеріали правозастосовної практики, зокрема практика адміністративних судів, Верховного Суду, органів публічної адміністрації, а також нормативні акти, офіційні документи й аналітичні матеріали інституцій Європейського Союзу, Ради Європи, OECD, SIGMA та інших міжнародних організацій, що стосуються публічного адміністрування, адміністративних процедур, регуляторної політики, контролю у сфері підприємництва та захисту прав суб'єктів господарювання.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. За допомогою *методів аналізу та синтезу* розкрито сутність, зміст і структуру прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. *Діалектичний метод* використано для дослідження розвитку наукових підходів до розуміння прав суб'єктів підприємництва, концепції належного адміністрування та трансформації адміністративно-правового забезпечення прав підприємців в умовах європейської інтеграції і воєнного стану. *Системно-структурний і структурно-функціональний методи* дали змогу розкрити побудову адміністративно-правового механізму, його суб'єктний склад, компетенційне наповнення, процедури, форми діяльності, гарантії та способи захисту. *Порівняльно-правовий метод* застосовано для аналізу європейських стандартів належного адміністрування, а формально-юридичний і логіко-семантичний методи – для аналізу законодавства та уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації здійснено комплексне адміністративно-правове дослідження адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері з урахуванням сучасних доктринальних підходів, правозастосовної практики, європейських стандартів належного адміністрування та умов воєнного стану. У результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення і висновки, які запропоновані здобувачем особисто. Основні з них такі:

уперше:

– обґрунтовано цілісну концепцію прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері як самостійної адміністративно-правової категорії, що має природу суб'єктивних публічних прав, зміст яких визначається юридично забезпеченими вимогами до публічної адміністрації щодо належного, своєчасного, обґрунтованого та неупередженого вирішення адміністративних справ;

– запропоновано авторське визначення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як багаторівневої системи взаємопов'язаних нормативних, інституційних, процедурних, інструментальних і гарантійно-захисних елементів, функціональна єдність яких забезпечує юридично контрольовану взаємодію бізнесу з публічною адміністрацією та відновлення порушених прав;

– сформульовано концепцію європейської матриці якості публічного адміністрування підприємництва як інтегрованої системи стандартів належного адміністрування, що виступає критерієм оцінки юридичної якості адміністративної діяльності у сфері підприємництва та основою для її нормативної і процедурної модернізації;

– обґрунтовано модель імплементації європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності через чотири взаємопов'язані канали – нормативний, процедурний, контрольний і судовий, із визначенням їх функціонального призначення, інструментального наповнення та особливостей дії в умовах воєнного стану;

удосконалено:

– підходи до визначення структури прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері шляхом виокремлення їх процесуальної складової як ключового елемента, що забезпечує реалізацію

матеріальних прав через адміністративні процедури, адміністративні акти та механізми оскарження;

– наукові підходи до розкриття теоретико-доктринальних засад реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності через обґрунтування положення про належну адміністративну процедуру як елемент матеріальної законності управлінського рішення та як самостійну гарантію правомірності адміністративного втручання;

– характеристику суб'єктного складу адміністративно-правового механізму шляхом уточнення компетенційного наповнення органів публічної адміністрації, розмежування їх регуляторних, сервісних, контрольних і юрисдикційних функцій та визначення особливостей їх функціональної взаємодії у підприємницьких адміністративних провадженнях;

– наукові підходи до класифікації адміністративних процедур і форм діяльності органів публічної адміністрації шляхом їх розгляду як відтворюваних алгоритмів реалізації прав, що забезпечують передбачуваність, контрольованість, процедурну справедливість і доказовість адміністративних дій;

– наукові положення щодо адміністративно-правових гарантій та способів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності шляхом обґрунтування їх системного характеру, який поєднує адміністративне оскарження, судовий контроль, процедурні запобіжники та механізми відповідальності публічної адміністрації;

– підходи до визначення напрямів удосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері підприємницької діяльності через акцент на подоланні фрагментарності регулювання, обмеженні підзаконної дискреції,

закріпленні меж адміністративного розсуду та уніфікації процедурних стандартів;

набули подальшого розвитку:

- положення щодо оптимізації адміністративних процедур і управлінських практик у сфері підприємницької діяльності через обґрунтування необхідності їх системної стандартизації, запровадження ризик-орієнтованого підходу до здійснення державного контролю, а також розвитку цифрової сервісності як засобу зниження адміністративного навантаження, підвищення передбачуваності рішень і мінімізації трансакційних витрат суб'єктів господарювання;

- наукові підходи до імплементації європейських стандартів належного адміністрування в умовах воєнного стану шляхом формування концепції адміністративної стійкості, яка передбачає інституційне та процедурне закріплення мінімальних гарантій (права бути вислуханим, обов'язку мотивування, дотримання строків, можливості ефективного оскарження) як таких, що не підлягають звуженню навіть за умов підвищеного державного втручання;

- положення щодо ролі судового контролю у забезпеченні належного адміністрування через посилення значення перевірки процедурних дефектів, пропорційності втручання, меж адміністративного розсуду та обґрунтованості адміністративних рішень, а також через обґрунтування підходу, за яким порушення ключових процедурних гарантій може виступати самостійною підставою для скасування відповідних адміністративних рішень;

- підходи до використання діджиталізації як інструменту забезпечення доказовості, прозорості та відтворюваності адміністративних процедур у сфері підприємницької діяльності, зокрема через формування

електронного процедурного сліду, фіксацію процесуальних дій, забезпечення доступу суб'єкта господарювання до матеріалів електронної справи та підвищення контрольованості адміністративної діяльності;

– положення щодо підвищення ефективності адміністративного оскарження як механізму самокорекції публічної адміністрації шляхом розширення його процедурних можливостей, посилення вимог до мотивування рішень за скаргами, забезпечення перевірки як матеріальних, так і процедурних аспектів адміністративних актів, а також скорочення строків розгляду у справах, що мають істотний вплив на здійснення підприємницької діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у різних напрямках практичної діяльності, зокрема у:

– *науково-дослідній діяльності* – як теоретико-методологічне підґрунтя для подальших наукових досліджень проблем адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, розвитку інституційного, процедурного та гарантійно-захисного механізму їх забезпечення, а також удосконалення правових засад взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією (акт впровадження в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 14.04.2026 року);

– *правотворчій діяльності* – під час підготовки та вдосконалення нормативно-правових актів, що регулюють сферу реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема при розробленні змін до законодавства про адміністративну процедуру, адміністративні послуги, дозвільну систему у сфері господарської діяльності, ліцензування видів

господарської діяльності, державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності, а також інших актів, що визначають умови здійснення підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері;

– *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності діяльності органів публічної адміністрації у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, удосконалення адміністративних процедур у дозвільних, ліцензійних, реєстраційних, сервісних і контрольних провадженнях, підвищення якості мотивування управлінських рішень, обмеження надмірної адміністративної дискреції, посилення ефективності адміністративного оскарження та забезпечення належного судового контролю за рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень (акт впровадження в практичну діяльність АО «Південно-Українська Міжнародна асоціація адвокатів» від 15.04.2026 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів, а також у викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Адміністративне судочинство», «Публічне адміністрування», «Підприємницьке право», «Адміністративно-правове забезпечення прав суб'єктів господарювання» та інших навчальних курсів, пов'язаних із дослідженням правових засад діяльності публічної адміністрації та захисту прав приватних осіб у публічно-правових відносинах (акт впровадження в освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 07.04.2026 року).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати отримані автором самотійно на основі аналізу наукових публікацій, законодавства та матеріалів практики стосовно адміністративно-правового механізму

реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та узагальнення дисертаційного дослідження апробовано під час участі автора у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.), Theoretical foundations of law, public management and practice of their application (Riga, Latvia, 25–26 грудня 2024 р.), «Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період» (Львів–Торунь, 10 жовтня 2025 р.), «Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення» (Вінниця, 16–17 жовтня 2025 р.), «Стан та перспективи розвитку адміністративного права України» (Одеса, 24 жовтня 2025 р.).

Публікації. Основні науково обґрунтовані результати проведеного дослідження відображені в 11 одноосібних наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 6 наукових статей, у тому числі 5 статей, опублікованих у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття – у періодичному виданні іноземної держави, а також 5 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 285 сторінок, з них основний текст – 215 сторінок, список використаних джерел – 40 сторінок (275 найменувань), додатки – 13 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

1.1. Сутність, зміст і структура прав суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері

Публічно-правовий вимір реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності проявляється передусім через їх системну взаємодію з органами публічної адміністрації. Така взаємодія охоплює державну реєстрацію, дозвольно-ліцензійні процедури, отримання адміністративних послуг, здійснення державного нагляду (контролю), застосування приписів і санкцій, а також розгляд спорів щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень [203].

У межах цих правовідносин права у сфері підприємницької діяльності набувають визначеного юридичного змісту, зокрема як право ініціювати адміністративну процедуру, подавати документи та отримувати їх розгляд, бути належним чином поінформованим, отримати мотивоване рішення у встановлений строк, брати участь у провадженні та користуватися ефективними засобами адміністративного й судового оскарження [83].

Нормативний каркас реалізації і захисту прав суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері утворюють конституційні гарантії свободи підприємницької діяльності та судового захисту, загальні вимоги до діяльності суб'єктів владних повноважень у межах компетенції і у спосіб, визначений законом, а також спеціальні акти процедурного і сервісного спрямування. Базові стандарти належного розгляду індивідуальних справ закріплені у законодавстві про адміністративну

процедуру, а отримання юридично значущих результатів у взаємодії з адміністрацією опосередковується законодавством про адміністративні послуги. Контрольно-наглядові втручання у підприємницьку діяльність підлягають режиму законності, визначеності підстав і процедурності за законодавством про державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності [95; 143; 144; 156].

Водночас публічно-правовий вимір прав у сфері підприємницької діяльності завжди пов'язаний із владним елементом, так як орган публічної адміністрації діє в межах компетенції та приймає індивідуальні акти, які здатні прямо впливати на можливість здійснення господарської діяльності (дозвіл, відмова, анулювання, припис, штраф тощо). Саме тому права суб'єктів підприємництва у таких відносинах мають виразну гарантійну природу, адже вони покликані забезпечити передбачуваність адміністративних рішень, обмежити свавільне втручання та створити юридичні інструменти відновлення порушеного права. Окреме значення має й те, що суд, перевіряючи рішення та дії суб'єктів владних повноважень, оцінює їх як формально, так і за критеріями обґрунтованості, добросовісності, розсудливості та пропорційності, що посилює захист приватних осіб у відносинах з державою [84].

Доцільно наголосити, що реалізація прав суб'єкта підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах не є безмежною. Вона відбувається за умов законності та з урахуванням публічного інтересу. Органи влади можуть застосовувати регуляторні та контрольні інструменти для досягнення суспільно значущих цілей, однак таке втручання має бути правомірним, процедурно коректним і співмірним. Власне, норми адміністративної процедури, законодавство про адміністративні послуги та правила державного нагляду (контролю) формують той практичний каркас,

через який права суб'єктів підприємництва реалізуються та захищаються у взаємодії з публічною адміністрацією [143; 144; 156].

У вітчизняній адміністративно-правовій доктрині (Ю. Битяк, В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко) права у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, як правило, інтерпретуються як суб'єктивні публічні права приватної особи (фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності або юридичної особи) у правовідносинах з публічною адміністрацією. У цьому розумінні вони постають як юридично гарантовані вимоги до суб'єктів владних повноважень щодо дотримання належної адміністративної процедури, ухвалення законного та мотивованого рішення і забезпечення ефективних засобів захисту [10; 32].

Слід зазначити, що права суб'єктів підприємництва аналізуються як суб'єктивні публічні права у відносинах з публічною адміністрацією. Йдеться про юридично забезпечені вимоги приватної особи до суб'єкта владних повноважень щодо компетентного і процедурно належного розгляду справи, ухвалення мотивованого адміністративного акта або надання адміністративної послуги, а також щодо доступних засобів оскарження. Такий підхід дозволяє відмежувати публічно-правовий вимір прав суб'єкта підприємницької діяльності від суто приватноправових можливостей у ринкових відносинах і зосередити аналіз на механізмах публічного адміністрування [11; 144].

Разом із цим, у доктрині адміністративного права, зокрема у роботах М. Міхровської, обґрунтовується людиноцентристський вектор його розвитку та зміна соціальної ролі від переважно управлінсько-розпорядчої до сервісної (публічно-сервісної) щодо приватної особи [122].

У цій логіці взаємодія бізнесу з адміністрацією описується через юридично контрольовані взаємні очікування. У відносинах публічно-

сервісного типу, за В. Авер'яновим, кожна сторона наділена правами вимоги щодо належної поведінки іншої сторони [8].

Для суб'єкта підприємницької діяльності це означає, що звернення щодо реєстрації, отримання дозволу чи ліцензії має бути прийняте, розглянуте і вирішене компетентним органом у встановленому законом порядку, з ухваленням законного, обґрунтованого та мотивованого рішення. У контрольно-наглядових відносинах відповідні правомочності проявляються не як право на позитивний результат, а як право на дотримання визначених законом підстав, меж і процедури перевірки, а також на ефективне оскарження її результатів.

Варто підкреслити, що публічно-правовий вимір прав у сфері підприємницької діяльності неминуче пов'язаний із категорією публічного інтересу, оскільки саме ним у теорії та практиці обґрунтовують допустимість адміністративного втручання. У науковій літературі публічний інтерес визначається як значущі для істотної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, забезпечення яких покладається на публічну адміністрацію [32].

У межах цієї парадигми права у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері проявляються як інструмент узгодження приватного інтересу (свобода господарювання, доступ до ринку, майнові очікування) з публічним (безпека, добросовісна конкуренція, фіскальна дисципліна, захист споживачів), але лише в рамках пропорційності та юридичної визначеності.

Показово, що у доктрині суб'єктивних публічних прав акцент робиться саме на обов'язковому адресаті права – органі влади. У викладі В. Галунька наголошується: у таких відносинах зобов'язальною стороною, як правило, виступає суб'єкт владних повноважень [11].

Це має принципове значення для дослідження підприємницької діяльності, оскільки права, що реалізуються у дозвільних процедурах та під час здійснення державного нагляду (контролю), у публічно-правовій площині набувають змісту вимоги до публічної адміністрації діяти в межах наданої компетенції, неупереджено, у визначені законом строки та з належним мотивуванням прийнятих рішень.

Доцільно звернути увагу на те, що сучасний імпульс переосмислення прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері дає й розвиток законодавства про адміністративну процедуру. У фаховій літературі наголошується, що введення загальної адміністративної процедури покликане системно впорядкувати процедурний аспект відносин публічної адміністрації з приватними особами (у тому числі юридичними особами) та підсилити гарантії передбачуваності адміністративної діяльності [144; 192].

Стандарт належного адміністрування у процедурному вимірі можна звести до мінімального набору гарантій, які мають значення для підприємницьких адміністративних проваджень. До них належать право бути вислуханим до ухвалення несприятливого індивідуального заходу, право доступу до матеріалів справи з урахуванням вимог конфіденційності та обов'язок адміністрації надавати обґрунтування мотивів рішення. У національному праві ці гарантії отримують розвиток через положення законодавства про адміністративну процедуру і мають практичне значення у реєстраційних, дозвільних, ліцензійних і контрольних провадженнях [72].

Для суб'єктів підприємництва це означає інституціоналізацію значної частини ризиків взаємодії з публічною адміністрацією шляхом їх перенесення з площини неформальних практик у площину процедурно визначених прав та юридично перевірюваних критеріїв правомірності управлінських рішень.

Узагальнюючи наведені підходи, права у сфері підприємницької діяльності як категорію публічно-правової сфери доцільно трактувати як сукупність матеріальних і процедурних правомочностей приватної особи у відносинах з публічною адміністрацією, зміст яких полягає у можливості ініціювати адміністративну справу, брати участь у її розгляді, отримати адміністративний акт, адміністративну послугу чи інший юридично значущий результат, вимагати законності, обґрунтованості та пропорційності будь-якого владного втручання, а також домогтися ефективного відновлення порушеного права через механізми адміністративного і судового оскарження та відповідальності публічної влади.

У практичному вимірі зазначені правомочності реалізуються щоразу, коли здійснення господарської діяльності обумовлене прийняттям адміністративних рішень та виконанням адміністративних процедур. Йдеться про правові можливості, що виникають і проявляються в межах взаємодії суб'єктів підприємництва з органами державної влади та органами місцевого самоврядування під час державної реєстрації, отримання дозволів і ліцензій, доступу до адміністративних послуг, проведення контрольних заходів, а також під час адміністративного чи судового оскарження управлінських актів. У цьому контексті конституційна свобода підприємницької діяльності виконує функцію загальної правової передумови, тоді як її фактична реалізація значною мірою визначається адміністративно-правовими інструментами, які встановлюють порядок та межі взаємодії між бізнесом і публічною адміністрацією.

У загальній характеристиці прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері важливо підкреслити їх комплексний характер. З одного боку, це права, пов'язані з отриманням юридично значущого результату від публічної адміністрації (наприклад, реєстраційна дія, видача

дозволу, внесення відомостей до реєстру, прийняття рішення про надання статусу, погодження чи відмову). З іншого боку, це права, що забезпечують належний процес досягнення такого результату: право на розгляд звернення; на участь у процедурі; на поінформованість; на мотивоване рішення у визначені строки; на ефективне оскарження. Саме цей процедурний шар у сучасному адміністративному праві відіграє ключову роль, оскільки він мінімізує ризики адміністративної сваволі та перетворює владну діяльність органу на юридично контрольований процес. Нормативним ядром такого підходу є законодавство про адміністративну процедуру, яке встановлює базові вимоги до прийняття рішень публічною адміністрацією та гарантії участі приватної особи у відповідному провадженні [144; 211].

Показовим є те, що ознаки прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, як це послідовно показує українська адміністративно-правова доктрина, зумовлені природою владно-управлінських і публічно-сервісних відносин.

З одного боку, ці права реалізуються в умовах компетенційної асиметрії. Публічна адміністрація як суб'єкт владних повноважень діє з позиції влади, тоді як підприємець виступає адресатом адміністративного впливу, але зберігає можливість вимагати від органу законної та передбачуваної поведінки. У цьому ключі В. Авер'янов наголошував на різних режимах адміністративних відносин (зокрема, публічно-владних і публічно-сервісних), що й пояснює нерівність компетенцій за одночасного існування вимог приватної особи до належного здійснення владних функцій [1].

З іншого погляду, значна частина прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері проявляється як вимоги до належної якості адміністративного акта: компетентність органу; дотримання

процедури; мотивованість; відповідність меті повноваження; недискримінаційність; пропорційність. Такий процедурно-якісний вимір прав узгоджується з розвитком стандартів good administration (належного адміністрування), які в українській науці аналізуються, зокрема, Л. Р. Білоу-Тіуною, а також у фахових матеріалах з питань тлумачення і застосування Закону України «Про адміністративну процедуру» [21; 35].

Окрім цього, ці права мають виразний інструментальний (сервісний) характер. Вони найчастіше реалізуються через звернення суб'єкта підприємницької діяльності до органу влади та отримання юридично значущого результату (дозвіл, ліцензія, реєстрація, адміністративна послуга), що зближує їх із режимом адміністративних послуг і сервісною функцією держави. Цей підхід розвивають В. Авер'янов та В. Тимошук у працях про адміністративні послуги й адміністративну процедуру [1; 19; 193].

З огляду на викладене, поняття публічно-правової сфери реалізації прав у сфері підприємницької діяльності доцільно наповнювати конкретним змістом через типові канали взаємодії з органами влади.

1. Регулювання (встановлення обов'язкових правил і умов доступу до певних видів діяльності, у тому числі через дозвільні та ліцензійні режими).

2. Адміністративні послуги, через які підприємець отримує юридично оформлений результат, необхідний для започаткування або продовження діяльності, зміни статусу чи реалізації окремих господарських можливостей; законодавство у цій сфері прямо орієнтує адміністрацію на забезпечення прав та законних інтересів приватних осіб [112; 143].

У зазначених вимірах концентрується базове співвідношення, що задає внутрішню логіку дослідження: свобода підприємництва; адміністративно-правові обмеження; гарантії їх правомірного застосування.

Зазначимо, що свобода підприємницької діяльності в сучасній правовій державі не зводиться до ідеї мінімального втручання. Навпаки, в умовах регуляторної моделі публічного управління вона передбачає наявність нормативно визначених правил, спрямованих на охорону публічного інтересу, зокрема у сферах безпеки, охорони здоров'я, довкілля, фінансової дисципліни, захисту конкуренції та прав споживачів [72].

Водночас адміністративно-правові обмеження у підприємницькій сфері набувають легітимності лише за умови їх правової визначеності та процедурної коректності. Вони мають застосовуватися виключно в межах компетенції суб'єкта владних повноважень і з дотриманням встановленої законом процедури, супроводжуватися належним мотивуванням і обґрунтуванням зв'язку між втручанням та метою повноваження, не допускати дискримінації, а також відповідати принципу співмірності як критерію допустимості обмеження свободи підприємництва.

На практичному рівні це означає, що правовий режим обмежень повинен бути структурно поєднаний із системою гарантій, які забезпечують контроль за адміністративним розсудом і мінімізують ризики свавілля. До таких гарантій належать:

- 1) процедурні гарантії, зокрема право на участь і подання пояснень, доступ до матеріалів, додержання строків, вимоги до мотивування адміністративного акта;
- 2) інституційні гарантії, пов'язані з наявністю дієвих механізмів адміністративного оскарження та перегляду рішень;
- 3) судові гарантії, що забезпечують ефективний судовий контроль за законністю, обґрунтованістю та пропорційністю втручання [42; 171].

Окремого теоретико-прикладного акценту потребує питання меж здійснення прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, оскільки саме тут найвиразніше проявляється баланс між свободою

економічної діяльності та владно-регуляторною природою публічної адміністрації. У вітчизняній адміністративно-правовій доктрині, зокрема у працях В. Б. Авер'янова, наголошується, що взаємодія приватної особи з органом публічної влади відбувається в режимі владно-управлінських відносин, а тому межі реалізації прав не можуть визначатися довільно, а лише в юридично встановлених рамках законності та компетенції суб'єкта владних повноважень [1; 56].

Зазначимо, що такі межі задаються вимогами законності, причому двосторонньо. Для суб'єкта підприємницької діяльності це означає обов'язок здійснювати діяльність відповідно до правових приписів, а для публічної адміністрації законність проявляється у зв'язаності компетенцією, процедурою та метою повноваження, тобто у забороні підміняти норму права управлінською доцільністю [10; 70].

Разом із цим, зазначені межі визначаються публічним інтересом, який у наукових підходах до регуляторної держави розглядається як підстава для встановлення дозвільних, наглядових і контрольних інструментів у сферах безпеки, охорони здоров'я, екології, фінансової дисципліни, конкуренції. Водночас як підкреслює С. Стеценко, сам по собі публічний інтерес не легітимує будь-яке втручання. Він лише окреслює напрям регулювання, тоді як допустимість і межі втручання мають бути доведені через правові критерії та процедури [183].

Окрім цього, межі здійснення прав у сфері підприємницької діяльності істотно залежать від адміністративної дискреції, коли закон надає органу можливість обрати один із кількох правомірних варіантів рішення. Саме тут, як аргументує В. Тимошук у працях про адміністративну процедуру та гарантії належного адміністрування, виникає потреба в посиленій системі запобіжників, оскільки дискреція є допустимою лише як інструмент реалізації закону, але не як заміна права. Управлінське рішення,

прийняте в умовах дискреції, має бути перевірюваним за критеріями обґрунтованості, добросовісності, неупередженості та пропорційності, інакше вона перетворюється на форму прихованого свавілля [193].

У національній моделі (М. Смокович, Н. Писаренко) ключовим запобіжником виступають стандарти судового контролю в адміністративному судочинстві. У цьому контексті науковці, які досліджують адміністративну юстицію і межі перевірки дискреційних рішень, підкреслюють орієнтацію суду на перевірку не лише формальної відповідності рішення закону, а й дотримання юридичних меж адміністративної дискреції через аналіз мети повноваження, достатності мотивування, відсутності дискримінації, добросовісності, розсудливості та пропорційності. Саме така модель контролю не підміняє адміністративний розсуд судовою доцільністю, але переводить дискрецію у площину юридичної відповідальності органу за якість управлінського рішення [14; 16; 17].

У підсумку права у сфері підприємницької діяльності в публічно-правовій сфері слід розглядати як правову конструкцію, у межах якої свобода економічної діяльності поєднується з регуляторними рамками та процедурно-судовими гарантіями від надмірного або свавільного втручання з боку публічної адміністрації.

Відтак, розгляд прав суб'єктів підприємництва як категорії публічно-правової сфери дозволяє побачити їх головну юридичну особливість, яка полягає в тому, що зазначені права реалізуються через публічне адміністрування і тому є тісно пов'язаними з адміністративною процедурою, адміністративними послугами, контрольно-наглядовими режимами та механізмами оскарження. Саме ці елементи формують практичний контур подальшого аналізу адміністративно-правового механізму реалізації та захисту прав у сфері підприємницької діяльності.

Важливо звернути увагу на те, що права суб'єктів підприємництва у взаємодії з публічною адміністрацією мають виразно прикладний характер, оскільки вони актуалізуються саме в тих ситуаціях, коли здійснення, продовження або трансформація господарської діяльності залежить від управлінського рішення, адміністративної послуги, контрольно-наглядового заходу чи іншої форми владного впливу. У таких умовах свобода підприємницької діяльності перестає бути абстрактною конституційною декларацією і набуває юридично відчутного змісту, адже її реалізація опосередковується адміністративними процедурами, вимогами до рішень і дій органів влади, а також механізмами оскарження і відновлення порушених прав [56].

Видається обґрунтованим, що структуру права суб'єкта підприємництва у публічно-правовій сфері доцільно описувати через взаємопов'язані елементи. Суб'єктом права є приватна особа, зокрема, фізична особа-підприємець або юридична особа, а зобов'язаним адресатом виступає суб'єкт владних повноважень. Об'єктом є юридично значущий результат у публічному адмініструванні або утримання адміністрації від надмірного втручання. Зміст охоплює результативні правомочності отримати адміністративний акт або адміністративну послугу та процедурні правомочності участі, поінформованості, строковості і мотивованості. Гарантії забезпечуються інститутами адміністративної процедури, адміністративного і судового оскарження, а межі визначаються компетенцією, публічним інтересом і пропорційністю, що робить поведінку адміністрації юридично перевірюваною [84; 144; 211].

Зміст прав суб'єкта підприємницької діяльності у публічно-правовій площині доцільно розглядати як комплекс взаємопов'язаних правомочностей, що супроводжують взаємодію з публічною адміністрацією від моменту первинного звернення до досягнення остаточного юридичного

результату. Вихідною правомочністю для бізнесу є можливість ініціювати адміністративний розгляд шляхом подання заяви, клопотання або відповідного пакета документів із розрахунком на їх прийняття, реєстрацію та розгляд за заздалегідь визначеними правилами. Ця правомочність має самостійну правову цінність, оскільки фактично забезпечує доступ суб'єкта підприємницької діяльності до публічного адміністрування як до юридично організованого процесу, а не до позаправового або дискреційно-ручного вирішення питання. Саме норми адміністративної процедури закріплюють базові гарантії належного повідомлення, участі особи у провадженні, дотримання строків та обов'язковості мотивування рішень, формуючи у суб'єкта підприємницької діяльності легітимне очікування передбачуваної та послідовної поведінки адміністративного органу [62].

Невід'ємною складовою цього комплексу є правомочність отримати юридично значущий результат взаємодії з публічною адміністрацією. Такий результат може набувати форми адміністративного акта, документа дозвільного характеру, ліцензії, реєстраційної дії, внесення відомостей до публічного реєстру або іншого результату адміністративної послуги. Водночас адміністративний акт і адміністративна послуга не є тотожними категоріями, оскільки індивідуальний адміністративний акт може прийматися як у сервісних, так і в контрольно-наглядових чи юрисдикційних правовідносинах. Для суб'єкта підприємницької діяльності результативність означає не лише позитивне вирішення заяви за наявності законних підстав, а й отримання юридично коректного, мотивованого та придатного для перевірки акта або документа, який створює, підтверджує, змінює чи припиняє відповідний правовий стан. Законодавство про адміністративні послуги має особливе значення для підприємницьких процесів, пов'язаних із започаткуванням бізнесу, зміною його організаційних параметрів або виконанням регуляторних вимог [30].

Важливою складовою змісту прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах є і правомочність участі в адміністративній процедурі. У взаємодії з публічною адміністрацією вона не обмежується формальною можливістю подати документи, а включає реальне право бути поінформованим про перебіг розгляду, подавати пояснення, уточнювати фактичні обставини, реагувати на зауваження органу, користуватися представництвом і отримувати рішення у встановлені або розумні строки. Процедурні гарантії мають конструктивний характер, оскільки вони зменшують асиметрію владних ресурсів між підприємцем і адміністрацією, підвищують якість управлінських рішень і знижують імовірність конфлікту ще на стадії їх ухвалення. У цьому проявляється практична дія стандартів належного адміністрування, які в європейській правовій традиції пов'язуються з вимогами неупередженості, добросовісності, розумності та передбачуваності адміністративної діяльності [211]. Для бізнесу це означає активний, а не пасивний правовий статус у процедурі, що включає можливість впливу на зміст майбутнього рішення в межах закону та вимогу до адміністрації щодо прозорого й послідовного обґрунтування своїх дій.

Окремий блок правомочностей становлять засоби захисту, які актуалізуються у разі порушення прав суб'єкта підприємницької діяльності, виникнення спору щодо рішення, дії чи бездіяльності органу влади або застосування примусових заходів. Ефективність захисту визначається можливістю відновлення правового стану шляхом скасування незаконного акта, визнання дій протиправними, зобов'язання адміністрації вчинити певні дії або утриматися від них, а також усунення наслідків неправомірного втручання. Кодекс адміністративного судочинства України забезпечує підприємцю відповідні процесуальні засоби, водночас закріплюючи розширені стандарти перевірки рішень суб'єктів владних повноважень за

критеріями обґрунтованості, безсторонності, добросовісності, розсудливості, пропорційності та цільового використання повноважень. Для підприємницької діяльності це має принципове значення, оскільки формальна законність рішення не завжди унеможливорює надмірне втручання, тоді як змістовні критерії судового контролю дозволяють виявляти й усувати адміністративні зловживання [84].

Вбачається, що зміст прав у сфері підприємницької діяльності у взаємодії з публічною адміністрацією потребує структурного осмислення, адже саме структура дозволяє продемонструвати механізм функціонування права у владно-управлінському середовищі. Структурні елементи прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері охоплюють суб'єкта права і кореспондуючого суб'єкта обов'язку, об'єкт права як юридично значущий результат або благо, зміст у вигляді сукупності правомочностей, систему гарантій, межі здійснення та відповідальність публічної адміністрації за протиправні рішення чи дії. Такий підхід дозволяє показати, що право суб'єкта підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах має двосторонню юридичну природу, за якої можливість суб'єкта підприємництва нерозривно поєднується з обов'язком адміністрації діяти компетентно, своєчасно, обґрунтовано та неупереджено [32; 38].

У структурі прав особливе місце посідають межі їх здійснення та проблема адміністративної дискреції. Для підприємницької сфери типовими є ситуації, коли закон не задає єдиного можливого управлінського рішення і залишає органу публічної адміністрації простір для вибору. Такий простір, як підкреслюють Ю. Битяк і В. Зуй, є об'єктивним елементом публічного управління, однак за своєю природою він не може трансформуватися у довільність, оскільки дискреція є формою реалізації закону, а не його заміною [33].

У європейській традиції, що спирається на стандарти належного адміністрування, межі дискреційних повноважень пов'язуються з обов'язком діяти відповідно до мети повноваження, дотримуватися принципів рівності та пропорційності і забезпечувати повагу до прав та законних інтересів приватної особи, що у вітчизняній літературі про європеїзацію адміністративного права послідовно аналізує, зокрема, О. Радишевська [163].

У системі гарантій прав суб'єктів підприємницької діяльності у взаємодії з публічною адміністрацією особливе місце посідає відповідальність держави, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю. Якщо незаконне рішення або неправомірні дії спричинили майнові втрати, ефективний захист у підприємницькій діяльності потребує не лише скасування відповідного акта, а й компенсаційного виміру. У цивілістичній доктрині, представленій працями О. Дзери та Н. Кузнєцової, відповідальність держави й органів місцевого самоврядування за шкоду, завдану їх органами або посадовими особами, розглядається як механізм відшкодування збитків і водночас як засіб правового стимулювання публічної адміністрації до обережної, правомірної та добросовісної поведінки [101; 201]. У практичному сенсі це означає, що захист прав суб'єкта підприємницької діяльності не вичерпується скасуванням незаконного акта, а може охоплювати також відновлення економічної рівноваги, порушеної неправомірним владним втручанням.

Визначальною для змісту та структури прав у сфері підприємницької діяльності є роль адміністративної процедури та сервісної функції держави, оскільки саме вони прив'язують суб'єктивні права до конкретних управлінських процесів. Як послідовно доводить В. Тимощук у дослідженнях адміністративної процедури, процедура забезпечує

передбачуваність і юридичну контрольованість прийняття рішень, а через вимоги повідомлення, участі, строків і мотивування формує стандарти належного адміністрування [193].

У підсумку права у сфері підприємницької діяльності у взаємодії з публічною адміністрацією доцільно розуміти як системну конструкцію, у межах якої поєднуються результативні правомочності отримати рішення або послугу, процесуальні правомочності брати участь у провадженні, бути поінформованим і одержати мотивований акт у встановлені строки, а також охоронні правомочності оскаржити рішення, домогтися усунення незаконного втручання та отримати відшкодування шкоди.

Можна стверджувати, що у публічно-правових відносинах права приватної особи функціонують як взаємопов'язаний комплекс юридичних можливостей, який реалізується через конкретні управлінські режими (адміністративну процедуру, адміністративні послуги, реєстраційно-дозвільні та ліцензійні процедури, державний нагляд і контроль, а також механізми адміністративного та судового оскарження). Саме тому права суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері не зводяться до простого каталогу. У реальній взаємодії з публічною адміністрацією вони проявляються як різні за природою і призначенням можливості, що кореспондують відповідним інструментам публічного адміністрування [99].

У межах публічно-правової сфери методично виправданим є поділ прав у сфері підприємницької діяльності на майнові, організаційні та процедурні. Така тріада відображає логіку контактів бізнесу з державою, яку у наукових підходах до публічного адміністрування підкреслює С. Стеценко. Підприємцю необхідно, по-перше, зберегти активи й уникнути невинуватених втрат, по-друге, забезпечити правовий доступ до режимів здійснення діяльності, по-третє, мати гарантії, що адміністративна влада діятиме прозоро, неупереджено і своєчасно, а її рішення будуть

перевірюваними та оскаржуваними. Саме через цю логіку поділ на майнові, організаційні та процедурні права демонструє реальну архітектуру прав у сфері підприємницької діяльності у владно-управлінському середовищі [184].

Майнові права у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері охоплюють такі правомочності, які забезпечують охорону економічної основи діяльності від неправомірних рішень і дій адміністрації та створюють механізми компенсації втрат. У цьому аспекті, як обґрунтовують О. Дзера та Н. Кузнєцова, ключового значення набуває деліктна відповідальність держави і органів місцевого самоврядування за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю їх органів або посадових осіб. Саме компенсаційний механізм переводить порушення права з площини формального констатування у площину реального відновлення майнового становища суб'єкта господарювання, що для бізнесу нерідко є критичнішим, ніж суто декларативне визнання незаконності акта [201].

Організаційні права у сфері підприємницької діяльності утворюють блок правомочностей, завдяки яким суб'єкт господарювання набуває або підтримує юридичну здатність провадити діяльність у регульованому середовищі. Їх ядро становлять реєстраційні, дозвільні та ліцензійні правомочності, а також права доступу до окремих ринків і публічних ресурсів у межах установлених процедур. Реєстраційний сегмент включає правомочність на державну реєстрацію та внесення змін до реєстраційних відомостей як передумову правової визначеності й легальності діяльності, що проявляється в правових режимах публічних реєстрів [111].

Саме тут, як можна прослідкувати у працях В. Колпакова і С. Стеценка, найчастіше виникають ризики надмірного формалізму, вимагання документів поза законом, штучного затягування строків, непослідовного

тлумачення підстав для відмови, а також використання дискреції як заміни юридичних критеріїв. Тому організаційні права фактично спираються на процедурні гарантії. Без права на участь у провадженні, права на розгляд у визначені або розумні строки, права на мотивоване рішення та права на ефективне оскарження реєстраційно-дозвільний режим втрачає правовий характер і перетворюється на адміністративний бар'єр для підприємництва [91; 184].

Процедурні права у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері доцільно розглядати як сукупність правомочностей, що забезпечують справедливість адміністративного провадження та роблять діяльність публічної адміністрації юридично контрольованою. У вітчизняній адміністративно-правовій доктрині наголошується, що саме процедурні гарантії формують реальний зміст прав приватної особи у владно-управлінських відносинах, оскільки зменшують асиметрію владних ресурсів і забезпечують передбачуваність адміністративного реагування. У практичному вимірі до таких правомочностей належать право бути вислуханим і надати пояснення, право знати, які матеріали та факти покладені в основу рішення, право доступу до матеріалів справи, право користуватися представництвом, право на розгляд у встановлені або розумні строки, право отримати рішення з належним мотивуванням, а також право на адміністративне і судове оскарження [111].

Процедурні права мають універсальний характер, оскільки супроводжують як майнові, так і організаційні права, виконуючи функцію юридичного забезпечення реалізації та захисту приватного інтересу в умовах владної компетенції адміністрації. У цьому аспекті В. П. Тимошук обґрунтовує, що процедура є структурним механізмом реалізації суб'єктивних публічних прав, оскільки вона встановлює мінімальні

стандарти належного адміністрування через вимоги повідомлення, участі особи, строків, прозорості та мотивування рішень [193].

Процедурні права набувають особливого значення у сфері державного нагляду і контролю, де втручання може бути інтенсивним та економічно чутливим. В. Радінська наголошує, що гарантії у контрольно-наглядових відносинах пов'язані з правовим обмеженням меж перевірок, визначеністю підстав і порядку їх здійснення, належною фіксацією контрольних дій і результатів, документуванням вимог, а також можливістю оперативного реагування суб'єкта господарювання шляхом подання зауважень, заперечень і використання процедур оскарження. За таких умов процесуальні правомочності функціонують як запобіжник вибіркового або надмірного застосування владних повноважень, що кореспондує європейським підходам до обмеження адміністративної дискреції принципами законності та пропорційності [171].

Поряд із тріадою майнових, організаційних і процедурних прав методично доцільно використовувати класифікацію прав у сфері підприємницької діяльності за їх функцією у механізмі реалізації як права-результати та права-інструменти. Права-результати спрямовані на досягнення кінцевого юридичного ефекту у взаємодії з публічною адміністрацією, зокрема отримання реєстраційної дії, дозволу, ліцензії, адміністративної послуги, скасування незаконного рішення, припинення протиправного втручання, відшкодування шкоди [111].

У концептуальному плані така дихотомія узгоджується з підходом В. Тимощука до процедурних гарантій та з позиціями В. Колпакова щодо функціональної ролі процесуальних прав у забезпеченні підконтрольності адміністрації. Саме інструментальні права визначають ефективність реалізації прав-результатів, оскільки перетворюють можливість отримання адміністративного результату на юридично забезпечений процес із

визначеними вимогами до поведінки органу влади. За недостатності інструментального компоненту кінцевий результат стає залежним від адміністративної практики та розширеної дискреції, що у європейських стандартах розглядається як ризик порушення принципів правової визначеності та пропорційності.

Отже, класифікація прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері має значення як спосіб упорядкування їх змісту і одночасно як метод правильної прив'язки кожної групи правомочностей до відповідних адміністративно-правових механізмів їх реалізації та захисту.

Такий підхід відповідає методологічним орієнтирам, які у вітчизняній доктрині загальної теорії та адміністративного права обґрунтовують, зокрема, Ю. Битяк, а також окремо В. Колпаков, наголошуючи на функціональному зв'язку суб'єктивних прав із процедурними та інституційними формами їх забезпечення. Майнові права у цій системі потребують ефективного судового захисту та дієвих компенсаційних інструментів, оскільки саме можливість відшкодування шкоди, заподіяної незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю публічної адміністрації, переводить захист інтересу суб'єкта підприємницької діяльності у площину реального відновлення майнового стану [32; 92].

Цю логіку послідовно підтримує цивілістична доктрина, представлена працями О. Дзери та Н. Кузнєцової, у яких відповідальність держави і органів місцевого самоврядування за завдану шкоду розглядається як правова гарантія економічної стабільності приватних суб'єктів у відносинах з владою. Організаційні права потребують прозорих реєстраційних, дозвільних і ліцензійних процедур, оскільки для бізнесу визначальним є юридично передбачуваний доступ до режимів здійснення діяльності та до адміністративних результатів, що формують організаційну

здатність провадити господарську діяльність у регульованому середовищі [201].

У такій конструкції класифікація прав у сфері підприємницької діяльності виконує прикладну функцію, оскільки дозволяє вибудувати цілісну систему адміністративно-правового забезпечення свободи підприємницької діяльності, поєднуючи відповідні правомочності з процедурами, інституційними механізмами та стандартами судового контролю, що забезпечують їх ефективну реалізацію і захист.

Проведений аналіз дозволяє узагальнити, що права суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері є самостійною адміністративно-правовою категорією, яка формується й реалізується в умовах владно-управлінської взаємодії з публічною адміністрацією. Їх публічно-правова природа визначається тим, що юридичні можливості суб'єкта підприємницької діяльності пов'язані з компетенцією та дискреційними повноваженнями органів влади, адміністративними процедурами і формами діяльності публічної адміністрації, включно з наданням адміністративних послуг, здійсненням контролю (нагляду), прийняттям індивідуальних актів, а також із судовим контролем за рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень. У цій площині свобода підприємницької діяльності набуває функціонально визначеного юридичного змісту та реалізується через конкретні адміністративно-правові режими. У межах таких режимів відповідні права суб'єкта підприємництва мають бути як нормативно закріпленими, так і гарантованими механізмами належного адміністрування та ефективного захисту.

Узагальнене визначення прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері може бути сформульоване так: права суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері — це юридично забезпечена сукупність матеріальних, організаційних і процедурних правомочностей

суб'єкта господарювання у відносинах з публічною адміністрацією, спрямованих на ініціювання та проходження адміністративних процедур, отримання юридично значущого результату у формі адміністративного акта, реєстраційної дії, документа дозвільного характеру, ліцензії, результату адміністративної послуги чи іншого передбаченого законом рішення, реалізацію свободи підприємницької діяльності в межах законності, правової визначеності та пропорційного врахування публічного інтересу, а також на недопущення неправомірного чи надмірного владного втручання і відновлення порушених прав шляхом адміністративних і судових засобів, включно з компенсаційними механізмами.

Загальна логіка дослідження також дозволяє закріпити висновок про те, що баланс приватних і публічних інтересів у підприємницьких адміністративних провадженнях виступає постійним тестом правомірності адміністративного впливу. Публічний інтерес може бути підставою втручання лише в межах компетенції і закону, за умови дотримання принципу пропорційності, необхідного балансу між метою втручання та несприятливими наслідками для суб'єкта підприємництва, а також використання найменш обтяжливого засобу за наявності кількох правомірних альтернатив. Дискреційні повноваження потребують юридичних запобіжників, які матеріалізуються через процедуру, вимоги до мотивування і стандарти судового контролю.

1.2. Теоретико-доктринальні засади реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері

Логічним продовженням класифікації прав у сфері підприємницької діяльності є аналіз умов їх реалізації у публічно-правовій сфері, оскільки саме контекст взаємодії з публічною адміністрацією визначає реальну

дієвість правомочностей і межі допустимого управлінського впливу. Як підкреслюють В. Галуцько і О. Правоторова, підприємець у публічно-правових відносинах користується свободою господарювання і одночасно вступає у взаємодію з владою, яка встановлює правила доступу до ринків, адмініструє реєстраційні, дозвільні та ліцензійні режими, надає адміністративні послуги, здійснює контроль і може застосовувати примусові заходи [10].

У такій взаємодії реалізація прав набуває ознак адміністративно-правового режиму, у межах якого свобода господарювання здійснюється через адміністративні процедури та індивідуальні адміністративні акти за вимогами законності, передбачуваності та процедурної справедливості.

Реалізація прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері в доктрині описується як поєднання матеріальної та процедурної площин. Це розмежування дає змогу відокремити зміст правомочностей від стандартів адміністративної процедури, через які вони стають практично здійсненими [11; 193].

У теоретико-доктринальному плані засадою реалізації і захисту прав суб'єкта підприємницької діяльності у відносинах з публічною адміністрацією виступає верховенство права як вимога зв'язаності адміністрації законом і заборони свавілля. У межах цього підходу обмеження прав у сфері підприємницької діяльності допускаються лише за умови законної мети, належного обґрунтування та процедурної коректності, а перевірюваність рішення забезпечується через мотивованість і можливість ефективного перегляду [165].

Публічний інтерес як підстава втручання не може розглядатися як самодостатнє обґрунтування будь-яких заборон або санкцій. У різних підручниках з адміністративного права, зокрема за редакцією В. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. В. Джафарової, О. Кузьменка та Т.

Коломоєць, публічний інтерес пов'язується з суспільно значущими потребами, реалізація яких покладається на публічну адміністрацію та конкретизується через компетенцію органів влади і встановлені законом повноваження [6; 8; 9; 89].

Тут треба зазначити, що публічний інтерес у цьому розумінні не існує поза компетенцією та метою повноваження, а отже має бути юридично ідентифікований через норму права, яка визначає завдання органу, предмет регулювання і допустимі засоби впливу.

З нашого погляду, ключовим інструментом забезпечення балансу інтересів виступає принцип пропорційності та похідна від нього вимога мінімально необхідного втручання. В адміністративному судочинстві пропорційність використовується як критерій перевірки рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, що дозволяє зіставляти легітимну мету втручання з інтенсивністю обмеження прав та обирати менш обтяжливі засоби за наявності альтернатив [43].

У підприємницькій сфері принцип пропорційності проявляється через вимогу обґрунтованого вибору інструменту управлінського реагування. У разі виявлення порушення орган контролю не зобов'язаний автоматично застосовувати найбільш інтенсивні заходи, такі як зупинення діяльності, анулювання дозволу чи ліцензії або максимальні санкції. Якщо досягнення публічної мети є можливим шляхом припису з розумним строком для усунення порушень або іншого менш обтяжливого заходу, застосування суворих рішень вимагає посиленої аргументації та чіткого показу неможливості альтернатив [200]. Чим інтенсивнішим, фактично, є захід впливу, тим вищим має бути рівень індивідуалізованого мотивування і тим детальніше орган має пояснити відмову від менш обтяжливих альтернатив.

Відповідно до нашої позиції, поряд із вимогою співмірності втручання ключовим обмежувачем адміністративної дискреції виступає правова визначеність та захист легітимних очікувань.

Правова визначеність і захист легітимних очікувань у сучасній адміністративно-правовій доктрині розглядаються як елементи верховенства права, що забезпечують передбачуваність адміністративної діяльності для приватних осіб, у тому числі для бізнесу. У цій логіці стабільність адміністративної практики, послідовність застосування критеріїв і недопущення ретроспективного погіршення становища суб'єкта підприємницької діяльності виступають юридичною вимогою, яка обмежує межі дискреції та зменшує ризик свавілля [31; 87].

Характерним є те, що баланс інтересів у підприємницьких адміністративних провадженнях майже завжди проходить через дискреційні повноваження. Дискреція є об'єктивно необхідною там, де закон оперує оціночними категоріями або допускає вибір між кількома правомірними рішеннями. Проблема виникає тоді, коли дискреція підміняє юридичні критерії і породжує непередбачуваність для бізнесу, що проявляється в неоднаковому вирішенні подібних справ, завищених вимогах до документів, використанні строків як прихованого засобу впливу, формальному оформленні відмови або анулювання без належного обґрунтування. Її правомірність забезпечується дією в межах мети повноваження, урахуванням лише релевантних обставин, послідовністю адміністративної практики та мотивуванням, достатнім для перевірки вибору між альтернативами [193; 207].

Реалізація права на підприємницьку діяльність у публічно-правовій площині має розглядатися, в першу чергу, як користування правом у регламентованому процедурно-правовому порядку, який передбачає наявність визначених законом передумов і послідовність юридично

значущих дій. У цьому контексті підкреслюється єдність прав і обов'язків, оскільки Конституція України разом із гарантією свободи підприємництва встановлює умови її практичного здійснення, зокрема через дотримання конституційних обов'язків і виконання вимог господарського та цивільного законодавства. Такий підхід дозволяє показати, що дієвість прав у сфері підприємницької діяльності прямо залежить від якості нормативно-процедурного середовища, в якому вони реалізуються. У доктринальному вимірі підкреслюється, що реалізація права на підприємництво відбувається за наявності визначених законом передумов і в межах установлених процедурних правил. Саме через виконання таких умов право переходить зі стану абстрактної можливості у стан фактичного здійснення, що забезпечує його правову визначеність і стабільність господарського обігу [165].

Ключовою стадією практичної реалізації права на підприємницьку діяльність є легалізація відповідної діяльності, що має адміністративно-процедурний характер. Особа набуває статусу суб'єкта господарювання після державної реєстрації у встановленому законом порядку, тоді як сама свобода підприємницької діяльності має ширший конституційно-правовий зміст і не виникає з факту реєстрації. Легалізація підприємницької діяльності охоплює державну реєстрацію, ліцензування, отримання документів дозвільного характеру, проходження передбачених законом процедур оцінки відповідності, сертифікації чи декларування, а також інші спеціальні процедури допуску до окремих видів господарської діяльності. У науковій літературі також наголошується на необхідності розмежування понять суб'єкта права на підприємницьку діяльність і суб'єкта підприємницької діяльності. Конституційна свобода підприємницької діяльності належить особі як загальна правова можливість, однак її самостійна практична реалізація залежить від наявності необхідного обсягу цивільної дієздатності, дотримання встановлених законом обмежень і

набуття відповідного правового статусу шляхом державної реєстрації. Отже, реєстрація виступає не джерелом самої свободи підприємництва, а юридичною умовою набуття статусу суб'єкта господарювання та участі у відповідних правовідносинах [165].

Окремого значення для балансу приватного і публічного інтересів набуває дозвільна система як механізм допуску до умовно дозволених видів діяльності через прийняття індивідуального адміністративного акта або іншого юридично значущого рішення та подальший контроль за дотриманням установлених вимог. Практичні гарантії зменшення адміністративних бар'єрів пов'язуються з організацією взаємодії суб'єкта господарювання з дозвільними органами, центрами надання адміністративних послуг та електронними сервісами, а також із процесуальними інструментами, зокрема визначеними строками розгляду заяв, заборобою вимагати документи поза законом і застосуванням принципу мовчазної згоди у випадках, прямо передбачених законодавством. У доктрині адміністративного права дозвільна система трактується як адміністративно-правовий режим подолання відносної заборони шляхом прийняття індивідуального адміністративного акта або іншого передбаченого законом рішення за заявою суб'єкта господарювання. Вимоги до строків розгляду, належної організації адміністративного провадження та можливість застосування принципу мовчазної згоди виконують гарантійну функцію, оскільки переводять доступ до ринку у передбачувану процедуру та обмежують ризики зловживання затягуванням розгляду [146; 165; 209].

Типові конфлікти у реалізації прав у сфері підприємницької діяльності дозволяють емпірично встановити, на яких етапах взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією порушується баланс приватного і публічного інтересів та які юридичні запобіжники є критично необхідними.

У цьому сенсі, як зазначає В. Колпаков, конфліктність у публічно-правових відносинах найчастіше виникає не через сам факт регулювання, а через способи застосування владних повноважень, насамперед у частині контролю, санкціонування і дискреційних рішень [90].

Найбільш конфліктогенним середовищем традиційно виступає державний нагляд і контроль. Як підкреслює В. Гаращук, контрольно-наглядові заходи створюють для бізнесу прямі організаційні й економічні витрати, пов'язані з простоем, залученням ресурсів, обмеженням операційної діяльності та ризиком застосування санкцій. Тому законодавчі рамки державного нагляду і контролю виконують як управлінську, так і гарантійну функцію, оскільки встановлюють межі втручання, процедури проведення перевірок, вимоги до фіксації результатів та можливість оскарження [45; 156].

Другою зоною підвищеної конфліктності є застосування санкцій, оскільки саме тут перевіряється принцип пропорційності та вимога мінімально необхідного втручання. У правовідносинах у сфері підприємницької діяльності санкція нерідко має наслідки, співмірні фактичному припиненню діяльності або витісненню з ринку, якщо вона блокує доступ до певної сфери господарювання чи спричиняє втрату дозволу або ліцензії. У цьому контексті, як підкреслюють, зокрема, такі дослідники адміністративної юстиції, як О. Пасенюк та М. Смокович з колегами, баланс інтересів вимагає, щоб санкції були не тільки формально передбачені законом, а й застосовувалися за критеріями співмірності з урахуванням характеру порушення, його наслідків, ступеня вини та поведінки суб'єкта, а також за належною процедурою і з достатнім мотивуванням [17; 131].

Особливо чутливими для бізнесу є конфлікти, пов'язані з відмовами у видачі дозволів, анулюванням дозволів або ліцензій та реєстраційними

діями. У дозвільно-ліцензійних режимах управлінське рішення визначає саму можливість здійснення діяльності, тому вимога правової визначеності і передбачуваності набуває підвищеної ваги [97].

Як стверджує М. Гурковський, реєстраційні дії нерідко розглядаються як технічні, однак для суб'єкта підприємницької діяльності вони формують юридичний фундамент правосуб'єктності, доступу до фінансових сервісів, контрагування та здійснення операцій. Тому відмова у реєстраційній дії, зупинення розгляду, надмірні формальні вимоги до документів або непослідовність практики безпосередньо впливають на приватний інтерес у стабільності та передбачуваності [166].

У наведених категоріях спорів особливо наочно проявляється зв'язок між балансом інтересів і якістю адміністративного акта. Мотивованість рішення є центральним елементом юридичної перевірюваності, оскільки саме мотиви демонструють, чи орган зважив приватний і публічний інтереси, встановив обставини, оцінив альтернативи та обрав співмірний захід.

Баланс інтересів має також превентивний вимір, який не зводиться до подальшого оскарження. Для підприємницької сфери принципово важливо, щоб адміністративні механізми були організовані так, аби конфлікт не ставав системним способом взаємодії. У контрольній сфері цьому слугують ризик-орієнтовані підходи, стандарти фіксації контрольних дій, прозорі критерії планування та документування результатів, адже саме фіксація переводить втручання у площину юридичної відповідальності органу і створює доказову основу для ефективного захисту [113]. Отже, конфліктні ситуації демонструють, що дефекти реалізації прав найчастіше виникають на стадіях контролю, санкціонування та дозвільно-реєстраційних рішень, а їх подолання потребує переходу від стандартів належної реалізації до інструментів правового захисту.

Таким чином, теоретико-доктринальні засади реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності утворюють цілісну систему, в якій верховенство права визначає межі втручання, правова визначеність і легітимні очікування забезпечують передбачуваність адміністративної діяльності, пропорційність і мінімально необхідне втручання задають критерії вибору засобів впливу, належне адміністрування формує зміст процедурної справедливості, а мотивованість адміністративного акта і контрольованість дискреції роблять можливим ефективне відновлення порушених прав та профілактику повторних порушень.

Викладені теоретико-доктринальні засади визначають модель належної реалізації прав у сфері підприємницької діяльності у взаємодії з публічною адміністрацією та встановлюють стандарти допустимого втручання у сферу свободи господарювання. Водночас навіть за наявності розвиненої нормативно-процедурної основи і системи запобіжників не виключається можливість порушення прав суб'єктів підприємницької діяльності внаслідок неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації.

У цьому контексті захист прав у сфері підприємницької діяльності постає як самостійний елемент адміністративно-правового механізму, що забезпечує відновлення порушеного становища, перевірку законності та обґрунтованості адміністративних актів, контроль за межами дискреційних повноважень і компенсацію завданої шкоди. Захист виступає інструментом формування правомірної адміністративної практики, оскільки результати оскарження та судового перегляду впливають на подальшу поведінку органів публічної адміністрації [179].

Доцільно звернути увагу на те, що правові способи забезпечення і відновлення прав та свобод людини і громадянина становлять один із базових елементів правового порядку. У широкому розумінні вони

виступають складовою правової системи, яка визначає зміст і спрямованість державної діяльності та впливає на практичну реалізацію конституційних гарантій [39]. Саме через наявність дієвих способів захисту права і свободи набувають реального змісту, а не залишаються декларативними.

Позиція Ю. С. Шемшученка полягає у тому, що проголошення прав і свобод є необхідною, але недостатньою умовою правопорядку. Вирішальним є формування організаційних і правових передумов, які дозволяють особі фактично користуватися відповідними правами [20].

У цьому контексті в юридичній літературі традиційно розмежовують категорії «охорона» і «захист». Охорона пов'язується з превентивними заходами, спрямованими на недопущення порушень, усунення перешкод у реалізації прав, а також із загальним режимом підтримання законності. Захист, навпаки, розглядається як реакція на вже вчинене порушення і передбачає застосування владних або судових механізмів, здатних примусово відновити порушене право, забезпечити виконання юридичного обов'язку та усунути наслідки правопорушення [85].

У межах державного механізму захист прав має виразно публічно-владний характер. Є. Гіда визначав захист прав як державно-примусову діяльність, спрямовану на досягнення відновлювального результату, який оформлюється рішеннями, обов'язковими для виконання. Такий підхід підкреслює, що захист передбачає юридично визначений порядок і обов'язковість наслідків [48].

Актуальність захисту прав і свобод у сучасних умовах пов'язується з охоронною функцією права, спрямованою на зменшення негативних явищ у суспільних відносинах і на запобігання конфліктам у взаємодії громадян з органами публічної влади та їх посадовими особами. У сфері адміністративного права це набуває особливого значення через потребу зміцнення законності і забезпечення належного адміністрування, оскільки

саме в адміністративних правовідносинах найчастіше проявляється інтенсивний владний вплив на особу.

Необхідно підкреслити, що адміністративно-правовий захист прав у сфері підприємницької діяльності у прикладному вимірі пов'язаний з тим, що владні рішення публічної адміністрації щодо доступу до ринку, умов провадження діяльності та контролю мають індивідуальний характер і набувають форми адміністративного акта, реєстраційної дії, запису в публічному реєстрі, документа дозвільного характеру, припису, рішення про застосування санкції або іншого юридично значущого результату, передбаченого спеціальним законом. Це стосується державної реєстрації суб'єктів господарювання, видачі ліцензій і дозволів, прийняття рішень за результатами перевірок, застосування приписів і штрафів. Відповідно критичним стає забезпечення належної адміністративної процедури, оскільки саме вона задає стандарт встановлення фактичних обставин, мотивування і межі дискреції органу, а також формує основу для подальшого оскарження [144; 145].

Окремої уваги заслуговує те, що конституційний вимір захисту прав у сфері підприємницької діяльності визначається положеннями про свободу підприємницької діяльності, обов'язок органів влади діяти на підставі закону і у визначений законом спосіб, а також гарантіями судового захисту і відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю. У правовідносинах у сфері підприємницької діяльності ці норми працюють як критерії перевірки правомірності адміністративних актів і як підстава для відновлення порушеного стану. В. Б. Авер'янов у доктринальному плані пов'язував ефективність захисту з вимогою верховенства права та необхідністю підпорядкування адміністративної практики принципам правомірності і відповідальності публічної влади, що

безпосередньо впливає на правову визначеність господарської діяльності [1; 95].

У свою чергу, процедурні гарантії захисту прав у сфері підприємницької діяльності у діяльності адміністрації конкретизуються через вимоги щодо участі особи у провадженні, доступу до матеріалів справи, обов'язку органу надавати мотивоване рішення і дотримуватися розумних строків. Для суб'єкта підприємницької діяльності це означає можливість впливати на формування адміністративного рішення до його прийняття, а у разі негативного результату отримати документ, який придатний для ефективного оскарження. В. П. Тимощук обґрунтовує, що загальна адміністративна процедура виконує не лише організаційну, а й гарантійну функцію, оскільки дисциплінує дискрецію і зменшує ризик свавільних управлінських рішень, що є критичним саме у сферах ліцензування, дозволів і контролю [144; 192].

У цьому контексті захист прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах реалізується через поєднання адміністративного оскарження та судового контролю. Адміністративний порядок оскарження за своїм функціональним призначенням має забезпечувати оперативне виправлення помилок адміністрації та перегляд рішення без звернення до суду, тоді як судовий порядок гарантує незалежну перевірку законності й обґрунтованості рішень суб'єктів владних повноважень. У підприємницькій сфері адміністративна юрисдикція насамперед охоплює публічно-правові спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень щодо оскарження їхніх рішень, дій або бездіяльності, зокрема відмов у реєстрації, видачі ліцензії чи дозволу, рішень контролюючих органів, приписів і санкцій. У доктрині Р. С. Мельник і В. М. Бевзенко підкреслюють, що ефективність такого захисту визначається як доступом до суду, так і процедурною якістю

адміністративного акта та здатністю судового рішення відновити порушений баланс прав і обов'язків у публічно-правових відносинах [84; 118].

Окремий масив підприємницьких спорів формується навколо державного нагляду і контролю, коли порушення прав виникають через призначення або проведення перевірок з відхиленням від закону, необґрунтовані приписи, застосування штрафів або блокування діяльності. Законодавча модель контролю вимагає дотримання процедурних умов здійснення перевірок, фіксації результатів і надання суб'єкту господарювання процесуальних можливостей для заперечень. Це прямо впливає на доказову базу у спорі та на можливість визнання рішення контролюючого органу незаконним. У цій частині захист прав у сфері підприємницької діяльності набуває також превентивного значення, оскільки дисциплінує контролюючі органи і унеможливорює перетворення контрольної функції на інструмент неправомірного тиску [156].

У дозвільно-ліцензійному сегменті порушення прав у сфері підприємницької діяльності часто пов'язані з відмовами у видачі документів дозвільного характеру, затягуванням строків, висуванням вимог, не передбачених законом, або з непрозорими критеріями оцінки документів. Нормативна основа захисту тут включає загальні правила адміністративної процедури, спеціальні приписи дозвільного і ліцензійного законодавства, а також механізми оскарження. Для оцінки правомірності відмови або анулювання дозволу чи ліцензії ключовими стають критерії законності, компетенції, пропорційності та належного мотивування, що має бути відображено в адміністративному акті і підлягає перевірці в порядку оскарження [144; 146; 153].

З точки зору організації взаємодії суб'єкта підприємницької діяльності з адміністрацією важливе значення має сервісний компонент,

пов'язаний з наданням адміністративних послуг. Законодавство про адміністративні послуги, центри надання адміністративних послуг і стандарти інформаційної відкритості формують передумови для зменшення адміністративних бар'єрів, а також задають процедурні рамки, порушення яких може бути предметом оскарження. У підприємницькій сфері це проявляється у послугах реєстраційного, дозвільного, ліцензійного та інформаційного характеру, де порушення строків або неналежне інформування створюють прямі економічні втрати для суб'єкта господарювання і можуть бути підставою для вимог про відновлення порушеного стану та компенсацію шкоди на загальних конституційних і цивільно-правових засадах [95; 143; 202].

Доцільно зазначити, що захист прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері має самостійну доктринальну специфіку, оскільки поєднує приватну ініціативу з владним регулюванням та публічним інтересом. У цій площині захист виконує стабілізаційну функцію щодо господарського обороту, оскільки правова невизначеність або неправомірне владне втручання змінюють умови конкуренції, впливають на доступ до ринку та перерозподіляють економічні ризики. Такий підхід дозволяє тлумачити захист прав у сфері підприємницької діяльності як елемент конституційно обумовленого порядку функціонування економічної системи, де гарантії свободи господарювання мають працювати разом із вимогами правової визначеності та передбачуваності регулювання [44; 197].

Функція захисту, таким чином, полягає у підпорядкуванні владного втручання вимогам законності, обґрунтованості та співмірності, що зменшує процесуальну асиметрію між підприємцем і публічною адміністрацією [69].

З огляду на викладене, доктринально обґрунтованим є підхід, за яким захист прав у сфері підприємницької діяльності має подвійний вимір, оскільки поєднує індивідуальне поновлення порушеного становища з формуванням загальних стандартів допустимої поведінки публічної адміністрації у відносинах з бізнесом. Перший вимір орієнтований на відновлення конкретного суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу суб'єкта господарювання. Другий вимір виявляється у ролі захисту в коригуванні нормативних і правозастосовних підходів, коли узагальнені результати правового оцінювання владних рішень впливають на межі адміністративного розсуду та забезпечують послідовність публічного регулювання у подібних ситуаціях. Саме у цьому вимірі захист у підприємницькій сфері набуває системного значення, оскільки підтримує передбачуваність регуляторних умов та знижує ризики вибіркового впливу на господарську діяльність [60; 128].

У цьому розумінні захист прав у сфері підприємницької діяльності є структурною гарантією довіри до держави як регулятора. Саме можливість ефективного перегляду владного рішення і відновлення порушеного права формує передумови стабільності господарського середовища та знижує регуляторні ризики [46].

Отже, викладені положення дозволяють концептуалізувати реалізацію і захист прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері як інтегровану модель взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією, у межах якої матеріальний зміст правомочностей набуває практичної дієвості через адміністративну процедуру та індивідуальний адміністративний акт. У цій моделі верховенство права задає межі допустимого втручання і вимоги до обґрунтованості управлінських рішень, публічний інтерес підлягає юридичній ідентифікації через компетенцію і мету повноваження, а пропорційність визначає критерії вибору

інструментів впливу з урахуванням інтенсивності обмежень і обов'язку посиленого мотивування. Правова визначеність і захист легітимних очікувань виступають умовами передбачуваності адміністративної практики та обмеженням дискреції, а стандарти належного адміністрування забезпечують процедурну рівновагу сторін через участь особи, неупередженість, доступ до матеріалів, розумні строки і можливість ефективного оскарження. Узагальнення типових конфліктів у сферах контролю, санкціонування, дозвільно-ліцензійних і реєстраційних рішень підтверджує, що ключовим запобіжником порушень виступає поєднання процедурних гарантій з інструментами адміністративного та судового контролю, що забезпечують відновлення порушеного становища і формування послідовної практики публічного регулювання у підприємницькому середовищі.

1.3. Європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва

Після окреслення доктринальних засад гарантування і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності доцільно визначити критерії юридичної якості публічного адміністрування у взаємодії з бізнесом. У європейському правовому полі такі критерії формуються як сукупність стандартів належного адміністрування та належного врядування, що орієнтують публічну владу на передбачуваність і правову визначеність, неупередженість і справедливість процедури, дотримання розумних строків, доступ до матеріалів справи, інформаційну відкритість та належне мотивування рішень. У цій частині дослідження зазначені стандарти розглядаються як доктринально та джерельно вивірені критерії належності

публічного адміністрування у підприємницьких адміністративних провадженнях [214; 262].

Європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва розглядається нами як система взаємопов'язаних стандартів, що концентруються у вимогах належної процедури, юридичної якості адміністративного акта, контрольних проваджень і сервісної організації взаємодії. Вона зосереджує увагу на процедурній справедливості, юридичній визначеності та підконтрольності адміністративних рішень, а також на інституційних передумовах однаковості адміністративної практики у взаєминах із бізнесом [269; 270].

У європейському дискурсі концепція належного врядування (good governance) використовується як рамка оцінювання адміністративної діяльності за критеріями відкритості, участі, підзвітності, ефективності та узгодженості. У відносинах держави з приватними особами, у тому числі з суб'єктами підприємництва, ці критерії конкретизуються через прозорість процедур, передбачуваність адміністративної практики, можливість контролю за владними рішеннями та юридичну відповідальність адміністрації [260; 270].

У доктринальному вимірі належне врядування доцільно розуміти як надгалузеву нормативно-оціночну рамку, що задає вимоги до організації процедур, до прийняття та оформлення адміністративних рішень, до реалізації контрольних повноважень, до побудови механізмів оскарження і до забезпечення відповідальності адміністрації, не підміняючи галузеві конструкції, а визначаючи критерії їх належності та юридичної перевірюваності [58].

Європейська Комісія у Білій книзі з європейського врядування формулює базові принципи, що пов'язуються з належним врядуванням

(good governance): відкритість, участь, підзвітність, ефективність, узгодженість [224].

Виходячи з викладеного, матрицю якості публічного адміністрування підприємництва у цьому дослідженні доцільно визначити як систему критеріїв, за якими оцінюється не тільки факт наявності регулювання, а його юридична спроможність забезпечувати передбачуваний і контрольований адміністративний результат для суб'єктів підприємництва. Така матриця включає:

- 1) правову визначеність і передбачуваність (чіткі критерії доступу до ринку, вичерпні підстави відмови, межі дискреції);
- 2) процедурну справедливість (право бути вислуханим, участь у провадженнях, здатних призвести до несприятливих наслідків);
- 3) інформаційну відкритість (доступ до матеріалів справи, зрозумілі правила і можливість відстеження статусу провадження);
- 4) строковість та ефективність (визначені строки, заборона необґрунтованого затягування, належна комунікація);
- 5) мотивованість і доказовість (обґрунтування рішення та формування адміністративної справи як бази для перевірки);
- 6) пропорційність втручання (необхідні, співмірні та найменш обтяжливі заходи за наявності правомірних альтернатив, особливо у контролі й санкціях);
- 7) підзвітність та оскаржуваність (ефективний перегляд або оскарження і відновлення порушеного права);
- 8) цифрову сервісність як юридичну якість (фіксація дій, відтворюваність процедури, інтеперабельність реєстрів, юридична значущість електронних документів).

У межах цієї частини дослідження критерії матриці фіксуються як доктринальна рамка юридичної якості, що дозволяє описати мінімальні вимоги до належності адміністративної поведінки у підприємницьких адміністративних провадженнях. Їхнє використання, зокрема, може стати в нагоді на наступних етапах дослідження відповідно до структурно-функціональних завдань.

З огляду на те, що належне врядування виконує функцію мета-рамки якості адміністративної діяльності у підприємницьких адміністративних провадженнях, далі слід окреслити джерельну базу цих стандартів та способи їх нормативного прояву у національному адміністративному праві. У європейському правопорядку відповідні вимоги не зводяться до одного кодифікованого акту. Вони формуються як багаторівнева система норм, принципів і практик, що взаємодіють між собою та утворюють узгоджену матрицю обмеження дискреції, забезпечення процедурної справедливості й підконтрольності адміністрації у взаєминах з бізнесом. У цьому дослідженні доцільно виходити з того, що така матриця вибудовується на перетині трьох взаємодоповнювальних джерельних поясів:

- 1) права Європейського Союзу (*acquis communautaire*);
- 2) доктрини та практики європейського адміністративного простору;
- 3) стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ, які задають мінімальний, але універсальний рівень правового захисту у публічно-правових конфліктах, включно зі спорами підприємців із публічною адміністрацією [198; 212].

Передусім слід зазначити, що *acquis* ЄС традиційно розглядається як сукупність установчих норм, загальних принципів, актів вторинного права, практики Суду ЄС та інших елементів правової системи Союзу, обов'язкових для держав-членів і таких, що становлять нормативну основу правового наближення для держав-кандидатів та держав, які інтегруються

до правового простору ЄС. У науковій літературі з права ЄС, зокрема у працях П. Крейга, Г. де Бурки, Т. Трідімаса, наголошується, що *acquis* задає як матеріальні гарантії свободи економічної діяльності в умовах внутрішнього ринку, так і процедурні параметри адміністративного регулювання, без яких ринкові свободи втрачають практичну дієвість [221; 222; 271].

Окремої уваги заслуговує те, що поруч із *acquis* у європейському правовому просторі сформовано доктринально та інституційно значущу конструкцію європейського адміністративного простору (European Administrative Space), яка використовується для опису спільних принципів і стандартів функціонування адміністрації, що забезпечують порівнювану якість публічного управління в європейських державах. У прикладному вимірі ця концепція пов'язується з напрацюваннями SIGMA і OECD, а в доктрині адміністративного права ЄС – з підходами К. Харлоу та Р. Роулінгс, Г.-К. Хофмана, Дж. Мендеса, які показують, що за відсутності єдиного кодифікованого адміністративного процесуального акта на рівні ЄС узгодженість стандартів забезпечується насамперед через загальні принципи адміністративного права і вимоги до адміністративної поведінки [233; 234; 252; 256; 270].

Доцільно звернути увагу і на те, що окремий, але функціонально критичний рівень формують стандарти Ради Європи та практика ЄСПЛ, які задають мінімальні орієнтири правового захисту у публічно-правових конфліктах. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2007)7 щодо належного адміністрування як акт *soft law* формулює модельні стандарти адміністративної поведінки, релевантні для підприємницьких адміністративних проваджень: законність, рівність, безсторонність, пропорційність, розгляд у розумний строк, мотивованість рішень, право бути вислуханим і доступ до інформації [198; 262].

Більш концентрованим юридичним проявом good governance у праві Європейського Союзу є концепція good administration, яку доцільно передавати як «належне адміністрування». Її нормативним ядром у праві ЄС виступає право на належне адміністрування, закріплене у ст. 41 Хартії основних прав ЄС. Зазначена стаття адресована інституціям, органам, службам та агентствам Європейського Союзу, однак її зміст має важливе методологічне значення для формування стандартів адміністративної процедури у європейському правовому просторі. Вона фіксує мінімальні процедурні орієнтири: право на справедливий і неупереджений розгляд у розумний строк, право бути вислуханим, право доступу до матеріалів справи з урахуванням конфіденційності та професійної і комерційної таємниці, а також обов'язок адміністрації мотивувати рішення [214].

Особливе значення для правовідносин у сфері підприємницької діяльності має обов'язок мотивування, оскільки мотивованість адміністративного акта забезпечує можливість встановити фактичні підстави рішення, логіку застосування правової норми, межі та обґрунтування розсуду, а також перевірити дотримання принципу пропорційності й заборони свавілля. Наявність належного мотивування створює передумови для ефективного адміністративного чи судового контролю, оскільки переводить управлінське рішення у площину юридичної перевірюваності та аргументованого оскарження [47].

На рівні практичних стандартів належна адміністрація деталізується через вимоги до адміністративної поведінки (soft-law), зокрема у Європейському кодексі належної адміністративної поведінки Європейського омбудсмена. Так, Європейський омбудсман у Європейському кодексі належної адміністративної поведінки акцентує, зокрема, законність, недискримінацію, пропорційність, безсторонність,

об'єктивність, дотримання належних строків, обґрунтованість, право на інформацію та коректність комунікації з адресатом [269].

Зміст належного врядування (good governance) у підприємницьких відносинах доцільно розкривати через взаємопов'язаний комплекс елементів, що в сукупності формують стандарт належного адміністрування у сфері підприємництва.

Запобігання довільності (заборона свавілля) є базовим елементом належного врядування у підприємницьких адміністративних провадженнях, оскільки довільні практики найчастіше проявляються у формах, які складно виявити на ранніх стадіях, але які істотно впливають на правовий і майновий стан суб'єкта: відмови без належного обґрунтування, непрогнозоване затягування строків, повторювані вимоги щодо усунення недоліків без чітких підстав, неоднакові вимоги до заявників за подібних умов. У правовому вимірі запобігання довільності означає обов'язок адміністрації діяти в межах компетенції, на визначених підставах, у встановленій процедурі та з належним мотивуванням рішення [267].

Прозорість у сфері підприємництва слід розуміти як стандарт, що забезпечує доступність правил і критеріїв, якими керується адміністрація, а також доступ до інформації про перебіг адміністративного провадження та його результати. Прозорість знижує ризики зловживань і корупційних практик та одночасно посилює юридичну визначеність: суб'єкт підприємництва отримує можливість підготувати належний пакет документів, оцінити релевантні критерії, прогнозувати строки та витрати взаємодії з адміністрацією [261].

Підзвітність у правовідносинах у сфері підприємницької діяльності доцільно розглядати на двох рівнях. На рівні конкретного органу підзвітність означає наявність дієвих механізмів перегляду управлінського рішення, визнання дій протиправними, а також відшкодування шкоди у

передбачених правом випадках, тобто існування реальних каналів юридичного контролю за результатом адміністративної діяльності [274].

Участь у стандартах good governance у підприємницьких адміністративних провадженнях має переважно процедурний зміст і означає залучення адресата до формування адміністративного рішення у межах провадження. Участь виражається у праві бути вислуханим, подавати докази, отримувати доступ до матеріалів справи, реагувати на аргументацію адміністрації [250].

Ефективність у good governance для підприємництва доцільно трактувати як юридично значущу вимогу до строковості, раціональності та пропорційності процедур, а не як управлінську декларацію. У правовідносинах у сфері підприємницької діяльності затягування розгляду заяви або непрогнозованість строків здатні спричиняти майнові втрати, які не завжди можуть бути оперативно компенсовані навіть за результатами судового захисту. У зв'язку з цим стандарт ефективності має бути відображений у конструкції адміністративної процедури: визначені строки, заборона необґрунтованого багаторазового повернення матеріалів на доопрацювання, обов'язок належної комунікації з адресатом, стандартизовані вимоги до документів, можливість подання в електронній формі, мінімізація дублювання даних [26].

У правовідносинах у сфері підприємницької діяльності стандарти належного врядування і належної адміністрації працюють як критерії юридичної якості адміністративної діяльності, оскільки вони одночасно задають вимоги до процедури, до змісту і форми адміністративного рішення, до контрольних практик та до ефективності перегляду і відповідальності адміністрації.

Для логіки дослідження принциповим є те, що стандарти належного врядування мають характер порогових вимог. Їх дотримання визначає не

стільки комфорт взаємодії, скільки саму можливість ефективної реалізації прав у публічно-правових відносинах. Якщо процедура не гарантує участі та мотивованості, право на адміністративний результат стає залежним від неформалізованих критеріїв. Якщо відсутні прозорість і визначеність вимог, реалізація прав набуває рис непередбачуваного процесу з високими трансакційними витратами. Якщо підзвітність і засоби захисту є недостатньо ефективними, система втрачає спроможність коригувати власні помилки, що підвищує ризик стійкого відтворення неправомірних практик. У цьому сенсі належне врядування у підприємницькій сфері доцільно розглядати як систему стандартів, яка забезпечує юридичну керованість адміністративної влади, мінімізує ризики зловживання дискрецією та підсилює реальність свободи господарювання [224; 256; 262].

Отже, належне врядування у європейському розумінні виступає методологічно та юридично придатною рамкою оцінювання якості адміністративно-правових механізмів реалізації прав у сфері підприємницької діяльності за критеріями антидовільності, прозорості, підзвітності, участі та ефективності.

Саме з цього джерельного підґрунтя логічно перейти до більш прикладної площини – стандартів належної адміністративної процедури та якості адміністративного акта, оскільки саме вони безпосередньо визначають, якою мірою адміністративні рішення у підприємницьких адміністративних провадженнях є передбачуваними, мотивованими, перевірюваними та ефективно оскаржуваними.

Європейський підхід до належної адміністративної процедури у справах, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності, ґрунтується на базовому положенні адміністративного права. У правовідносинах між суб'єктом підприємництва та публічною адміністрацією реалізація суб'єктивних публічних прав переважно

здійснюється через владно організоване провадження, яке завершується юридично значущим результатом: прийняттям адміністративного акта, вчиненням реєстраційної дії, видачею документа дозвільного характеру чи ліцензії, наданням адміністративної послуги, прийняттям припису або рішення про застосування заходів впливу [210; 214; 262].

Дотримання процедурної форми впливає на повноту та коректність встановлення фактичних обставин, визначає межі допустимого адміністративного розсуду та забезпечує перевірюваність адміністративного результату. Відповідно, процедурні порушення можуть істотно знижувати ефективність реалізації права навіть за наявності формально узгодженої нормативної моделі, оскільки призводять до прийняття недостатньо мотивованих, непередбачуваних або таких, що ускладнюють ефективне оскарження, рішень [26].

Джерельна конструкція європейських стандартів належної процедури має багаторівневий характер. У праві Європейського Союзу нормативним концентратом виступає стаття 41 Хартії основних прав ЄС, яка закріплює право на належне адміністрування у відносинах особи з інституціями, органами, службами та агентствами Союзу. Водночас її зміст має значення загального європейського процедурного орієнтира, оскільки фіксує мінімальні процесуальні стандарти: неупереджений і справедливий розгляд у розумний строк, право бути вислуханим, доступ до матеріалів справи та обов'язок мотивувати рішення [214].

У структурі належної адміністративної процедури ключові вимоги можуть бути згруповані навколо п'яти взаємопов'язаних стандартів: право бути вислуханим; доступ до матеріалів; строковість; неупередженість; мотивованість рішення.

Право бути вислуханим у європейському розумінні означає забезпечення реальної процесуальної участі адресата у формуванні рішення

(подання пояснень, доказів і заперечень до прийняття остаточного акта, особливо у випадках потенційно несприятливих наслідків (відмова, анулювання, зупинення, санкція)) [236].

Функціонально пов'язаним із правом бути вислуханим є стандарт доступу до матеріалів справи, який забезпечує можливість суб'єкта підприємництва належним чином реагувати на фактичні та доказові підстави майбутнього або прийнятого рішення [26].

Строковість у підприємницьких провадженнях є, в першу чергу, складовою юридичної захищеності, оскільки часовий фактор прямо конвертується у витрати, втрати можливостей або порушення бізнес-планування [262].

Вимога неупередженості (безсторонності) у підприємницьких адміністративних провадженнях має не лише етичну, а й інституційно-процедурну природу, оскільки адміністративні органи можуть поєднувати регуляторні, сервісні та контрольні функції, що об'єктивно підвищує ризик конфлікту інтересів або селективності підходів [269].

Обов'язок мотивувати рішення (*duty to give reasons*) є ключовою юридичною передумовою контрольованості адміністративного акта. У європейській правовій традиції мотивованість розуміється як обов'язок публічної адміністрації викласти фактичні та правові підстави прийнятого рішення в обсязі, достатньому для того, щоб адресат міг зрозуміти причини втручання або відмови, а також сформулювати аргументовану позицію для перегляду чи оскарження [249].

У провадженнях, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності, мотивування додатково виконує функцію процесуального обмеження дискреції. Зокрема, у випадках застосування оціночних понять або наявності кількох правомірних альтернатив адміністрація має розкрити використані критерії, логіку оцінювання релевантних обставин, підхід до

співвідношення публічного та приватного інтересу, а також обґрунтувати співмірність обраного заходу [269].

Відсутність належної мотивації призводить до ситуації, за якої процедура формально завершується ухваленням акта, однак механізми захисту втрачають практичну дієвість через неможливість предметно оспорити рішення та перевірити його відповідність принципам законності й пропорційності [248].

Процедура у європейському адміністративно-правовому розумінні орієнтована на коректність процесу і на юридичну якість фінального адміністративного результату. У підприємницьких адміністративних провадженнях такий результат може набувати форми адміністративного акта, реєстраційної дії, запису в реєстрі, документа дозвільного характеру, ліцензії, припису, рішення про застосування заходів впливу або іншої юридично значущої дії чи рішення. Саме тому другий блок стандартів належної адміністративної процедури стосується критеріїв правомірності, виконуваності та контролюваності адміністративних результатів, через які матеріалізується владне рішення у підприємницьких адміністративних провадженнях [210; 228].

Першим таким критерієм є компетенція. Адміністративний акт має бути прийнятий органом, уповноваженим законом, у межах предметної, територіальної та процедурної компетенції, що охоплює питання внутрішнього розподілу повноважень: хто розглядає справу, хто погоджує рішення, хто його підписує та яким чином акт доводиться до відома адресата [269].

Другим критерієм виступає належна зовнішня форма адміністративного акта, яка забезпечує юридичну визначеність рішення. До цього елементу належать реквізити, дата і спосіб прийняття, момент набрання чинності, порядок повідомлення адресата, внутрішня структура

акта, ясність приписів і фіксація правових наслідків. Водночас мотивувальна частина має подвійне значення: вона є структурним елементом акта, але за своїм змістом належить до гарантій обґрунтованості, пропорційності та перевірюваності адміністративного рішення [249].

Третім критерієм є обґрунтованість адміністративного акта. У європейському підході обґрунтованість означає наявність логічного і перевірюваного зв'язку між встановленими фактичними обставинами, оціненими доказами, правовою кваліфікацією та підсумковим висновком органу [247]. Відсутність належної обґрунтованості трансформує акт у адміністративне твердження, а не в юридичний результат, придатний до контролю й ефективного оскарження.

Четвертим критерієм є правова визначеність і передбачуваність адміністративного акта. У підприємницькій площині правова визначеність означає ясність приписів і правових наслідків: що дозволено або заборонено, за яких умов, у які строки та з якими наслідками у разі невиконання [237].

Зазначені критерії безпосередньо пов'язані з проблематикою дискреційних ризиків у підприємницьких відносинах. Європейські стандарти належної процедури спрямовані на трансформацію дискреції з неконтрольованого управлінського простору у юридично обмежений інструмент. Дискреційні ризики виникають у тих ситуаціях, де адміністрація має свободу вибору між кількома варіантами рішення, а критерії цього вибору залишаються непрозорими або не фіксуються у процедурі [228].

У доктринальній логіці оцінювання юридичної якості публічного адміністрування у підприємницьких адміністративних провадженнях стандарти належної процедури насамперед посилюють вимоги до

прозорості, мотивованості та перевірюваності адміністративних рішень [210].

Для підприємницької діяльності це має як превентивний, так і відновлювальний ефект. Превентивний ефект полягає у дисциплінуванні адміністрації ще на стадії провадження: необхідність дотримуватися строків, працювати з доказами, комунікувати з адресатом і мотивувати вибір заходу зменшує імовірність неправомірного втручання [236].

Таким чином, європейські стандарти належної адміністративної процедури у підприємницьких адміністративних провадженнях формують цілісну систему вимог до процесу і результату адміністративної діяльності. Вони забезпечують процесуальну участь і інформаційну відкритість, запроваджують строковість і неупередженість як інституційні запобіжники, роблять мотивування центральним елементом контролюваності дискреції та встановлюють критерії якості адміністративного акта як юридичного продукту [214; 266].

Найбільша інтенсивність втручання у свободу господарювання проявляється саме у контрольних і наглядових провадженнях, тому наступним кроком є перевірка стандартів *good governance* на матеріалі державного контролю. Якщо у процедурному вимірі центральним питанням є те, яким чином орган формує доказову базу, забезпечує участь адресата та мотивує адміністративний акт, то у контрольному вимірі ключовою стає проблема меж втручання держави у господарську свободу та критеріїв допустимості застосування владних заходів. У європейській адміністративно-правовій доктрині контроль розглядають як необхідний інструмент охорони публічних інтересів, однак його легітимність у підприємницьких адміністративних провадженнях залежить від сукупності трьох умов: 1) наявності законних підстав; 2) дотримання належної процедури; 3) відповідності заходів принципу пропорційності. Це у

підсумку зводиться до вимоги контрольованості дискреції й недопущення надмірного регуляторного тягаря [58].

У цьому контексті європейські стандарти належного врядування задають рамку, в межах якої контроль і нагляд визнаються допустимими як форма реалізації публічної відповідальності держави у сферах безпеки, охорони здоров'я, довкілля, захисту споживачів і підтримання добросовісної конкуренції, але лише за умови, що втручання є необхідним, співмірним і процедурно справедливим [224].

З огляду на це європейська модель контролю у підприємницькій сфері тяжіє до двох взаємопов'язаних орієнтирів: 1) мінімізації надмірного регуляторного навантаження; 2) ризик-орієнтованої організації контрольних практик [254; 258].

Ризик-орієнтованість у європейській моделі виступає способом раціоналізації та правового структурування державного впливу. Вона означає, що інтенсивність і частота контрольних заходів пов'язуються з імовірністю порушень та масштабом потенційної шкоди, а також з характеристиками економічного оператора та його історією відповідності [257; 259].

Належність контрольних практик у європейській традиції перевіряється через поєднання принципів і процедурних вимог. Пропорційність виконує роль матеріального обмежувача інтенсивності втручання, тоді як процедурні стандарти, участь, доступ до матеріалів, строковість, фіксація та мотивованість, забезпечують доказову коректність і контрольованість рішень контролюючого органу [181].

Таким чином, перехід до аналізу контролю і нагляду в світлі стандартів ЄС дозволяє конкретизувати, як принципи належного врядування та належної адміністративної процедури трансформуються у вимоги до підстав перевірок, до їх ризик-орієнтованої організації, до

доказового стандарту встановлення порушень і до меж санкційного реагування. Саме у цій площині виявляються типові лінії напруги між публічним інтересом і свободою господарювання та визначаються критерії, за якими контрольна діяльність з інструмента захисту суспільних цінностей не повинна перетворюватися на фактор системного регуляторного тиску на підприємництво.

Обґрунтованість контрольних дій і санкцій у європейському підході розглядається як похідна від належної процедури та належної адміністративної поведінки, тобто контрольний захід вважається правомірним лише тоді, коли підстави ініціювання перевірки є юридично визначеними, фактичні обставини встановлені за належним стандартом доказування, докази зібрані й зафіксовані у відтворюваній формі, а адресат отримав реальну можливість надати пояснення та заперечення до ухвалення рішення [214; 266].

Важливим елементом цієї конструкції є стандарт мотивованості рішення як умова перевірюваності та оскаржуваності. У європейському адміністративному дискурсі обов'язок надання причин рішення пов'язується з належною адміністрацією і, одночасно, з принципом верховенства права, оскільки мотивування робить видимим зв'язок між нормою, встановленими фактами та обраним заходом реагування [216; 236].

Окремий практичний стандарт належної контрольної діяльності становить вимога фіксації, протоколювання та документування. У європейській моделі документування виконує правову функцію. Воно забезпечує відтворюваність процедури, стабілізує доказову базу та уможливорює зовнішню перевірку законності підстав, методів і результатів контрольних дій [254].

Процедурна справедливість у контрольних практиках має також інституційний вимір, пов'язаний із владною асиметрією у відносинах між

органом контролю та підприємцем. Коли орган одночасно має повноваження ініціювати перевірку, формувати доказову базу та застосовувати заходи реагування, виникає ризик зміщення балансу у бік адміністративного домінування. Саме тому європейські стандарти належної процедури, право бути вислуханим, доступ до матеріалів, мотивованість і строковість, розглядаються як компенсаторні механізми [214; 262].

Баланс публічного інтересу й свободи господарювання у світлі стандартів ЄС розглядається як юридично оформлений тест правомірності втручання. Публічний інтерес може виправдовувати контрольний захід лише за наявності законної підстави, легітимної мети та пропорційності, тоді як свобода господарювання забезпечується через правову визначеність режимів, належну процедуру, мотивованість та ефективні засоби оскарження [181].

Ризик-орієнтованість у європейських стандартах виконує функцію інституційної нейтралізації вибіркості, оскільки зобов'язує адміністрацію аргументувати, чому саме цей суб'єкт або вид діяльності становить підвищений наглядний інтерес і на які критерії ризику спирається орган. У документах ОЕСР щодо регуляторної політики та інспекцій наголошується, що контроль має будуватися на аналізі ризиків як комбінації імовірності негативної події та потенційної шкоди, а таргетований підхід дозволяє концентрувати ресурси там, де порушення є більш імовірними або більш небезпечними [257; 259].

Слід зазначити, що контрольні та наглядові провадження у європейській моделі легітимні лише за наявності юридично визначених підстав, належної процедури та пропорційності заходів реагування. Ризик-орієнтований підхід і обов'язок документування контрольних дій розглядаються як інструменти запобігання вибіркості та як умови перевірюваності адміністративних висновків і санкцій.

У підсумку контроль і нагляд у світлі стандартів ЄС доцільно концептуалізувати як сегмент публічного адміністрування, де легітимність втручання визначається поєднанням законної мети, необхідності, співмірності, ризик-орієнтованої організації та належної адміністративної процедури. Європейська модель не заперечує контроль, але підпорядковує його пропорційності, обґрунтованості, документуванню, участі адресата та мотивованості рішень, а також передбачає використання ризику як юридично значущої основи для вибору частоти перевірок і заходів реагування [214; 254].

Однак навіть коректно побудовані контрольні стандарти не працюють у масових підприємницьких процедурах без інституційної спроможності адміністрації. Тому далі логічно перейти до сервісно-цифрового виміру, щоб з'ясувати, як цифрові канали можуть підсилювати правову визначеність і доказовість. Зокрема, у підприємницьких процедурах юридична якість цифрового каналу передбачає: 1) процесуальний журнал подій із фіксацією подання, запитів, відповідей, зміни статусів, дати, часу та суб'єкта або посадової особи, відповідальних за відповідну дію чи рішення; 2) доступ суб'єкта підприємницької діяльності до електронної справи у межах, визначених законом; 3) можливість відтворити або експортувати матеріали електронної справи для перегляду й оскарження. За відсутності цих елементів діджиталізація може створювати додаткові ризики для доказування, встановлення відповідального суб'єкта та перевірки дотримання адміністративної процедури [164].

Поступове зміщення акцентів від процедурної коректності та пропорційності контрольних заходів до інституційних передумов їх належного здійснення є закономірним у європейській моделі врядування. Навіть за формально бездоганної нормативної рамки контроль і нагляд

залишаються вразливими до ризиків вибіркості, фрагментації та надмірного адміністративного тягаря тоді, коли публічна адміністрація не має достатніх організаційних спроможностей, узгоджених каналів взаємодії та інструментів доказової фіксації власних дій.

У працях П. Крейга та К. Гарлоу цей зв'язок описується як залежність якості адміністративного результату від адміністративної організації та управлінських спроможностей: принципи належної адміністрації реалізуються через інституційно забезпечені процеси, здатні гарантувати однаковість практики, передбачуваність і підзвітність [220; 233].

У доктрині адміністративного права цей вектор часто описують як процедуризацію сервісності – сервісна орієнтація держави підсилює значення процедури, строків, повідомлення, доказовості та мотивованості, переносячи їх із рівня загальних стандартів у рівень повсякденної адміністративної практики. В українській адміністративістиці відповідні підходи аргументовано простежуються у працях В. Тимощука щодо адміністративних послуг і адміністративної процедури, де якість сервісу пов'язується з юридичною визначеністю, прозорістю та оскаржуваністю управлінських рішень; у роботах В. Авер'янова – через тезу про компетенційну й процедурну обумовленість дієвості прав приватної особи; у дослідженнях Р. Мельника та А. Пухтецької – через акцент на стандартах належного адміністрування, що перетворюють доступ до адміністративного результату на вимір реальності прав у публічно-правових відносинах [1; 19; 70; 162].

Після окреслення меж втручання та процедурних стандартів контрольної діяльності методологічно обґрунтованим є перехід до інституційного й цифрового виміру: до аналізу того, яким чином стандарти сервісності, інтероперабельності та довіри в електронних транзакціях

забезпечують передбачуваний доступ бізнесу до адміністративних результатів і водночас зберігають вимоги доказовості та контрольованості адміністративних рішень. За таких умов цифровий канал є юридично значущим середовищем, у якому мають бути відтворюваними стадії провадження, підстави рішення та компетентний суб'єкт, що його ухвалив.

Саме в цій площині сервісність постає як юридично релевантний стандарт організації публічної адміністрації, а адміністративні спроможності – як умова відтворюваності правових гарантій у масових підприємницьких процедурах.

Можна сказати, що сервісна організація публічної адміністрації у підприємницьких адміністративних провадженнях у європейській традиції розглядається як продовження належної процедури, а не як управлінська альтернатива правовим формам. Її юридичний сенс фактично полягає у зниженні адміністративного тягаря без втрати вимог законності, мотивованості та підконтрольності рішень.

Компетенційна визначеність у цифрових адміністративних сервісах набуває підвищеної юридичної чутливості, оскільки технологічний інтерфейс може ускладнювати ідентифікацію компетентного суб'єкта владних повноважень, відповідального за прийняття рішення або вчинення юридично значущої дії. Для адресата процедура виглядає як взаємодія з порталом, однак юридично значущий результат (адміністративний акт, реєстраційна дія, відмова, зупинення розгляду або інший владний наслідок) має формувати конкретний орган чи посадова особа, наділені компетенцією на підставі закону. За відсутності чітко визначеного розподілу повноважень цифровий канал не усуває адміністративно-правові ризики, а трансформує їх у менш прозору конфігурацію, де ускладнюється встановлення відповідального суб'єкта, меж дискреції та відповідальності за процедурні дефекти рішення [164].

Координація та інтероперабельність у цифровому врядуванні, відповідно, виступають адміністративно-правовими стандартами належної організації публічної адміністрації. Європейська рамка інтероперабельності (EIF) виходить з того, що узгодженість даних, процесів і організаційних правил є передумовою цілісності адміністративної діяльності та передбачуваності правового результату для користувача [225; 226].

За відсутності належної узгодженості між реєстрами та процедурними алгоритмами виникають розриви в інформаційному відображенні юридично значущих обставин: одна і та сама обставина може фіксуватися різним чином у різних інформаційних системах. Це призводить до формування конкуруючих відображень правового статусу суб'єкта, знижує рівень правової визначеності та ускладнює реалізацію і захист прав [225; 226].

З огляду на це інтероперабельність доцільно розглядати як складову вимоги належного адміністрування. Вона забезпечує узгодженість правозастосування між інституціями, відтворюваність процедурних дій та стабільність адміністративного результату незалежно від каналу взаємодії (онлайн або офлайн) або органу, залученого до провадження [214; 225].

Єдність адміністративної практики в цифрових сервісах безпосередньо пов'язана з адміністративною спроможністю застосовувати єдині правила як стандарт управлінської поведінки. Йдеться про стандартизацію процедур і рішень, внутрішні регламенти, методичне забезпечення, навчання персоналу, а також механізми внутрішнього контролю якості, що зменшують варіативність підходів та обмежують ризики різночитання критеріїв у порівнюваних ситуаціях [260; 270].

Отже, європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва зводиться до порогових юридичних вимог, що обмежують дискрецію та забезпечують перевірюваність адміністративної діяльності. Її

ядро становлять правова визначеність і передбачуваність, належна процедура та мотивованість адміністративних рішень, пропорційність контрольного втручання, ефективна оскаржуваність і підзвітність, а також цифрова сервісність як умова фіксації й відтворюваності адміністративної взаємодії. У такій рамці належне врядування і належна адміністрація виступають стандартами юридичної якості управлінських рішень у підприємницьких адміністративних провадженнях.

Висновки до розділу 1

1. Обґрунтовано, що права суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері є самостійною адміністративно-правовою категорією, яка проявляється як система суб'єктивних публічних прав, спрямованих на забезпечення належної, компетентної, своєчасної та мотивованої діяльності публічної адміністрації. Доведено їх комплексний характер і структурну побудову, що охоплює суб'єкт, об'єкт, зміст правомочностей, гарантії та межі здійснення, тоді як відповідальність адміністрації виступає елементом механізму захисту та відновлення порушеного права. Встановлено, що реальне функціонування цих прав забезпечується через адміністративні процедури, вимоги до адміністративного акта та механізми захисту, а ключовим критерієм правомірності втручання виступає баланс між публічним інтересом і свободою підприємництва, забезпечений принципом пропорційності та вимогами законності.

2. Доведено, що теоретико-доктринальні засади реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності формують цілісну модель їх здійснення через адміністративні процедури, індивідуальні акти, контрольні режими та механізми оскарження. Обґрунтовано визначальну роль принципів верховенства права, пропорційності, правової визначеності

та захисту легітимних очікувань у забезпеченні балансу між публічним і приватним інтересами. Встановлено, що доступ до підприємницької діяльності та її здійснення мають процедурно-стадійний характер і залежать від якості адміністративного середовища, а ефективний захист прав виконує відновлювальну, превентивну і системоутворюючу функції, формуючи стандарти допустимої поведінки публічної адміністрації.

3. Обґрунтовано, що європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва є системою критеріїв юридичної якості адміністративної діяльності, яка формується на основі права ЄС, доктрини європейського адміністративного простору, стандартів Ради Європи та практики ЄСПЛ у частині гарантій захисту конвенційних прав у публічно-правових конфліктах. Визначено, що її ядро становлять вимоги правової визначеності, процедурної справедливості, пропорційності, мотивованості, строковості, підзвітності та ефективного оскарження, а також цифрової відтворюваності процедур. Доведено, що ці стандарти виконують функцію обмеження дискреції, забезпечують передбачуваність адміністративних рішень і формують базові юридичні умови належного адміністрування у підприємницьких провадженнях, виступаючи методологічною основою для оцінки адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Поняття та структурна побудова адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності

У юридичній науці категорія механізму застосовується тоді, коли потрібно пояснити не стільки зміст норми чи суб'єктивного права, скільки порядок їх реалізації, тобто послідовність юридичних ланок, через які нормативна модель переходить у адміністративну дію та юридично значущий результат. У такому підході механізм виступає аналітичною конструкцією, що дозволяє реконструювати динаміку правового впливу, встановити зв'язок між правовими засобами та показати умови дієвості права в реальних правовідносинах. А. Матвійчук розглядає механізм правового регулювання як систему юридичних засобів, за допомогою яких право впорядковує суспільні відносини, забезпечуючи трансформацію нормативних приписів у юридично значущу поведінку та наслідки [116]. Для дослідження прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері ця логіка є ключовою, оскільки дає підстави виходити з того, що сам факт нормативного закріплення правомочностей не гарантує їх реалізації без процедурних, інституційних та юрисдикційних умов, які забезпечують доступ суб'єкта підприємницької діяльності до адміністративного результату.

У межах адміністративно-правової доктрини поняття механізму доцільно конкретизувати як галузевий інструментарій, пов'язаний із компетенцією публічної адміністрації, формами адміністративної

діяльності, адміністративною процедурою та інститутом адміністративного акта. У цьому сенсі науковці послідовно вибудовують логіку «права публічної адміністрації», де компетенція органу, процедурні правила розгляду індивідуальної справи та адміністративний акт виступають базовими юридичними інструментами впорядкування владно-управлінських відносин і забезпечення прав приватних осіб [8].

Подібний системний підхід розвиває й харківська школа адміністративного права у підручнику за ред. Ю. П. Битяка, де механізми адміністративно-правового впливу описуються як функціонально узгоджена система правових засобів, що працює у конкретних правовідносинах через компетенцію, процедуру, акти застосування та гарантії контролю [13].

Системну природу механізму адміністративно-правового регулювання та вимогу внутрішньої узгодженості його елементів додатково аргументує Н. Ю. Кантор, підкреслюючи, що саме конструкція взаємопов'язаних складових механізму забезпечує досягнення мети правового впливу [77].

Водночас у сучасній українській адміністративно-правовій літературі підкреслюється необхідність уникати методологічної невизначеності поняття механізму. С. Стеценко звертає увагу на ризик надмірно широких підходів, коли в поняття механізму включаються різнопорядкові явища, що не виконують ролі юридичних ланок реалізації, унаслідок чого конструкція втрачає операційність і пояснювальну здатність [184].

Відповідно, у дослідженні до складу механізму включаються лише такі елементи, які мають нормативну фіксацію або юридично визначену форму, та безпосередньо забезпечують перехід від права до адміністративного результату або його перевірку.

Позиція К. Куркової є показовою в цьому питанні, оскільки вона фіксує множинність трактувань механізмів у праві та наголошує на необхідності чіткого окреслення меж застосування цього поняття залежно від дослідницького завдання [107].

У цьому дослідженні механізм використовується у прикладному адміністративно-правовому значенні як система юридично визначених ланок, через які права у сфері підприємницької діяльності реалізуються у взаємодії з публічною адміністрацією та відновлюються у разі їх порушення або оспорювання.

В доктринальній дискусії щодо механізмів простежуються різні концепції їх елементного складу, які умовно можна поділити на вузьку та широку. У викладі Н. Кантор вузький підхід концентрується на базових юридичних ланках, що відтворюють стандартну логіку правового впливу, зокрема норма, правовідносини, реалізація або застосування, забезпечення законності [77]. Для механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності доцільним є помірно розширений підхід, за якого модель включає лише компоненти, що безпосередньо беруть участь у перетворенні суб'єктивного права на адміністративний результат. До них належать процедура, юридичні факти, адміністративні акти і дії, а також засоби захисту. При цьому механізм не охоплює опис правової системи загалом.

Додатково, для аналітичної ясності, користуючись термінологією С. Стеценка, елементи механізму можна групувати на ядро (норми, правовідносини, акти, дії) та динамічні ланки (юридичні факти, тлумачення, забезпечення законності), що описують його рух і контрольованість [184].

З огляду на предмет дисертаційного дослідження, категоріальний каркас механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності логічно подати як систему взаємопов'язаних понять.

Правові засоби становлять інструменти, за допомогою яких право забезпечує досягнення юридичного результату у взаємодії суб'єкта підприємницької діяльності з публічною адміністрацією. У підході Н. Кантор правові засоби характеризуються як елементи системи, що перебувають у функціональному зв'язку та забезпечують досягнення мети правового впливу [77]. До таких засобів у контексті реалізації прав у сфері підприємницької діяльності належать норми компетенції та процедури, адміністративні акти і дії, контрольні інструменти, а також засоби захисту.

Адміністративно-правові норми визначають компетенцію органів, процедурні правила, підстави та межі адміністративних рішень і тим самим задають можливості та обмеження реалізації прав суб'єкта підприємницької діяльності у відносинах з публічною адміністрацією. У роботах С. Г. Стеценка норми розглядаються як первинна юридична основа механізму адміністративно-правового регулювання, що формує рамки допустимості адміністративного впливу та стандарти правомірної діяльності [184].

Адміністративні правовідносини виступають формою юридичного зв'язку між підприємцем і органом влади, у межах якого правомочність суб'єкта підприємницької діяльності кореспондує обов'язку адміністрації діяти компетентно, своєчасно, неупереджено та мотивовано. Такий підхід є характерним для системних викладів адміністративного права, зокрема у працях Ю. П. Битяка, де правовідносини розглядаються як юридична форма реалізації владної компетенції та забезпечення прав приватної особи [33].

Юридичні факти є підставами виникнення, зміни або припинення адміністративних правовідносин і водночас умовами запуску та руху

адміністративних процедур. У підприємницьких адміністративних справах юридичні факти найчастіше пов'язані з ініціюванням провадження заявою або повідомленням, з фіксацією обставин контролю чи перевірки, з прийняттям адміністративного акта, а також з поданням скарги або позову як підставою переходу до перегляду або судового контролю [184].

Акти реалізації та застосування матеріалізують юридичний результат реалізації права або створюють юридичну перешкоду для його досягнення. До них належать адміністративні акти, реєстраційні дії, документи дозвільного характеру, ліцензії, приписи, рішення про застосування заходів впливу, відмови у наданні адміністративного результату, а також інші юридично значущі дії та рішення, якими публічна адміністрація реалізує компетенцію у конкретній справі [8].

Тлумачення у механізмі реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності має значення як правозастосовна діяльність щодо з'ясування змісту адміністративно-правових норм, особливо у ситуаціях оціночних понять, альтернативних правових наслідків і дискреції. В адміністративно-правовій літературі, зокрема у працях С. Стеценка та В. Колпакова, тлумачення розглядається як функціональна ланка, що впливає на обґрунтованість і передбачуваність адміністративних рішень та визначає межі правомірного розсуду [90; 184].

У межах цієї роботи реалізаційні та захисні засоби розглядаються як взаємопов'язані ланки єдиної системи. Така єдність зумовлена тим, що в адміністративних справах у сфері підприємницької діяльності отримання адміністративного результату та його перевірка через перегляд або оскарження утворюють один безперервний цикл взаємодії особи з публічною адміністрацією.

Отже, наведений аналіз елементного складу механізму дозволяє узагальнити його як цілісну систему взаємопов'язаних юридичних засобів,

що охоплює адміністративно-правові норми, правовідносини, юридичні факти, акти реалізації та застосування, а також тлумачення і засоби захисту, та забезпечує перехід від нормативно закріплених прав до їх фактичної реалізації і відновлення у взаємодії з публічною адміністрацією.

З урахуванням викладеного, адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності доцільно визначити як системно узгоджену сукупність адміністративно-правових норм, інституцій, процедур та юридично значущих форм діяльності публічної адміністрації, що забезпечує отримання адміністративного результату, а також його перевірку і відновлення у разі порушення шляхом адміністративного і судового оскарження.

Далі механізм розкривається через внутрішні блоки та їх функції у послідовності від нормативної моделі до адміністративного результату і засобів його перегляду. Вихідною передумовою структурної моделі є доктринальна теза про те, що механізм у праві відображає внутрішньо організовану систему юридичних засобів, через які забезпечується перехід від закріпленого повноваження до юридично значущого результату у конкретних публічно-правових відносинах. Такий підхід до системності механізмів послідовно відстоюють Н. Ю. Кантор та С. Г. Стеценко у дослідженнях елементного складу адміністративно-правових механізмів [77; 184].

Для структурного опису адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності є підстави виокремити п'ять взаємопов'язаних блоків:

- нормативний;
- інституційний;
- процедурний;
- інструментальний;

– гарантійно-захисний.

Така побудова відображає послідовність переходу від нормативно визначеної правомочності до адміністративного результату та його перевірки і відновлення через перегляд або оскарження.

Нормативний блок виконує функцію правової основи механізму. Він охоплює принципи адміністративного права, норми, що визначають компетенцію та межі адміністративного втручання, а також спеціальні правові режими у сфері підприємництва (дозвільні, ліцензійні, реєстраційні, контрольні тощо). Саме через нормативні приписи задаються критерії законності, передбачуваності й допустимості адміністративного впливу на господарську діяльність [135].

Інституційний блок забезпечує суб'єктну визначеність механізму, тобто встановлює, які саме суб'єкти уповноважені реалізовувати владні повноваження, а також хто є носієм правомочностей і законних інтересів у відповідних правовідносинах. У цьому блоці фіксуються суб'єкти публічної адміністрації загальної та спеціальної компетенції, органи місцевого самоврядування, посадові особи, а також суб'єкти підприємництва, зокрема фізичні особи-підприємці, юридичні особи та їх представники, як носії прав і кореспондуючих обов'язків [169].

Процедурний блок посідає центральне місце в механізмі реалізації прав суб'єктів підприємництва, оскільки саме він забезпечує перехід від нормативно закріпленої можливості до юридично значущого результату у формі, придатній для контролю та перевірки.

У межах процедурного блоку ключове значення мають вимоги належного повідомлення особи, дотримання встановлених або розумних строків, забезпечення права на участь і подання пояснень, неупередженість адміністративного органу, доступ до матеріалів справи, мотивування рішення та можливість його оскарження. Такі гарантії закріплюються

насамперед у законодавстві про адміністративну процедуру та адміністративне судочинство [84; 144].

Інструментальний блок охоплює юридичні форми та техніко-організаційні засоби, через які адміністративний результат набуває зовнішнього вираження, фіксації та юридичної сили. До юридичних форм належать індивідуальні адміністративні акти, адміністративні дії, реєстраційні дії, документи дозвільного характеру, ліцензії, приписи та інші рішення, що створюють, змінюють, підтверджують або припиняють правовий стан суб'єкта підприємництва. Адміністративні послуги у цьому блоці доцільно розглядати як сервісно-процедурну форму взаємодії з публічною адміністрацією, результатом якої може бути адміністративний акт, документ, запис у реєстрі або інший юридично значущий результат. Електронні сервіси і державні реєстри виступають інфраструктурними засобами фіксації, обміну та підтвердження юридично значущих даних [19; 98; 143].

Цифрові сервіси і реєстри підвищують швидкість і відтворюваність процедур, але потребують чіткої юридичної визначеності щодо ідентифікації, фіксації дій, строків та можливості перевірки рішень [66].

Гарантійно-захисний блок забезпечує стійкість механізму реалізації прав і його функціонування не лише в умовах звичайної взаємодії, а й у ситуаціях конфлікту. До цього блоку належать інструменти контролю і нагляду з установленими межами втручання, адміністративне та судове оскарження, відповідальність суб'єктів владних повноважень і механізми відшкодування шкоди. У працях, присвячених адміністративному судочинству та відповідальності публічної адміністрації, зокрема у дослідженнях М. Смоковича та О. Пасенюка, наголошується, що ефективність публічних прав перевіряється саме здатністю системи забезпечити реальне відновлення порушеного правового стану [130; 178].

Запропонована багатоблокова структура механізму реалізації прав дозволяє вийти за межі простого переліку елементів і зосередитися на аналізі їх внутрішніх функціональних зв'язків, що має принципове значення для дисертаційної проблематики:

- нормативний блок визначає правила поведінки та межі допустимого втручання;
- інституційний забезпечує суб'єктну визначеність прав і кореспондуючу відповідальність органів публічної адміністрації;
- процедурний трансформує нормативне приписування у впорядкований процес і мінімізує ризики свавілля;
- інструментальний фіксує адміністративний результат у юридично значущій формі;
- гарантійно-захисний забезпечує корекцію та відновлення прав у разі порушення або збою в роботі системи [108]. Саме взаємодія цих блоків формує реальну дієвість прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах.

Отже, запропоноване визначення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності, враховуючи викладене, дозволяє розглядати його як системно організовану сукупність адміністративно-правових норм, інституцій, процедур, юридичних форм і засобів діяльності публічної адміністрації, а також процесуальних можливостей суб'єктів підприємництва, спрямованих на забезпечення фактичного здійснення, охорони та відновлення їхніх прав у публічно-правових відносинах.

У запропонованій дефініції принципів є те, що механізм охоплює не тільки статичні елементи, а й діяльнісну складову. Колектив авторів (В. Колпаков, О. Кузьменко, І. Пастух, М. Співак, Л. Кожура, В. Чорна, О. Муза, Ю. Назар, М. Плугатир), аналізуючи публічно-правові інструменти

впливу держави, виходить із того, що адміністративно-правове регулювання реалізується через управлінську діяльність, яка має юридичні форми та породжує правові наслідки для адресатів владних рішень. У сфері підприємництва це особливо помітно, оскільки права і законні інтереси суб'єктів господарювання реалізуються через дозволи, реєстрації, погодження, контрольні дії, а також через процедури оскарження і відновлення порушених прав, кожна з яких має юридично визначені результати [12].

Ключовими ознаками такого механізму є публічно-владний характер, спрямованість на досягнення юридично значущого результату для суб'єкта підприємницької діяльності, процедурна визначеність та функціональна єдність елементів. В. Тимошук, розкриваючи вимоги належної адміністративної процедури, підкреслює значення процедурних гарантій як передумови правомірності управлінських рішень та стабільності правового становища приватної особи у відносинах із адміністрацією [188]. Це дає підстави стверджувати, що процедурна визначеність є не зовнішньою характеристикою механізму, а його внутрішньою якістю, яка забезпечує передбачуваність управлінських рішень і реальність прав у сфері підприємницької діяльності.

Важливою особливістю механізму є поєднання у його межах функцій реалізації та захисту прав. Такий підхід відповідає сучасному уявленню про публічну адміністрацію як суб'єкта, який несе публічний обов'язок забезпечувати дотримання прав приватних осіб у сфері свого впливу. Ідея поєднання правореалізаційної та правоохоронної складових узгоджується з доктринальними підходами до адміністративного права, де підкреслюється значення гарантій, контролю та процедур оскарження як обов'язкових елементів забезпечення правового статусу особи у публічно-правових відносинах [8].

Поєднання функцій реалізації та захисту дозволяє розглядати механізм як безперервний процес, у межах якого забезпечується як отримання адміністративного результату, так і реагування на порушення прав у сфері підприємницької діяльності. У наукових роботах з адміністративного судочинства українські автори вказують, що ефективний захист прав у публічно-правових спорах повинен бути пов'язаний із якістю первинних адміністративних процедур та управлінських рішень, оскільки судовий контроль, як правило, є вторинною гарантією щодо неправомірних проявів адміністративної практики [12; 15]. Отже, у межах єдиного механізму мають узгоджуватися превентивні засоби, адміністративні процедури, контрольні форми та засоби відновлення порушених прав.

Водночас адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності слід відмежовувати від суміжних правових механізмів. На відміну від цивільно-правових і господарсько-правових механізмів, адміністративно-правовий механізм функціонує у владно-управлінських відносинах, базується на імперативному методі правового регулювання та реалізується через діяльність суб'єктів публічної адміністрації, які діють у межах компетенції, встановленої законом. У цьому контексті українські автори наголошують, що використання приватноправових конструкцій для пояснення владних процедур призводить до методологічної підміни, яка ускладнює коректне визначення юридичних форм управлінських рішень та меж адміністративної дискреції [6].

З огляду на це, відмежування має практичне значення для подальшого аналізу, оскільки дозволяє чітко визначити, які саме елементи входять до адміністративно-правового механізму і які засоби є для нього характерними. Водночас воно не заперечує взаємодії з приватноправовими регуляторами, але вимагає фіксації того, що центральним носієм механізму

є публічна адміністрація, її компетенція, адміністративна процедура та юридичний результат у формі управлінського рішення [208].

Сформульоване визначення створює підґрунтя для аналізу внутрішньої структури механізму, що потребує виокремлення його основних елементів та з'ясування їх функціонального призначення.

Теоретична постановка питання про структурні елементи механізму має і прикладне значення для підприємницької сфери, оскільки дозволяє відмежувати механізм від простого переліку прав чи повноважень, а також показати, які саме складові забезпечують перехід від нормативної моделі до реального адміністративного результату. У цьому напрямі показовими є підходи, що обґрунтовувалися у працях В. Тимощука та О. Андрійко, де наголошувалося на значенні процедури, мотивування рішень і підконтрольності адміністрації як умов практичної дієвості правових конструкцій [9; 187].

Елементи адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності не існують відокремлено, оскільки кожен із них виконує власну функцію лише у зв'язку з іншими компонентами. У роботах В. Б. Авер'янова підкреслюється, що дієвість адміністративно-правового регулювання визначається як змістом норм, так і за організацією управлінської діяльності та процесуальними умовами її здійснення, які у сукупності утворюють єдину систему забезпечення прав приватних осіб у публічно-правових відносинах [8].

У цьому ж контексті слід зазначити, що механізм не може бути редукований до одного елемента, оскільки норма без належного носія компетенції та без визначеного порядку її застосування не забезпечує реального правового результату. Така позиція має прикладне значення для підприємницької сфери, де взаємодія бізнесу з адміністрацією відбувається

у формі послідовних управлінських процедур, а якість кожного етапу прямо впливає на можливість реалізації права [29].

Взаємодія норм, суб'єктів і процедур проявляється у тому, що адміністративно-правові норми встановлюють компетенцію органів публічної адміністрації та межі адміністративного розсуду, а процедура задає юридично обов'язковий порядок використання повноваження. Науковці наголошують, що саме процедура перетворює владне рішення на перевірюваний юридичний результат і виступає практичним інструментом обмеження дискреції, а отже, служить гарантією прав особи у відносинах з адміністрацією [161].

Нормативною основою такої взаємодії у загальному вимірі виступає Конституція України, зокрема приписи про обов'язок органів державної влади діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України, а також гарантії судового захисту прав і свобод. Для процедурної площини визначальним є Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, який закріплює права учасника адміністративного провадження, вимоги до з'ясування обставин, слухання, мотивування та доведення рішення до відома адресата, що безпосередньо впливає на стандарти взаємодії норми, компетенції і процедури [144].

Зв'язок між елементами механізму у підприємницькій сфері набуває особливої ваги через високу частоту адміністративних контактів бізнесу з державою, зокрема у дозвільних, реєстраційних, ліцензійних та контрольних провадженнях. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV та Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII закріплюють базові вимоги щодо підстав, порядку та строків прийняття рішень у відповідних процедурах, що формує каркас для реалізації прав

суб'єкта підприємницької діяльності через послідовну взаємодію норм, суб'єктів і процесуальних правил [146; 153].

Порушення хоча б одного з елементів, наприклад вихід за межі компетенції, відступ від процедури або відсутність належного мотивування рішення, призводить до дефекту адміністративного результату і запускає механізми корекції у формі перегляду чи оскарження. О. Андрійко та Т. Коломоець у дослідженнях адміністративних процедур і гарантій прав приватних осіб акцентували, що стабільність правового становища адресата адміністративного рішення наряду залежить від процесуальної коректності дій адміністрації, а процедурні порушення здатні нівелювати навіть формально законну управлінську мету [9; 88; 94]

Центральним вузлом, у якому сходяться нормативний, інституційний і процедурний елементи, виступає юридично значущий адміністративний результат, який найчастіше набуває форми адміністративного акта. Б. Мельниченко послідовно обґрунтовував, що адміністративний акт є важливою юридичною формою реалізації компетенції публічної адміністрації, оскільки він створює, змінює або припиняє індивідуальні права та обов'язки у публічно-правових відносинах. Водночас для суб'єкта підприємницької діяльності юридичний результат взаємодії з державою може проявлятися також у формі реєстраційної дії, запису в реєстрі, видачі документа дозвільного характеру, ліцензії, припису, рішення про застосування санкції або іншої юридично значущої дії чи рішення, передбачених спеціальним законодавством [120].

Підвищені вимоги до адміністративного акта впливають із загальних стандартів належного урядування і контролю за адміністративним розсудом. У працях С. Сергійчука підкреслюється, що перевірюваність управлінського рішення забезпечується через оцінку його законності, обґрунтованості, пропорційності та дотримання процедури, а

мотивування рішення має ключове значення для ефективного судового захисту. Це співвідноситься з процесуальними рамками Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV, який встановлює механізм судового оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень [175; 176].

Контроль і оскарження у внутрішній ієрархії механізму виконують коригувальну та стабілізаційну функції, оскільки забезпечують відновлення правового порядку у разі дефектів адміністративного рішення або процедури. У доктрині, зокрема у працях Т. Коломоєць, акцентується, що без дієвих каналів перегляду адміністративних актів і без ефективного судового контролю механізм реалізації та захисту прав втрачає гарантійний вимір, а адміністративна дискреція може набувати ознак свавільності. Нормативно це забезпечується поєднанням положень Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX щодо адміністративного перегляду та Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV щодо судового оскарження [6; 84; 144].

Окреме місце у механізмі займає державний нагляд і контроль у сфері господарювання, оскільки він може одночасно виконувати превентивну функцію та створювати ризики надмірного втручання. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V встановлює вимоги щодо підстав, періодичності, процедурних гарантій під час перевірок, а також прав і обов'язків суб'єктів господарювання. У працях А. Комзюка (у доступних відкритих матеріалах про контроль і нагляд) наголошується, що контрольні повноваження мають реалізовуватися у чітких процедурних межах і бути підконтрольними, інакше вони перетворюються на інструмент тиску на бізнес [93; 96; 156].

Таким чином, внутрішні зв'язки та ієрархія елементів механізму полягають у тому, що нормативні приписи визначають компетенцію і межі розсуду, інституційний компонент забезпечує носія повноважень, процедурний компонент задає юридичний порядок ухвалення рішень, інструментальний компонент втілює результат у формі адміністративного акта або юридично значущої дії, а гарантійно-захисний компонент забезпечує можливість корекції та відновлення порушених прав через перегляд і оскарження. Така логіка дозволяє розглядати адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності як функціонально завершену систему, що переходить від нормативної моделі до реального правового результату і забезпечує контроль за якістю управлінських рішень.

Отже, адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності є функціонально завершеною системою, у якій норми і компетенція реалізуються через процедури, матеріалізуються у юридично значущому адміністративному результаті та забезпечуються гарантіями перегляду, оскарження і судового контролю. Такий результат може набувати форми адміністративного акта, реєстраційної дії, запису в реєстрі, дозвільного документа, ліцензії, припису, рішення про застосування заходів впливу або іншої передбаченої законом дії чи рішення. Саме така узгодженість елементів забезпечує перехід від нормативного закріплення прав до їх фактичного здійснення і результативного відновлення у публічно-правових відносинах.

2.2. Суб'єктний склад та компетенційне наповнення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності

У межах сучасної теорії адміністративного права питання суб'єктного складу адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав набуває самостійного значення, оскільки саме через діяльність конкретних носіїв публічно-владних повноважень забезпечується практичне втілення правових приписів у сфері підприємницької діяльності. Українські дослідники наголошують, що ефективність реалізації прав у сфері підприємницької діяльності безпосередньо залежить від чіткого визначення кола суб'єктів, уповноважених впливати на правове становище бізнесу у публічно-правових відносинах [135].

Поняття суб'єкта адміністративно-правового механізму у сфері підприємницької діяльності доцільно розглядати диференційовано. З одного боку, до владних суб'єктів механізму належать органи та посадові особи, які наділені законом компетенцією щодо регулювання, надання адміністративних послуг, видачі дозволів і ліцензій, здійснення контролю або перегляду адміністративних рішень. З іншого боку, суб'єкти підприємництва виступають адресатами відповідного механізму і носіями суб'єктивних публічних прав, реалізація та захист яких забезпечуються через діяльність публічної адміністрації. Такий підхід дозволяє не ототожнювати носіїв владної компетенції з приватними особами, але водночас враховувати їх участь у механізмі як обов'язкову умову його функціонування [80].

Відмежування владних суб'єктів адміністративно-правового механізму від учасників господарських і цивільних правовідносин має принципове значення для збереження галузевої чистоти дослідження.

Суб'єкти підприємницької діяльності, навіть беручи участь в адміністративних процедурах, за загальним правилом не набувають статусу суб'єктів владних повноважень, оскільки не здійснюють публічно-владного управлінського впливу. Водночас у межах відповідного механізму вони виступають адресатами адміністративної діяльності, носіями прав і законних інтересів, а також учасниками процедур, на яких можуть покладатися передбачені законом обов'язки щодо подання документів, надання інформації, виконання правомірних вимог адміністративного органу або оскарження його рішень [132; 199].

Такий підхід узгоджується з положеннями Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV, який визначає підприємців як учасників господарських відносин, а не як носіїв владних управлінських функцій. Водночас їх взаємодія з органами публічної адміністрації відбувається у межах публічно-правових процедур, що зумовлює застосування до цих відносин норм адміністративного права [59].

Критеріями віднесення органів і посадових осіб до суб'єктів адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності є, по-перше, наявність нормативно закріпленої компетенції у сфері публічного адміністрування підприємницької діяльності, по-друге, здійснення публічно-владних функцій, по-третє, можливість прийняття юридично обов'язкових рішень або вчинення дій, що мають правові наслідки для суб'єктів господарювання. У навчальній літературі з адміністративного права компетенція розглядається як базова ознака суб'єктів публічної адміністрації та передумова правомірності владних рішень [7].

Нормативне закріплення такого підходу простежується у положеннях Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, зокрема у частині вимоги до органів державної влади діяти лише на підставі, у межах

повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України. Ця конституційна вимога формує загальний стандарт публічно-владної діяльності, у межах якого функціонує адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності [95].

Важливим критерієм є також процесуальна самотійність суб'єкта, яка полягає у здатності приймати юридично значущі рішення у межах наданих повноважень і нести відповідальність за їх наслідки. Водночас посадові особи органів публічної адміністрації, які безпосередньо здійснюють дозвільні, реєстраційні або контрольні функції, не завжди виступають самотійними суб'єктами механізму у відриві від відповідного органу. У більшості випадків вони реалізують компетенцію органу публічної адміністрації, а їхні рішення, дії чи бездіяльність можуть бути предметом адміністративного або судового оскарження як прояв діяльності суб'єкта владних повноважень [124].

Публічно-владний характер участі суб'єктів механізму зумовлює особливий правовий режим їх діяльності та підвищені вимоги до законності, обґрунтованості і пропорційності управлінських рішень. Цей підхід знаходить нормативне закріплення у Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, який встановлює загальні правила здійснення адміністративних проваджень, права учасників та обов'язки адміністративних органів щодо мотивування рішень і дотримання процедурних гарантій [144].

Значення публічно-владного характеру участі суб'єктів адміністративно-правового механізму для забезпечення прав у сфері підприємницької діяльності проявляється у покладенні на державу обов'язку не тільки встановлювати правила здійснення підприємницької діяльності, але й гарантувати їх належне застосування та ефективний захист [275].

Це кореспондує з положеннями Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV, який закріплює можливість судового контролю за рішеннями, діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень і виступає завершальною ланкою механізму захисту прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах [84].

Таким чином, суб'єкти адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності утворюють особливу групу носіїв публічно-владних повноважень, які відрізняються нормативно визначеною компетенцією, процесуальною самостійністю та здатністю формувати юридично значущі наслідки для суб'єктів господарювання. Таке розуміння суб'єктного складу створює належну основу для подальшого аналізу органів публічної адміністрації як ключових суб'єктів механізму.

Органи публічної адміністрації посідають центральне місце у суб'єктному складі адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності, оскільки саме через їх діяльність держава здійснює регуляторний, сервісний і контрольний вплив на сферу підприємницької діяльності. У наукових працях В. В. Галунька, П. В. Діхтієвського та О. В. Кузьменка підкреслюється, що публічна адміністрація виступає організаційною формою реалізації публічної влади, а її органи є первинними носіями владних повноважень у відносинах з приватними особами, у тому числі з суб'єктами господарювання [10].

Система органів публічної адміністрації у сфері підприємницької діяльності формується відповідно до конституційних засад організації виконавчої влади та місцевого самоврядування. У системі виконавчої влади відповідні повноваження реалізуються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та

місцевими державними адміністраціями. Органи місцевого самоврядування не входять до системи органів виконавчої влади, однак у межах визначених законом власних і делегованих повноважень також виступають суб'єктами публічної адміністрації у відносинах із суб'єктами підприємництва [95]. Така багаторівнева організація зумовлює складність механізму реалізації прав у сфері підприємницької діяльності і потребує чіткого розмежування компетенції між різними ланками публічної адміністрації.

Центральні органи виконавчої влади відіграють провідну роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері підприємництва. У працях І. Коліушка та Р. Куйбіди наголошується, що саме на центральному рівні закладаються регуляторні правила, визначаються стандарти надання адміністративних послуг і формуються підходи до здійснення державного нагляду у господарській сфері [5].

Нормативною основою їх діяльності є, зокрема, Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI, який визначає правовий статус, завдання та повноваження міністерств і інших центральних органів виконавчої влади [160].

Регуляторний і сервісний вплив центральних органів виконавчої влади проявляється у прийнятті нормативно-правових актів, організації дозвільних і ліцензійних процедур, а також у забезпеченні надання адміністративних послуг суб'єктам підприємницької діяльності. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI визначає організаційні та процедурні засади надання адміністративних послуг, зокрема через встановлення вимог до суб'єктів надання адміністративних послуг, інформаційного забезпечення, порядку звернення особи та діяльності центрів надання адміністративних послуг. Це має безпосереднє значення для реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки

переводить сервісну взаємодію з адміністрацією у юридично визначений і перевірюваний порядок [143].

У доктрині публічного адміністрування (С. Шандрук) сервісна функція держави розглядається як інституційна основа зменшення адміністративних бар'єрів та переведення взаємодії влади і особи у процедурно контрольовані форми [204].

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування виступають безпосередніми учасниками реалізації прав у сфері підприємницької діяльності на територіальному рівні. Саме вони здійснюють значну частину дозвільних, реєстраційних і контрольних повноважень, що безпосередньо впливають на можливість ведення підприємницької діяльності. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР визначають обсяг їх повноважень у сфері економічного розвитку, регулювання земельних, майнових та інших відносин, пов'язаних із підприємництвом [154; 155].

У працях, присвячених децентралізації, підкреслюється, що посилення ролі місцевого рівня публічної адміністрації водночас підвищує ризики нерівномірного застосування стандартів і потребує процедурних запобіжників та організаційної спроможності громад. Це зумовлює необхідність чітких правил і ефективного контролю за діяльністю органів на місцях у механізмі реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності [61; 110].

Особливе місце у системі органів публічної адміністрації займають спеціалізовані органи, наділені контрольними, дозвільними та наглядовими повноваженнями у сфері господарювання. До них належать органи, що здійснюють державний нагляд і контроль за дотриманням законодавства у різних галузях економіки, а також органи, уповноважені видавати дозволи

і ліцензії. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V встановлює принципи, форми і процедури здійснення контрольних заходів, спрямовані на захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання [156].

С. Бевз наголошує, що спеціалізовані контрольні органи мають підвищений потенціал впливу на підприємницьку діяльність, а отже потребують чіткого нормативного визначення повноважень і процедур їх реалізації. Недостатня визначеність компетенції або дефекти процедурних гарантій створюють передумови для адміністративних зловживань і порушення прав бізнесу [28].

Значення чіткого розмежування компетенції між органами публічної адміністрації полягає у забезпеченні правової визначеності та передбачуваності адміністративних рішень. Дублювання повноважень або нечітке закріплення функцій між органами спричиняє компетенційні конфлікти, затягування процедур і підвищення адміністративного тиску на адресатів владних рішень. Саме тому розмежування компетенції доцільно розглядати як інструмент запобігання адміністративним зловживанням у механізмі реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності [10; 144].

Нормативне значення цього підходу підтверджується положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, який закріплює обов'язок адміністративного органу діяти у межах наданих повноважень, визначати свою компетенцію перед початком провадження та передавати справу належному органу у разі її відсутності. Такі правила мають безпосередній вплив на стабільність адміністративної практики і слугують процесуальною гарантією захисту прав у сфері підприємницької діяльності [144].

Отже, органи публічної адміністрації утворюють складну, багаторівневу систему основних суб'єктів адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності, у межах якої поєднуються регуляторні, сервісні та контрольні функції. Аналіз їх організаційної побудови дозволяє перейти до дослідження змісту та меж владних повноважень як ключового чинника ефективності механізму, що обумовлює логічний перехід до наступного підпункту, присвяченого компетенції органів публічної адміністрації.

У доктрині адміністративного права компетенція органів публічної адміністрації традиційно розглядається як один із базових елементів механізму реалізації і захисту прав, оскільки саме вона юридично визначає межі владного впливу на приватних осіб і встановлює рамки допустимої поведінки адміністрації у конкретних сферах, у тому числі у підприємницькій. Українські науковці акцентують, що компетенція виконує подвійну функцію: організаційну, тому що забезпечує розподіл управлінських завдань між органами, і гарантійну, тому що обмежує можливість довільного втручання у права та законні інтереси підприємців. За такої логіки компетенція є як техніко-юридичною категорією, так і інструментом забезпечення правової визначеності у публічно-правових відносинах з бізнесом [206].

У працях Н. Армаш компетенція тлумачиться як юридично закріплений обсяг завдань, функцій і повноважень органу публічної влади, що визначає його місце у системі державного управління та межі його управлінської активності. Для підприємницької сфери такий підхід має прикладне значення, оскільки дозволяє пояснити, чому один і той самий адміністративний результат, наприклад видача дозволу або застосування санкції, може бути правомірним лише тоді, коли він прийнятий належним суб'єктом, у межах належної компетенції і у визначений законом спосіб. У

цьому контексті компетенція виступає умовою легітимності управлінського рішення як юридичного факту, що впливає на можливість суб'єкта підприємницької діяльності здійснювати господарську діяльність [23].

Розкриття поняття компетенції у доктрині потребує виокремлення її структурних складових. Українська адміністративно-правова наука зазвичай виходить з того, що компетенція включає предмет відання, функції та повноваження, а також процедурні форми їх реалізації. У роботах В. Спасенко підкреслюється, що саме повноваження становлять найбільш динамічний компонент компетенції, оскільки через них орган публічної адміністрації вступає у конкретні правовідносини, приймає рішення, вчиняє дії і формує юридично значущі наслідки. У підприємницькій сфері це означає, що повноваження відображають реальний «операційний» аспект компетенції, який безпосередньо визначає, що саме адміністрація може вимагати від суб'єкта підприємницької діяльності, що вона має забезпечити і що їй заборонено робити [180].

Повноваження як юридична форма реалізації функцій публічної адміністрації мають нормативно визначений характер і не допускають довільного розширення. Цей принцип отримав універсальне конституційне закріплення у статті 19 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, відповідно до якої органи державної влади та їх посадові особи повинні діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України [95]. Для суб'єкта підприємницької діяльності це правило має конкретний зміст, оскільки воно дає можливість оцінити правомірність будь-якої управлінської вимоги, перевірки або відмови через просте питання: чи передбачає закон таке повноваження, чи визначено порядок його застосування, і чи не виходить орган за межі компетенції.

Нормативна деталізація компетенції у сфері підприємництва здійснюється через загальні та спеціальні закони. На загальному рівні Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI закріплює засади формування компетенції міністерств та інших центральних органів виконавчої влади і визначає, що реалізація державної політики у відповідній сфері здійснюється через встановлені законом повноваження [160]

На місцевому рівні Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР визначають межі компетенції органів державної влади та органів самоврядування у питаннях економічного розвитку, регуляторної політики, контролю та надання адміністративних послуг, що безпосередньо пов'язані з правами підприємців [154; 155].

У сфері підприємництва компетенція органів публічної адміністрації часто реалізується через регуляторні та дозвільні процедури. Це потребує аналізу повноважень передусім як юридичної форми реалізації функцій, орієнтованих на досягнення публічно-значущих цілей. У цьому контексті важливим є підхід, відповідно до якого повноваження мають функціональне обґрунтування, а їх використання повинно відповідати меті, заради якої їх надано законом. Для суб'єкта підприємницької діяльності такий підхід створює підстави вимагати від адміністрації демонстрації зв'язку між застосованим повноваженням і реальною охороною публічного інтересу без надмірного втручання у господарську свободу [78].

Однією з найбільш проблемних площин застосування компетенції у підприємстві є адміністративний розсуд. О. Тодошак визначає адміністративний розсуд як надану законом можливість вибору одного з кількох правомірних варіантів рішення з урахуванням обставин конкретної

справи. Водночас підкреслюється, що розсуд є похідним від компетенції та не може існувати поза законом, а тому кожне дискреційне рішення має спиратися на встановлені законом критерії і проходити через належну процедуру [196].

Межі адміністративного розсуду у підприємницькій сфері визначаються як матеріальними, так і процедурними обмеженнями. Матеріальні обмеження пов'язані з вимогами законності, рівності, пропорційності та недискримінації, а процедурні обмеження знаходяться у взаємозв'язку з обов'язком дотримання встановленої процедури, належного повідомлення, надання можливості бути вислуханим та обов'язком мотивувати рішення. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX закріплює загальні правила адміністративного провадження, вимоги до мотивування адміністративних актів, розгляду доказів, а також гарантії участі особи у процедурі, що прямо впливає на можливості підприємців захищати свої права на стадії прийняття управлінського рішення [144]. У підприємницьких відносинах це означає, що обґрунтування рішення має включати додатково і виклад фактичних підстав та оцінку обставин, які орган визнав істотними.

Важливою характеристикою компетенції є співвідношення дискреційних і зв'язаних повноважень. У працях Д. Голосніченка наголошується, що зв'язані повноваження забезпечують більш високий рівень правової визначеності, оскільки адміністрація фактично зобов'язана діяти за наперед встановленим алгоритмом. Дискреційні повноваження, навпаки, створюють простір для оцінювання та вибору, а тому потребують посилення процедурних гарантій і ефективного контролю. Для підприємницької сфери цей баланс особливо важливий через ризики адміністративного тиску і різного підходу до суб'єктів господарювання за подібних фактичних обставин [57].

Практичне значення співвідношення дискреції та зв'язаності проявляється у дозвільній, ліцензійній та контрольній діяльності. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV встановлює вимоги щодо прозорості дозвільних процедур, обмежує можливість встановлення непередбачених законом умов і визначає підстави для відмови у видачі документа дозвільного характеру. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII визначає порядок набуття права на провадження ліцензованих видів господарської діяльності, підстави для відмови у видачі ліцензії, анулювання ліцензії та інші юридично значущі рішення у сфері ліцензування, що є прикладом нормативного звуження простору адміністративного розсуду та підвищення передбачуваності адміністративної практики для бізнесу [146; 153]. Саме ці акти демонструють, що законодавець прагне не усунути дискрецію повністю, а поставити її у межі, сумісні з принципом правової визначеності.

Компетенційна визначеність має прямий зв'язок із правовою визначеністю та передбачуваністю адміністративних рішень, що є необхідною умовою стабільного функціонування підприємництва. У європейських підходах до верховенства права правова визначеність прямо пов'язується з вимогою чіткості повноважень органів і заборонаю свавільності, оскільки невизначеність компетенції породжує невизначеність правового становища приватної особи. Для суб'єкта підприємницької діяльності це проявляється у зростанні регуляторних ризиків і трансакційних витрат та у зниженні довіри до адміністрації як до інституції, що забезпечує рівні правила гри [68].

Окремого значення для підприємницької сфери набуває питання компетенції під час здійснення державного нагляду і контролю. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері

господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V встановлює принципи контролю, визначає підстави та порядок проведення заходів нагляду, закріплює права і обов'язки посадових осіб контролюючих органів та суб'єктів господарювання. Через це компетенція у контрольній сфері набуває особливої гарантійної ваги, оскільки вона визначає, які саме дії може вчиняти контролюючий орган, які документи вимагати, у який спосіб фіксувати порушення і які рішення приймати за результатами перевірки [156].

Реальний захист компетенційної визначеності забезпечується також механізмами адміністративного та судового контролю. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV надає можливість підприємцю оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, у тому числі з підстав виходу органу за межі компетенції або використання повноважень не у спосіб, визначений законом. Судова перевірка у таких справах забезпечує і відновлення порушених прав, і, разом із цим, формування стандартів належного застосування компетенції, що впливає на загальну стабільність адміністративної практики у підприємницькій сфері [84].

Поряд із судовим контролем значення мають внутрішньо адміністративні механізми, пов'язані з процедурою адміністративного оскарження. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX встановлює загальні підходи до адміністративного оскарження та перегляду адміністративних актів у системі публічної адміністрації, якщо інше не впливає зі спеціального правового регулювання. За своїм функціональним призначенням такий перегляд має забезпечувати виправлення помилок компетенційного або процедурного характеру без звернення до суду. Для підприємців це може зменшувати витрати на захист і прискорювати відновлення прав у випадках, коли

адміністративний орган або орган вищого рівня реально усуває дефекти попереднього рішення [144].

Отже, компетенція органів публічної адміністрації у сфері реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності є системоутворюючим елементом адміністративно-правового механізму, що визначає зміст, межі та способи владного впливу на підприємницьку діяльність. Її нормативна чіткість, коректний баланс дискреційних і зв'язаних повноважень, а також процедурні гарантії та контрольні механізми формують основу правової визначеності і передбачуваності адміністративних рішень у відносинах держави з бізнесом. У логіці дослідження це створює підстави для переходу до аналізу тих інституційних суб'єктів, які здійснюють забезпечення та захист прав у сфері підприємницької діяльності у межах механізму, а також до розкриття форм і засобів контролю за використанням компетенції у підприємницькій сфері.

Також варто зазначити, що функціонування адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності не обмежується діяльністю органів, що приймають регуляторні або сервісні рішення. Для повноцінної дії механізму необхідними є суб'єкти забезпечення і захисту, які здійснюють контроль, перевірку правомірності адміністративних актів, а також відновлення порушених прав у публічно-правових відносинах. У навчально-практичних матеріалах щодо імплементації Закону України «Про адміністративну процедуру» наголошується, що гарантійний потенціал прав розкривається через процедури перегляду, мотивування рішень і наявність ефективних інституцій контролю [74].

У працях А. Комзюка обґрунтовується, що інституційна спроможність держави гарантувати права приватних осіб визначається не стільки кількістю регуляторних норм, скільки здатністю створити дієві

процедури перегляду управлінських рішень і системи контролю за адміністративним розсудом. Для підприємницької сфери це має підвищене значення, оскільки управлінське рішення часто безпосередньо впливає на можливість провадження діяльності, доступ до ринку, фінансову стабільність та репутацію суб'єкта господарювання [93].

Адміністративне оскарження у межах публічної адміністрації розглядається як важлива форма внутрішнього контролю, яка за своїм призначенням має забезпечувати виправлення порушень без звернення до суду та зменшувати витрати бізнесу на захист своїх прав. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX закріплює загальні підходи до перегляду адміністративних актів, можливість подання скарги, вимоги до її розгляду та обов'язок адміністративного органу мотивувати рішення за результатами розгляду скарги [144]. У підприємницьких відносинах це означає, що суб'єкт господарювання отримує процедурно визначений канал захисту у межах самої адміністрації, що особливо важливо у справах про відмову у наданні адміністративної послуги, припинення або обмеження дії дозвільних чи ліцензійних прав, а також застосування заходів впливу.

У доктрині адміністративного процесу звертається увага на те, що адміністративне оскарження виконує відновлювальну і одночасно превентивну функцію. В. Тимошук, аналізуючи адміністративні процедури та стандарти належного врядування, пов'язує ефективність внутрішнього перегляду з формуванням єдиної адміністративної практики та зменшенням кількості випадків довільного застосування повноважень. Для суб'єкта підприємницької діяльності це проявляється у підвищенні прогнозованості адміністративних рішень, оскільки органи змушені узгоджувати свою практику з попередніми підходами і процедурними вимогами, а також

більш ретельно обґрунтовувати рішення, що впливають на права бізнесу [192].

Разом із тим, внутрішній контроль не може бути єдиною гарантією, оскільки він здійснюється в межах системи публічної адміністрації, яка потенційно зацікавлена у збереженні власної позиції. Тому другою ключовою групою суб'єктів забезпечення і захисту прав у сфері підприємницької діяльності є адміністративні суди, які здійснюють зовнішній судовий контроль за діяльністю суб'єктів владних повноважень. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV визначає завдання адміністративного судочинства як захист прав, свобод та інтересів осіб у сфері публічно-правових відносин і встановлює порядок розгляду публічно-правових спорів, зокрема спорів фізичних та юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень щодо оскарження їхніх рішень, дій чи бездіяльності [84].

У сфері підприємництва такі спори виникають у зв'язку з дозвільними та ліцензійними процедурами, податковими та митними рішеннями, застосуванням заходів державного нагляду, антимонопольним контролем, а також у сфері публічних закупівель [64; 82].

Українські дослідники адміністративної юстиції звертають увагу на те, що адміністративні суди формують стандарти правомірності управлінських рішень, які виходять за межі суто формальної законності. У цьому напрямі послідовно розвивається підхід, згідно з яким суд оцінює обґрунтованість рішення, дотримання процедурних гарантій, пропорційність втручання у права та використання повноваження з належною метою. У працях М. Смоковича підкреслюється значення судового контролю для обмеження адміністративного розсуду та забезпечення реальності права на ефективний засіб юридичного захисту у публічно-правових відносинах [84; 178].

Окрім адміністративних судів, у гарантійному середовищі захисту прав у публічно-правових відносинах функціонують інші інституційні суб'єкти, які не завжди мають владно-розпорядчий характер, однак впливають на дотримання стандартів належного врядування. До таких суб'єктів належить Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, чий статус визначено Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 № 776/97-ВР. Цей інститут не є спеціалізованим механізмом захисту підприємницьких прав, однак може мати значення у тих ситуаціях, коли порушення у сфері взаємодії бізнесу з адміністрацією одночасно зачіпають права людини, заборону дискримінації, доступ до публічної інформації, право на звернення, захист персональних даних або інші гарантії, що належать до сфери парламентського контролю [159].

Інституційне середовище захисту прав бізнесу доповнюється також спеціалізованими органами та режимами розгляду скарг у визначених сферах. Наприклад, у сфері публічних закупівель функцію розгляду скарг виконує Антимонопольний комітет України у межах компетенції органу оскарження відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII [158]. Для підприємців це створює можливість оперативного позасудового захисту у ситуаціях, коли порушення прав пов'язане з доступом до закупівель, дискримінаційними умовами тендерної документації або неправомірним відхиленням пропозиції.

У доктрині господарсько-правового та адміністративно-правового регулювання підкреслюється значення бізнес-омбудсмана як інституційного посередника між суб'єктом підприємницької діяльності і державою. Рада бізнес-омбудсмана в Україні діє як позасудовий інструмент реагування на скарги бізнесу щодо неправомірної або недобросовісної поведінки органів державної влади, державних компаній чи інших суб'єктів

публічного сектору. Водночас цей інститут не є органом публічної адміністрації у класичному розумінні, не ухвалює обов'язкових владних рішень і не замінює адміністративне чи судове оскарження. Його значення полягає у сприянні врегулюванню конфліктів, фіксації системних проблем взаємодії бізнесу з контролюючими та регуляторними органами і виробленні рекомендацій щодо покращення адміністративної практики [121].

Важливою складовою гарантійного елементу механізму є також прокуратура, однак слід зазначити, що вона не є типовим суб'єктом безпосереднього захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII визначає її функції, зокрема представництво інтересів держави в суді у випадках і порядку, встановлених законом. Тому участь прокуратури у справах, пов'язаних із підприємницькою сферою, має допоміжний і спеціальний характер та може бути релевантною переважно тоді, коли порушення у сфері публічного адміністрування підприємництва одночасно зачіпає публічний інтерес або інтереси держави. У механізмі захисту прав бізнесу основне значення все ж мають адміністративне оскарження, судовий контроль, спеціалізовані процедури перегляду та компенсаційні засоби відновлення порушеного права [157].

Судовий та позасудовий контроль у сукупності виконують роль стабілізатора адміністративної практики. Позасудові інструменти, насамперед адміністративне оскарження, за своїм призначенням мають забезпечувати оперативніше та менш витратне виправлення помилок адміністрації, тоді як судовий контроль формує зовнішні стандарти правомірності та забезпечує незалежне відновлення порушених прав. У працях О. Кузьменко акцентується, що саме поєднання внутрішніх і зовнішніх механізмів контролю створює систему стримувань для

адміністрації та стимулює її діяти в межах компетенції, з дотриманням процедур і з належним обґрунтуванням управлінських рішень [12; 102].

Для підприємницької сфери значення стабілізації адміністративної практики проявляється у формуванні передбачуваності, скороченні регуляторних ризиків і зменшенні умов для корупційних практик. Якщо рішення адміністрації підлягають ефективному перегляду і контролю, то формується інституційна мотивація діяти відповідно до закону і процедур, а також уникати вибірковості та невинновданого розширення розсуду. Це безпосередньо підтримує загальну здатність механізму забезпечувати реальне здійснення прав у сфері підприємницької діяльності, а не лише їх формальне проголошення.

Таким чином, на відміну від підходів, за яких суб'єктний склад механізму зводиться переважно до органів, що безпосередньо здійснюють владно-управлінський вплив у підприємницькій сфері, у цьому дослідженні обґрунтовується більш широка функціональна конструкція, яка охоплює також суб'єктів гарантійного, контрольного та юрисдикційного забезпечення. Це дає можливість розкрити адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності як багаторівневу систему, в якій компетенція, контроль, перегляд і судові поновлення прав перебувають у внутрішньому взаємозв'язку та забезпечують як прийняття адміністративного рішення, так і перевірку його правомірності, а також ефективне усунення наслідків порушення.

2.3. Адміністративні процедури та форми діяльності органів публічної адміністрації у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності

У структурі адміністративно-правового механізму реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності адміністративна процедура посідає особливе місце як юридично визначений порядок розгляду і вирішення індивідуальної справи адміністративним органом за участю приватної особи. Вітчизняна адміністративно-правова доктрина виходить з того, що процедура становить самостійний правовий інститут, через який забезпечується впорядкованість, передбачуваність та контрольованість адміністративної діяльності, що безпосередньо впливає на права та законні інтереси бізнесу. Зокрема, у працях В. Тимощука адміністративна процедура розглядається як система юридично значущих дій, рішень і процесуальних гарантій, що здійснюються у встановленій законом послідовності та спрямовані на прийняття адміністративного акта або досягнення іншого юридично значущого результату в конкретній справі. Такий підхід має принципове значення для підприємницької сфери, оскільки дозволяє відмежувати правомірну реалізацію владних повноважень від довільного управлінського втручання у господарську діяльність [189; 191].

Схожої позиції дотримується І. Коліушко, який підкреслює, що саме процедура перетворює владне повноваження з абстрактної компетенційної можливості на юридично легітимний спосіб впливу на правове становище приватної особи. У публічно-правових відносинах у сфері підприємницької діяльності це означає, що реалізація прав на започаткування, провадження або припинення господарської діяльності, а також отримання адміністративних послуг чи дозвільних документів має здійснюватися

виключно у межах визначеної процедури, яка гарантує підприємцю процесуальну передбачуваність і захищеність [86].

Співвідношення матеріально-правових норм і процедурних приписів у механізмі реалізації та захисту прав у сфері підприємницької діяльності є ключовим для розуміння ролі адміністративної процедури. Матеріальні норми адміністративного та господарського законодавства визначають зміст прав і обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності, однак саме процедурні норми встановлюють порядок їх фактичного здійснення. У працях О. Салманової обґрунтовується, що без процедурного забезпечення матеріальні права втрачають свою регулятивну ефективність і залишаються декларативними, особливо у сферах з високим рівнем адміністративного впливу [18].

Для підприємницької діяльності характерною є наявність значної кількості адміністративних процедур, пов'язаних з дозволами, ліцензуванням, реєстрацією, контролем і наглядом. У сервісних і реєстраційно-дозвільних провадженнях процедура забезпечує доступ суб'єкта підприємництва до юридично значущого результату, тоді як у контрольних і наглядових провадженнях вона виконує передусім гарантійну та обмежувальну функцію щодо владного втручання. Саме тому процедура у цій сфері встановлює часові, змістовні та процесуальні межі реалізації повноважень публічної адміністрації. Як зазначає Ю. Битяк, процедура є ключовим інструментом, що дозволяє поєднати імперативний метод адміністративного права з вимогами правової визначеності та рівності приватних осіб перед адміністрацією [32].

Особливе значення адміністративна процедура має як інструмент обмеження адміністративного розсуду у підприємницькій сфері. У доктрині адміністративного права визнається, що дискреційні повноваження є об'єктивно необхідними для ефективного управління, однак у відносинах з бізнесом вони створюють ризики свавільного втручання та вибіркового

застосування законодавства. У цьому контексті Н. Армаш підкреслює, що саме процедурні приписи, а не абстрактні принципи, є основним засобом трансформації адміністративного розсуду у контрольований і юридично передбачуваний механізм [23].

Процедура встановлює обов'язок адміністрації діяти послідовно, мотивувати свої рішення, враховувати обставини конкретної справи та забезпечувати участь суб'єкта підприємницької діяльності у процесі прийняття рішення. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX закріплює загальні стандарти адміністративного провадження, включно з правом особи бути вислуханою, обов'язком органу надавати мотивоване рішення та можливістю адміністративного оскарження. Для підприємців ці положення мають прикладне значення, оскільки безпосередньо впливають на якість та передбачуваність управлінських рішень [125; 144].

Процедурна визначеність виступає також необхідною умовою забезпечення правової визначеності у підприємницькій сфері. У працях М. Савчина правова визначеність розглядається як складова принципу верховенства права, що передбачає можливість особи передбачити правові наслідки дій публічної влади. Для бізнесу це означає можливість планувати господарську діяльність з урахуванням зрозумілих і стабільних правил взаємодії з публічною адміністрацією, що безпосередньо впливає на інвестиційний клімат та економічну активність [173].

Адміністративна процедура сприяє також формуванню сталої адміністративної практики, у межах якої аналогічні правові ситуації вирішуються за однаковими алгоритмами. Це знижує ризик дискримінаційного підходу до підприємців та створює передумови для реалізації принципу рівності у публічно-правових відносинах. У цьому аспекті процедура виступає інституційним інструментом стабілізації

підприємницького середовища та підвищення довіри бізнесу до публічної адміністрації [4].

Отже, адміністративна процедура у механізмі реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності виконує багатofункціональну роль. Вона забезпечує юридично визначений порядок реалізації владних повноважень, поєднує матеріально-правові норми з управлінською практикою, обмежує адміністративний розсуд і створює умови для правової визначеності та довіри підприємців до держави. Усвідомлення цього значення зумовлює необхідність подальшого аналізу конкретних видів адміністративних процедур у підприємницькій сфері, що логічно обумовлює перехід до наступного підпункту.

Різноманіття адміністративних процедур у підприємницькій сфері зумовлене багатоканальністю взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією, а також тим, що держава поєднує регуляторні, сервісні та контрольні функції у відносинах із суб'єктами господарювання. Класифікація таких процедур у наукових працях подається по-різному, однак спільним є розуміння, що процедура є юридично визначеним порядком реалізації компетенції органу, через який владне повноваження трансформується у юридично значущий результат для суб'єкта підприємницької діяльності [3; 25].

У доктрині адміністративного права, зокрема у працях одеської правничої школи, поширений підхід, за яким види процедур виправдано групувати за управлінським призначенням і типом адміністративного результату для приватної особи. Така класифікація дозволяє поєднати імперативну природу владного рішення з гарантійною функцією процедури як способу упорядкування адміністративного розсуду [71].

Першу групу складають дозвільні та ліцензійні процедури, оскільки значна частина підприємницької активності пов'язана з необхідністю одержання попереднього дозволу або підтвердження відповідності

встановленим вимогам. Нормативне підґрунтя цієї групи формують, зокрема, Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, а також підзаконні акти, що встановлюють конкретні ліцензійні умови та дозвільні регламенти [146; 153].

У наукових джерелах підкреслюється, що дозвільні та ліцензійні процедури мають бути побудовані так, щоб суб'єкт господарювання міг прогнозувати адміністративний результат і розуміти перелік документів, строки та підстави для прийняття рішення [88].

З позицій процесуального підходу дозвільні та ліцензійні процедури варто оцінювати передусім через вимоги до послідовності дій органу, відкритості критеріїв, мотивування рішення та можливості ефективного оскарження. О. Шевчук та О. Ментух зазначають, що саме процедурні рамки мають зменшувати ризики довільного застосування владних повноважень у чутливих для бізнесу сферах, де рішення органу впливає на доступ до ринку або можливість провадження діяльності [205].

Другою групою виступають реєстраційні процедури, які забезпечують набуття підприємцем визначеного законом юридичного статусу або підтвердження юридичного факту, необхідного для здійснення діяльності. Основні нормативні орієнтири формують, зокрема, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV, а також законодавство у сфері державної реєстрації прав на нерухоме майно, реєстрації обтяжень, реєстрації у сфері технічного регулювання та інших публічних реєстрів, що мають значення для бізнесу [123; 145].

Зокрема в роботах О. Кузьменко, реєстраційна процедура розглядається як така, що має поєднувати юридичну формалізацію з

сервісною спрямованістю, а її ключовою ознакою є чітка визначеність підстав, строків і наслідків реєстраційних дій [103; 104].

В адміністративно-правовій літературі також наголошується, що реєстраційні процедури виконують важливу функцію правової визначеності, оскільки забезпечують публічну достовірність даних про суб'єкта господарювання та зменшують трансакційні ризики у господарському обороті. Водночас проблематика цих процедур пов'язана з практичними питаннями належного доступу до реєстрів, мінімізації бюрократичних бар'єрів та запобігання зловживанням під час проведення реєстраційних дій, що безпосередньо впливає на реальність здійснення прав у сфері підприємницької діяльності [27; 105].

Третю групу утворюють контрольні та наглядові процедури, через які держава забезпечує дотримання обов'язкових вимог у сферах, пов'язаних із безпекою, публічним порядком, фінансовою дисципліною, охороною праці, захистом прав споживачів, екологічними стандартами. Нормативний каркас таких процедур визначається, зокрема, Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, а також спеціальними законами, що встановлюють окремі режими контролю у відповідних галузях [156].

У підходах українських дослідників, зокрема Д. Крилова та Д. Лудченко, підкреслюється, що контрольно-наглядові процедури у сфері підприємницької діяльності мають забезпечувати досягнення публічної мети, але водночас бути чітко процедурно визначеними й обмеженими компетенцією та гарантіями для приватної особи, щоб не перетворюватися на інструмент надмірного адміністративного тиску на бізнес [100; 114].

З огляду на процесуальну природу контрольних процедур, у літературі звертається увага на значення визначеності предмета перевірки, підстав її проведення, строків, порядку оформлення результатів і гарантій

участі суб'єкта підприємницької діяльності у процедурі. Підхід, який простежується у працях О. Салманової, дозволяє трактувати контроль як юридично значущу процедуру, де від дотримання встановленого порядку залежить правомірність втручання у сферу господарювання [18].

Окремий блок становлять процедури надання адміністративних послуг у підприємницькій сфері, які відрізняються тим, що здійснюються за заявою фізичної або юридичної особи та спрямовані на набуття, зміну чи припинення її прав або обов'язків у публічно-правовій сфері. Їх результат може набувати форми адміністративного акта, документа, реєстраційної дії, внесення відомостей до реєстру або іншого юридично значущого результату, передбаченого законом. Загальні засади визначаються Законом України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI, а також спеціальним законодавством, що регулює відповідні послуги у сферах дозвільної, реєстраційної, ліцензійної та іншої діяльності [143].

У наукових підходах, які розвиваються, зокрема, в ОДУВС та ОНУ імені І. Мечникова, адміністративні послуги пов'язуються з сервісною трансформацією публічної адміністрації та необхідністю забезпечення стандартів доступності, прозорості і процедурної передбачуваності для заявника [172; 195].

Поряд із наведеними видами процедур, важливе значення мають процедурні особливості реалізації прав у сфері підприємницької діяльності у різних сегментах публічного адміністрування, оскільки дозвільна, реєстраційна, контрольна та сервісна діяльність реалізується у різних режимах компетенції та з різним ступенем адміністративного розсуду. Саме тому у доктрині наголошується на необхідності уніфікації базових процедурних стандартів, насамперед щодо строків, мотивування рішень, доступу до інформації та ефективних механізмів оскарження [21; 125; 144].

Здійснений поділ адміністративних процедур у підприємницькій сфері є підставою для переходу до іншого рівня аналізу. Якщо класифікація

процедур відповідає на питання про тип адміністративного провадження та його функцію у взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією, то аналіз форм діяльності відповідає на питання про юридичне вираження процедурних рішень і результатів. Саме через форми діяльності адміністративний результат стає зовнішньо фіксованим, набуває юридичної сили та стає придатним для контролю і оскарження. Тому далі видається необхідним показати, як процедурні кроки і завершальні стадії матеріалізуються в адміністративному акті, юридично значущих діях, процесуальних документах та у юридично значущій бездіяльності.

У механізмі реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності форми діяльності органів публічної адміністрації мають визначальне значення, оскільки саме через них владні повноваження отримують зовнішнє юридичне вираження і породжують конкретні наслідки для бізнесу. У вітчизняній науці адміністративного права підкреслюється, що правова форма управлінської діяльності виступає способом забезпечення його законності, підконтрольності та оскаржуваності, що прямо пов'язано з реальністю прав приватної особи у публічно-правових відносинах. Зокрема, О. Салманова, А. Комзюк, С. Гусаров послідовно обґрунтовують, що юридична форма публічного адміністрування задає межі допустимого втручання у приватну сферу і одночасно створює процесуальні гарантії для адресата владного впливу, включно з підприємцем [18]. У межах цієї частини дослідження форми діяльності розглядаються як юридично значущі результати або процесуальні кроки адміністративного провадження, які підлягають фіксації та перевірці за критеріями законності, обґрунтованості і дотримання процедури.

Ключовою формою реалізації прав у сфері підприємницької діяльності є адміністративний акт як індивідуальне владне рішення, прийняте у межах компетенції суб'єкта публічної адміністрації та

спрямоване на виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків конкретного адресата. В. Тимошук, розкриваючи правову природу адміністративного акта, наголошує на його вирішальній ролі для практичного функціонування прав у відносинах з адміністрацією, оскільки саме акт перетворює загальні норми на конкретний юридичний результат, який підлягає перевірці за критеріями законності та належної процедури [190].

У підприємницькій сфері юридично значущі результати діяльності публічної адміністрації можуть набувати форми адміністративного акта, реєстраційної дії, запису в реєстрі, документа дозвільного характеру, ліцензії, погодження, припису, рішення про застосування заходів реагування або рішення за заявою підприємця щодо адміністративної послуги. Адміністративний акт посідає серед цих форм центральне місце, однак не вичерпує всіх способів юридичної фіксації адміністративного результату. Нормативну основу таких результатів у різних сегментах публічного адміністрування становлять, зокрема, Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV [144; 145; 146; 153].

Поряд із індивідуальними адміністративними результатами у механізмі реалізації прав у сфері підприємницької діяльності важливе значення мають нормативні акти публічної адміністрації, які встановлюють загальні правила, регуляторні вимоги, процедури або стандарти діяльності для невизначеного кола суб'єктів. Вони не є формою вирішення конкретної індивідуальної справи, однак задають нормативне середовище, у межах якого приймаються індивідуальні рішення, надаються адміністративні

послуги, проводяться перевірки та застосовуються заходи реагування. Для суб'єкта підприємницької діяльності це має практичне значення, оскільки такі акти визначають умови доступу до ринку, порядок взаємодії з адміністрацією, обсяг документів, строки, підстави для відмови, а також критерії оцінювання поведінки бізнесу з боку контролюючих органів. Ю. Кунєв підкреслює, що саме від якості та передбачуваності нормативних адміністративних приписів залежить рівень правової визначеності у підприємницькому середовищі [106; 150].

Окремий блок форм діяльності становлять адміністративні дії як фактичні та організаційні прояви реалізації повноважень у межах процедури. Йдеться про прийняття та реєстрацію документів, витребування інформації, проведення оглядів, інспектувань, фіксацію результатів, внесення відомостей до реєстрів, вручення повідомлень, проведення слухань у визначених законом випадках. У працях К. Людькової підкреслюється, що адміністративні дії можуть мати самостійний вплив на становище приватної особи, оскільки саме ними нерідко створюються фактичні перешкоди або, навпаки, забезпечується доступ до адміністративної послуги чи реалізація іншого права [115].

Невід'ємним елементом реальної адміністративної практики у відносинах з бізнесом є бездіяльність суб'єктів публічної адміністрації, яка проявляється у неприйнятті рішення, невчиненні передбаченої законом дії або у порушенні встановлених строків. Для суб'єкта підприємницької діяльності наслідки бездіяльності часто є не менш значущими, ніж наслідки неправомірного акта, оскільки затримка у видачі ліцензії, у внесенні запису до реєстру чи у розгляді заяви блокує здійснення діяльності або спричиняє фінансові втрати. У доктрині адміністративного права наголошується, що бездіяльність повинна оцінюватися як юридично релевантна форма поведінки адміністрації, яка може бути предметом оскарження та судового контролю нарівні з рішеннями і діями [123].

У структурі адміністративної діяльності важливими є також процедурні рішення та процесуальні документи, що забезпечують рух адміністративного провадження. До них належать, зокрема, рішення про відкриття провадження, залишення заяви без руху, витребування додаткових матеріалів, продовження строків, призначення розгляду, повідомлення учасників, оформлення протоколів та інших документів, які фіксують проміжні процесуальні кроки органу. Водночас акти перевірок, приписи або рішення про застосування заходів реагування можуть мати самостійне юридичне значення і впливати на правове становище суб'єкта підприємницької діяльності, тому їх доцільно відмежовувати від суто допоміжних процедурних документів. В. Тимошук акцентує, що такі документи часто визначають реальну можливість особи реалізувати свої права у процедурі, оскільки порушення процесуальних правил на проміжних етапах здатне зумовити незаконність підсумкового адміністративного результату [194].

Значення належної форми управлінського рішення для правомірності реалізації прав у сфері підприємницької діяльності прямо пов'язане з вимогами законності, обґрунтованості, мотивованості та дотримання процедури. Нормативні орієнтири для цього закріплені, зокрема, у Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, а також у Кодексі адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV, який визначає рамки судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю суб'єктів владних повноважень. Окремі вимоги до контрольних форм діяльності встановлює Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, який задає процедурні межі контрольного втручання у діяльність бізнесу [84; 144; 156].

Таким чином, у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності адміністративні процедури є юридично визначеним порядком

використання компетенції публічної адміністрації у дозвоільно-ліцензійних, реєстраційних, контрольних та сервісних провадженнях. Вони задають послідовність дій, вимоги до строків, участі особи, з'ясування обставин і мотивування, завдяки чому управлінське рішення стає передбачуваним і придатним для перевірки.

Форми діяльності органів публічної адміністрації фіксують процедурний результат і процесуальні кроки у вигляді адміністративного акта, юридично значущої дії, процесуального документа або юридично релевантної бездіяльності. Саме ці форми породжують наслідки для підприємця, дозволяють відрізнити правомірне рішення від дефектного та визначають підстави для адміністративного перегляду і судового оскарження у разі порушення прав.

2.4. Адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у структурі відповідного механізму

Адміністративно-правові гарантії прав суб'єктів підприємницької діяльності є необхідним елементом адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у публічно-правових відносинах. Їх призначення полягає в забезпеченні реального здійснення прав у сфері підприємницької діяльності у взаємодії з органами публічної адміністрації, а також у забезпеченні процедурної визначеності цієї взаємодії та наявності доступних способів реагування на порушення в адміністративному порядку і в суді [135].

У структурі механізму гарантії виконують функцію з'єднувальної ланки між суб'єктивним правом і адміністративним результатом, оскільки вони визначають, яким чином право може бути реалізоване через процедуру, які межі має розсуд адміністрації, які процесуальні права має

заявник, і які наслідки настають у разі відхилення від встановленого порядку. Тому гарантії доцільно описувати, в першу чергу, як сукупність конкретних юридичних конструкцій, що забезпечують керованість адміністративного впливу на підприємницьку діяльність і передбачуваність дій органів публічної адміністрації [8].

У нормативному вимірі гарантії прав у сфері підприємницької діяльності закріплюються як на конституційному, так і на законодавчому рівнях. Конституція України встановлює засади свободи підприємницької діяльності, рівності суб'єктів господарювання перед законом, недопущення незаконного втручання держави у господарську діяльність та обов'язок органів державної влади діяти виключно у межах повноважень і у спосіб, визначений законом. Саме ці положення формують базову конституційну рамку адміністративно-правових гарантій у сфері підприємництва [95].

Конституційні засади гарантій у підприємницькій сфері мають як матеріальний, так і процедурний зміст, оскільки вимога діяти в межах повноважень і у спосіб, визначений законом, безпосередньо орієнтує адміністрацію на дотримання процедури як умови правомірності управлінського рішення. Для підприємця це означає можливість оцінювати правомірність втручання не тільки за підставами, а й за способом реалізації повноваження, включно з дотриманням строків, правил участі, обов'язку розглянути подані доводи та надати мотивоване рішення [174].

У структурі адміністративно-правового механізму гарантії прав у сфері підприємницької діяльності є підстави розглядати як систему правових засобів, закріплених у нормах адміністративного права, що забезпечують стабільність правового становища суб'єктів господарювання, передбачуваність адміністративної практики та можливість протидії неправомірним управлінським рішенням. Такий підхід дозволяє відмежувати гарантії від власне суб'єктивних прав і розглядати їх як

інструменти забезпечення реалізації цих прав у публічно-правовій площині [90].

Для цілей аналізу механізму є можливим застосовувати класифікацію гарантій за характером правових засобів, виокремлюючи нормативні гарантії як систему правових вимог до рішень і дій адміністрації, інституційні гарантії як організацію компетенції і підконтрольності органів, а також процедурні гарантії як правила адміністративного провадження. Така класифікація дозволяє показати, що стабільність правового становища бізнесу залежить, серед іншого, і від того, як побудовані компетенції, які існують канали оскарження, і наскільки процедура забезпечує перевірюваність управлінського рішення [32].

Окремим аспектом гарантій у підприємницьких публічно-правових відносинах є їх здатність встановлювати межі адміністративного розсуду. Дискреція у дозвільних, ліцензійних і контрольних провадженнях є неминучою, однак гарантійна функція механізму полягає у тому, щоб розсуд був пов'язаний законом, процедурою та критеріями оцінювання, а не індивідуальними управлінськими підходами. Саме тому гарантії охоплюють вимоги до визначеності критеріїв рішення, до прозорості процедурного руху справи і до мотивування як форми пояснення, чому у конкретних обставинах обрано саме такий варіант адміністративної дії або рішення [144].

Важливим є розмежування гарантій реалізації прав і гарантій їх захисту. Гарантії реалізації спрямовані на створення умов для безперешкодного здійснення підприємницької діяльності, включно з доступом до адміністративних процедур, отриманням дозволів і ліцензій, реєстраційних дій, адміністративних послуг. До таких гарантій належать, зокрема, визначеність компетенції органів публічної адміністрації, встановлені строки розгляду заяв, вимоги до процедури прийняття рішень, обов'язок мотивування адміністративних актів [144].

Окрему групу гарантій реалізації становлять інформаційні гарантії, які забезпечують доступ суб'єкта підприємницької діяльності до відомостей про вимоги процедури, критерії прийняття рішення, стадії розгляду справи та наявні засоби правового реагування. Інформаційна визначеність зменшує ризик довільного застосування дискреції і дозволяє підприємцю планувати господарську діяльність з урахуванням процедурних строків і передбачуваних адміністративних наслідків. У механізмі це проявляється через обов'язок адміністрації повідомляти про прийняті процесуальні рішення, роз'яснювати порядок оскарження, а також забезпечувати доступ до матеріалів справи в межах адміністративного провадження [147].

Гарантії захисту прав, у свою чергу, спрямовані на відновлення порушеного правового становища суб'єкта підприємницької діяльності та запобігання подальшим порушенням. Вони охоплюють можливість адміністративного оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації, застосування процедур перегляду адміністративних актів, а також звернення до адміністративного суду. Таке розмежування має прикладне значення, оскільки дозволяє оцінювати ефективність механізму за наявністю прав і за реальністю їх захисту у разі конфлікту з публічною адміністрацією [84].

У системі адміністративно-правових гарантій прав у сфері підприємницької діяльності важливе місце займають матеріальні гарантії, які закріплюють зміст і межі можливого втручання держави у господарську діяльність. До них належать норми, що визначають підстави застосування обмежень, санкцій або заходів контролю, а також вимоги до співмірності таких заходів із поставленою публічною метою. Прикладом нормативного закріплення матеріальних гарантій є положення Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської

діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, який встановлює межі та умови здійснення контрольних повноважень щодо бізнесу [156].

Поряд із матеріальними, ключову роль відіграють процедурні гарантії, які забезпечують правомірність адміністративної діяльності незалежно від її результату. Процедурні гарантії охоплюють право суб'єкта підприємницької діяльності бути залученим до адміністративної процедури, обов'язок органу дотримуватися встановленого порядку розгляду справи, фіксацію процесуальних дій, мотивування рішень і можливість їх перевірки. Нормативним підґрунтям для таких гарантій виступає Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, який закріплює загальні стандарти адміністративних проваджень у відносинах з приватними особами, у тому числі з суб'єктами підприємницької діяльності [144].

Сутнісним ядром процедурних гарантій у відносинах адміністрації з бізнесом є гарантії участі, які включають можливість подання пояснень і доказів, право бути вислуханим до прийняття рішення та право ознайомлення з матеріалами справи у межах провадження. Для суб'єкта підприємницької діяльності це має прикладне значення, оскільки дозволяє виправити неповноту відомостей, усунути сумніви адміністрації та зменшити ризик відмови або застосування заходу впливу на підставі неперевірених даних. У механізмі реалізації прав гарантії участі працюють як процесуальний інструмент запобігання порушенням ще до виникнення спору [186].

Сукупність матеріальних і процедурних гарантій формує цілісну систему забезпечення прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах. Їх значення полягає у тому, що вони дозволяють мінімізувати ризик довільних управлінських рішень, підвищити рівень правової визначеності та забезпечити баланс між публічними інтересами і свободою підприємницької діяльності. За відсутності таких гарантій навіть

формально закріплені права суб'єктів господарювання залишаються декларативними і не здатні виконувати свою регулятивну функцію [109].

Окремого акценту потребує гарантія мотивованості адміністративного акта, оскільки саме мотивування забезпечує перевірюваність рішення і робить реальним як адміністративне, так і судове оскарження. Для підприємця мотивування виконує подвійну функцію, зокрема дозволяє зрозуміти, які обставини і норми стали підставою для рішення, а також визначає межі спору і дає можливість сформулювати процесуальну позицію щодо фактичних і правових помилок адміністрації. У структурі механізму мотивованість є гарантією проти формальних відмов і проти прихованого розсуду, який не можна перевірити у процедурному порядку [186].

Таким чином, адміністративно-правові гарантії прав у сфері підприємницької діяльності слід розглядати як системний елемент адміністративно-правового механізму, що поєднує норми матеріального і процедурного характеру та спрямований на забезпечення реальності, а не формальності прав бізнесу. Це обумовлює необхідність подальшого аналізу конкретних адміністративно-правових способів захисту прав у сфері підприємницької діяльності, які реалізуються у межах публічної адміністрації та становлять наступний логічний етап дослідження.

Адміністративні способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності займають особливе місце у структурі адміністративно-правового механізму, оскільки вони забезпечують можливість оперативного реагування на порушення прав без звернення до суду. Їх призначення полягає у відновленні порушеного правового становища суб'єкта підприємницької діяльності у межах самої системи публічної адміністрації, що відповідає принципам ефективності, процесуальної економії та доступності захисту прав [186].

Базовим адміністративним способом захисту прав у сфері підприємницької діяльності є адміністративне оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX закріплює загальні підходи до адміністративного оскарження адміністративних актів, якщо інше не встановлено спеціальним законом. Для підприємницької сфери адміністративне оскарження має особливу цінність як потенційно оперативний і менш витратний порівняно із судовим провадженням спосіб перегляду рішення, однак його фактична ефективність залежить від незалежності та повноти перевірки, належного мотивування рішення за скаргою і реального виконання наслідків такого перегляду [144].

У механізмі захисту адміністративне оскарження варто розглядати як стадійний елемент, що пов'язує первинне адміністративне рішення з внутрішнім контролем його законності і обґрунтованості. У підприємницькій сфері ця стадія за своїм призначенням має забезпечувати оперативне коригування адміністративної практики, коли помилка може бути усунута без тривалого судового провадження та без додаткового блокування господарської діяльності. Водночас якість адміністративного оскарження визначається реальним обсягом перевірки доводів заявника, належністю мотивування відповіді та виконуваністю наслідків розгляду скарги для органу, який прийняв первинне рішення [109].

Адміністративне оскарження виконує разом з відновлювальною й коригуючу функцію, оскільки сприяє виправленню помилок у діяльності органів публічної адміністрації та формуванню єдиної управлінської практики. У нормативному аспекті це проявляється у встановленні обов'язку органу, який розглядає скаргу, перевірити як законність, так і обґрунтованість оскаржуваного рішення, а також дотримання процедури його прийняття. Такий підхід підсилює гарантії прав у сфері підприємницької діяльності і зменшує ризик повторних порушень [144].

Важливим адміністративним способом захисту є скасування, зміна або перегляд адміністративних актів. Відповідно до загальної логіки Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, адміністративний акт може бути переглянутий у передбаченому законом порядку, з урахуванням його правомірності, обґрунтованості, строків, стабільності правового становища адресата та можливого впливу на права інших осіб. Для суб'єкта підприємницької діяльності це створює додаткову можливість відновлення прав у межах публічної адміністрації, однак не усуває значення судового захисту як зовнішньої гарантії перевірки правомірності адміністративного рішення [144].

Скасування або зміна адміністративного акта як форма захисту прав має особливе значення у дозвільних, ліцензійних та контрольних правовідносинах. Саме у цих сферах управлінські рішення безпосередньо впливають на можливість здійснення господарської діяльності, а їх протиправність або процедурні дефекти здатні призвести до істотних економічних втрат. Нормативне закріплення можливості перегляду таких актів сприяє зменшенню негативних наслідків для бізнесу та підвищує рівень довіри до публічної адміністрації [190].

Окремим способом захисту є оскарження протиправних дій або бездіяльності органів публічної адміністрації з вимогою усунення порушення та вчинення належної дії. У підприємницькій сфері бездіяльність часто проявляється у формі порушення строків розгляду заяв, невчинення обов'язкових процедурних дій або ухилення від прийняття адміністративного рішення. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX та спеціальні закони у сфері господарської діяльності встановлюють процедурні обов'язки адміністративних органів щодо розгляду справ, прийняття рішень і повідомлення особи про результат. У разі невиконання таких обов'язків суб'єкт підприємницької діяльності має можливість вимагати усунення

бездіяльності в адміністративному або судовому порядку [144; 145; 146; 153; 156].

У системі способів захисту логічно виокремлювати також забезпечувальні інструменти, спрямовані на запобігання фактичній незворотності наслідків адміністративного втручання до завершення перегляду або оскарження. Для підприємницької діяльності це має прикладне значення у випадках, коли виконання індивідуального акта або наслідки бездіяльності органу здатні зупинити діяльність, заблокувати доступ до ринку або спричинити втрату контрактів. Такі інструменти можуть реалізовуватися як у межах спеціальних адміністративних процедур, якщо закон передбачає можливість зупинення чи перегляду дії адміністративного акта, так і через судові заходи забезпечення позову. Наявність забезпечувальних процедурних можливостей підвищує ефективність механізму, оскільки відновлення права після завершення спору не завжди компенсує фактичні втрати, що настали на попередніх стадіях взаємодії з адміністрацією [81].

Адміністративні способи захисту виконують також превентивну функцію у механізмі реалізації та захисту прав у сфері підприємницької діяльності. Усвідомлення органами публічної адміністрації можливості внутрішнього перегляду та скасування їхніх рішень стимулює дотримання законності і процедурних стандартів ще на стадії прийняття управлінського рішення. Таким чином, адміністративний захист спрямований не тільки на реагування на вже допущені порушення, а й додатково на запобігання їм у майбутньому [99].

Важливим є й значення адміністративних способів захисту для зменшення навантаження на систему адміністративного судочинства. Ефективне функціонування внутрішньоадміністративних механізмів оскарження та перегляду рішень може сприяти вирішенню частини спорів між бізнесом і публічною адміністрацією без звернення до суду. Водночас

адміністративне оскарження не повинно розглядатися як заміна судового захисту або як обмеження доступу до правосуддя, якщо обов'язковість досудового порядку прямо не встановлена законом. Такий підхід дозволяє поєднати процесуальну економію з гарантією незалежного судового контролю [67].

Разом з тим адміністративні способи захисту не можуть розглядатися як універсальні або самодостатні. Їх ефективність значною мірою залежить від реальної незалежності органів, що розглядають скарги, дотримання ними принципів об'єктивності та неупередженості, а також від наявності чітких процедурних правил. Саме ці обставини обумовлюють необхідність існування судового захисту як зовнішньої гарантії прав у сфері підприємницької діяльності, що логічно зумовлює перехід до аналізу ролі адміністративних судів у системі адміністративно-правових гарантій.

Судовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності виступає ключовою зовнішньою гарантією у системі адміністративно-правових механізмів реалізації і захисту прав у публічно-правових відносинах. Його призначення полягає у забезпеченні незалежного та неупередженого контролю за діяльністю органів публічної адміністрації, а також у відновленні порушених прав у сфері підприємницької діяльності у випадках, коли внутрішньоадміністративні способи захисту виявилися неефективними або непридатними [76].

Нормативною основою судового захисту прав у сфері підприємницької діяльності є Конституція України, яка гарантує кожному право на судовий захист та можливість оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Ці положення мають універсальний характер і поширюються на всі сфери публічно-правових відносин, у тому числі на відносини, пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності та реалізацією прав суб'єктів господарювання [95].

Адміністративне судочинство є спеціальною формою судового захисту у публічно-правових спорах, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності та суб'єктами владних повноважень. Відповідно до статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV, завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Предметну юрисдикцію адміністративних судів визначено статтею 19 цього Кодексу, яка поширює її, зокрема, на спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень щодо оскарження їхніх рішень, дій чи бездіяльності. Зміст судового контролю конкретизується у статті 5 Кодексу адміністративного судочинства України, яка закріплює право особи звернутися до адміністративного суду за захистом своїх прав та інтересів, якщо вона вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень їх порушено. Для сфери підприємницької діяльності це означає можливість судового перегляду управлінських актів у дозвільних, ліцензійних, реєстраційних, контрольних та інших адміністративних правовідносинах, а також перевірку їх відповідності критеріям законності, обґрунтованості та пропорційності, що впливає із змісту частини другої статті 2 цього Кодексу. Нормативне закріплення порядку доказування та меж розгляду справи здійснено у статтях 72–77 та 9 Кодексу адміністративного судочинства України, які визначають принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи та розподіл обов'язку доказування між сторонами, зокрема покладаючи на суб'єкта владних повноважень обов'язок довести правомірність свого рішення, дії чи бездіяльності. Така конструкція процесуального регулювання забезпечує підвищений рівень гарантій для суб'єкта підприємницької діяльності як слабшої сторони у публічно-правовому спорі [84].

Предмет і межі судового контролю у спорах за участю суб'єктів підприємницької діяльності визначаються процесуальними нормами адміністративного судочинства. Суд перевіряє як відповідність оскаржуваного рішення формальним вимогам закону, так і дотримання процедурних стандартів, компетенції органу, а також належність і достатність встановлених фактичних обставин. Такий підхід дозволяє здійснювати комплексний контроль за діяльністю публічної адміністрації та забезпечує ефективний захист прав бізнесу [73].

Ефективність судового захисту у значній мірі визначається якістю формування матеріалів адміністративної справи як сукупності документів і даних, на яких ґрунтується рішення адміністрації. Для підприємця ключовим є те, щоб обставини справи були встановлені і відображені у матеріалах провадження, а процесуальні дії адміністрації були фіксовані так, щоб суд міг відтворити логіку прийняття акта і перевірити її на відповідність правовим вимогам. За відсутності належного мотивування і повного процедурного сліду судовий контроль ризикує звузитися до формальної перевірки компетенції та посилянь на норми без реальної оцінки обґрунтованості втручання у підприємницьку діяльність [76].

Особливе місце у судовому контролі займає перевірка законності, обґрунтованості та пропорційності управлінських рішень, оскільки відповідно до частини другої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV адміністративні суди перевіряють, чи прийняті рішення суб'єктів владних повноважень на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України, чи використано повноваження з належною метою, чи є рішення обґрунтованим, безстороннім, добросовісним і розсудливим, а також чи дотримано принципу пропорційності, тобто необхідного балансу між несприятливими наслідками для прав та інтересів особи і цілями публічного управління. У поєднанні з принципом верховенства права,

закріпленим у статті 6 цього Кодексу, принципом офіційного з'ясування всіх обставин справи, передбаченим статтею 9, та правилом статті 77 щодо обов'язку суб'єкта владних повноважень довести правомірність свого рішення, дії чи бездіяльності це створює процесуальний механізм, який у сфері підприємницької діяльності дозволяє запобігати надмірному або необґрунтованому адміністративному втручанню у свободу господарювання [84].

Значення судової практики у сфері захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності полягає у формуванні сталих стандартів застосування адміністративного законодавства. Судові рішення з адміністративних справ фактично конкретизують абстрактні норми права, визначають допустимі межі адміністративного розсуду та слугують орієнтиром для органів публічної адміністрації у подальшій управлінській діяльності. Така практика сприяє підвищенню передбачуваності регуляторного середовища та зменшенню кількості конфліктів між бізнесом і владою [73].

Окреме нормативне значення для судового захисту прав у сфері підприємницької діяльності мають положення Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, які формують загальні стандарти належного адміністративного провадження та впливають на оцінку судами правомірності адміністративних актів. Зокрема, цей Закон визначає предмет регулювання і сферу дії адміністративної процедури, закріплює понятійний апарат, принципи адміністративної процедури, вимоги до участі особи у провадженні, з'ясування обставин справи, строків, прийняття та мотивування адміністративного акта, а також механізми адміністративного оскарження. У сукупності ці положення створюють нормативну основу, яка дозволяє адміністративним судам перевіряти не лише формальну компетенцію органу, а й дотримання процедурних гарантій, обґрунтованість і

мотивованість рішень, що впливають на здійснення підприємницької діяльності [144].

Судовий контроль у підприємницьких публічно-правових спорах забезпечує зовнішню перевірку дотримання матеріальних і процедурних вимог при прийнятті управлінських рішень. Такий контроль виконує гарантійну функцію, оскільки дозволяє встановити вихід органу за межі компетенції, недотримання процедури, відсутність належного мотивування або непропорційність втручання у підприємницьку діяльність [76].

Таким чином, судовий захист прав у сфері підприємницької діяльності є невід'ємною складовою системи адміністративно-правових гарантій, яка забезпечує зовнішній, незалежний контроль за діяльністю публічної адміністрації та доповнює внутрішньоадміністративні способи захисту. Саме у взаємодії адміністративних і судових механізмів формується цілісна система забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності, що логічно зумовлює перехід до узагальнення їх ролі у функціонуванні адміністративно-правового механізму в цілому.

Ефективність адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності визначається не тільки наявністю окремих гарантій або способів захисту, а насамперед їх узгодженістю та взаємодією у межах єдиної системи. Адміністративні та судові способи захисту доповнюють один одного, забезпечуючи багаторівневу модель реагування на порушення прав у сфері підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах.

Взаємодія адміністративних і судових способів захисту проявляється не у взаємній підпорядкованості, а у функціональному доповненні відповідних процедур. Адміністративні способи захисту, зокрема оскарження, перегляд і скасування адміністративних актів у межах публічної адміністрації, спрямовані на оперативне усунення порушень без звернення до суду, якщо це можливо у конкретній справі. Судовий захист,

у свою чергу, виконує функцію зовнішнього, незалежного контролю та може застосовуватися у випадках неефективності, непридатності або необов'язковості внутрішньоадміністративних засобів. Така модель дозволяє поєднати процесуальну економію з гарантією незалежної перевірки правомірності адміністративного втручання [76].

Адміністративно-правові гарантії відіграють важливу роль як інструмент корекції адміністративної практики. Можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації, а також судовий контроль за дотриманням процедурних і матеріальних вимог стимулюють суб'єктів владних повноважень до більш ретельного дотримання законності та процедурних стандартів. У цьому аспекті гарантії виконують захисну і одночасно превентивну функцію, спрямовану на запобігання системним порушенням у сфері підприємницької діяльності.

Ефективний захист прав у сфері підприємницької діяльності безпосередньо впливає на якість публічного адміністрування у підприємницькій сфері. Узгоджена система гарантій і способів захисту сприяє формуванню сталої адміністративної практики, підвищенню правової визначеності та передбачуваності управлінських рішень. Для бізнесу це означає зменшення регуляторних ризиків і підвищення довіри до публічної адміністрації, а для держави – підвищення ефективності реалізації публічних функцій без надмірного втручання у господарську діяльність [129].

Особливе значення узгодженість гарантій і способів захисту має для забезпечення балансу публічних і приватних інтересів. З одного боку, держава зберігає можливість здійснювати регуляторний, контрольний і наглядовий вплив у сфері підприємництва. З іншого – підприємці отримують реальні інструменти захисту від необґрунтованих, непропорційних або процедурно дефектних управлінських рішень. Саме

баланс між цими інтересами є ключовим критерієм оцінки ефективності адміністративно-правового механізму в цілому [126].

Таким чином, узгодженість адміністративно-правових гарантій і способів захисту забезпечує цілісність функціонування механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності. Вона дозволяє поєднати оперативність внутрішньоадміністративного реагування з незалежністю судового контролю, забезпечити корекцію адміністративної практики та забезпечити внутрішню цілісність механізму та його здатність відновлювати порушене правове становище для здійснення підприємницької діяльності.

Отже, адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності доцільно розглядати як органічну складову адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у публічно-правових відносинах. Їх функціональне призначення полягає у тому, щоб забезпечити реальну можливість їх здійснення, поновлення та захисту в межах взаємодії з органами публічної адміністрації.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що зміст гарантій у цій сфері розкривається через поєднання матеріальних, процедурних, інституційних та інформаційних засобів, які у сукупності визначають межі адміністративного розсуду, забезпечують передбачуваність управлінських рішень і створюють належні умови для реагування на порушення прав у досудовому та судовому порядку. Саме в такому системному зв'язку гарантії набувають значення реального інструменту впорядкування публічно-владного впливу на сферу підприємницької діяльності.

Разом із цим, приходимо до висновку, що способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності мають розглядатися не тільки як форми реагування на вже допущене порушення, а і як засоби корекції адміністративної практики та запобігання повторним порушенням у майбутньому. У цьому аспекті адміністративне оскарження, перегляд і

скасування адміністративних актів, припинення протиправної бездіяльності, а також судовий контроль утворюють послідовну і взаємопов'язану модель захисту, в якій внутрішньоадміністративні процедури забезпечують оперативність реагування, а адміністративне судочинство гарантує зовнішню, незалежну перевірку законності, обґрунтованості та пропорційності рішень публічної адміністрації.

Таким чином, ефективність відповідного адміністративно-правового механізму у сфері підприємницької діяльності визначається передусім узгодженістю його гарантійних, процедурних і захисних елементів, рівнем їх нормативної забезпеченості та практичною здатністю відновлювати порушене правове становище суб'єкта господарювання.

Разом із тим наявність нормативно закріплених гарантій і формально доступних способів захисту не усуває ризику їх знецінення у практиці, коли процедура застосовується формально, дискреція не має прозорих меж, а адміністративні рішення не забезпечують належної передбачуваності для суб'єкта підприємницької діяльності. У такому випадку гарантії існують як конструкція права, але не завжди працюють як інструмент реального забезпечення прав у взаємодії з публічною адміністрацією.

Отже, завершення аналізу структурних елементів механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності вимагає переходу від опису гарантій і способів захисту до визначення шляхів їх практичного посилення.

Висновки до розділу 2

1. Обґрунтовано, що адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності слід розглядати як цілісну, функціонально узгоджену систему юридичних засобів, яка забезпечує перехід від нормативного закріплення прав до їх фактичного здійснення і

відновлення. Доведено, що операційність цієї категорії забезпечується включенням до її складу лише тих елементів, які мають нормативну визначеність і безпосередньо беруть участь у досягненні адміністративного результату. Запропоновано структурну модель механізму у вигляді п'яти взаємопов'язаних блоків – нормативного, інституційного, процедурного, інструментального та гарантійно-захисного, що відображають послідовність трансформації права у юридично значущий результат і забезпечують його перевірку. Особливий акцент зроблено на центральній ролі адміністративної процедури та юридично значущого адміністративного результату, який може набувати форми адміністративного акта, реєстраційної дії, дозвільного документа, ліцензії, припису, рішення про застосування заходів впливу або іншої передбаченої законом дії чи рішення.

2. Встановлено, що суб'єктний склад адміністративно-правового механізму має визначатися через критерії наявності нормативно закріпленої компетенції, здійснення публічно-владних функцій та здатності приймати юридично обов'язкові рішення. Обґрунтовано, що центральне місце у механізмі займають органи публічної адміністрації різних рівнів, діяльність яких поєднує регуляторні, сервісні та контрольні функції, а ефективність реалізації прав у підприємницькій сфері прямо залежить від чіткого розмежування їх компетенції. Розкрито зміст компетенції як системоутворюючого елементу механізму, що визначає межі адміністративного втручання та легітимність управлінських рішень, а також показано значення балансу між дискреційними і зв'язаними повноваженнями. Доведено, що до суб'єктного складу механізму доцільно включати не лише органи, які приймають управлінські рішення, а й інституції контролю, перегляду та судового захисту, що формує багаторівневу систему забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності.

3. Доведено, що адміністративна процедура є центральним елементом механізму реалізації прав, який забезпечує трансформацію компетенції у юридично легітимний і перевірюваний результат. Обґрунтовано, що саме процедурні приписи визначають реальність прав у підприємницькій сфері, встановлюючи вимоги до строків, участі особи, з'ясування обставин і мотивування рішень, а також виступають основним інструментом обмеження адміністративного розсуду. Запропоновано класифікацію адміністративних процедур за їх функціональним призначенням (дозвільні, ліцензійні, реєстраційні, контрольні та сервісні), що дозволяє системно відобразити різні канали взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією. Розкрито значення форм діяльності як юридичного вираження процедурних результатів, зокрема адміністративного акта, адміністративних дій, процесуальних документів та юридично значущої бездіяльності, що визначають підстави для контролю і оскарження.

4. Встановлено, що адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав є невід'ємним елементом механізму, який забезпечує його стабільність, передбачуваність та здатність до самокорекції. Обґрунтовано доцільність розмежування гарантій реалізації та гарантій захисту прав, а також їх класифікації на матеріальні, процедурні, інституційні та інформаційні. Доведено, що ефективність механізму визначається не лише наявністю таких гарантій, а насамперед їх узгодженістю та практичною дієвістю. Розкрито системний зв'язок адміністративних і судових способів захисту, у межах якого адміністративне оскарження за своїм призначенням має забезпечувати оперативне виправлення порушень у межах публічної адміністрації, а адміністративне судочинство виконує функцію зовнішнього незалежного контролю за законністю, обґрунтованістю та пропорційністю рішень. Встановлено, що саме поєднання превентивних, процедурних і відновлювальних засобів формує цілісну модель захисту

прав суб'єктів підприємницької діяльності та визначає реальну ефективність адміністративно-правового механізму в цілому.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ ПРАВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності

Формування ефективних адміністративно-правових механізмів реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності безпосередньо зумовлене станом нормативно-правового забезпечення у цій сфері. Конституція України у статті 42 закріплює принцип свободи підприємницької діяльності, а у статті 19 встановлює обов'язок органів публічної влади діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України. Водночас реалізація цих положень значною мірою залежить від якості спеціального законодавства, яке регламентує адміністративне втручання у сферу підприємництва [95].

Є підстави вважати, що сучасне нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності в Україні, з урахуванням переходу від попередньої господарсько-правової моделі до регулювання на основі Цивільного кодексу України та спеціального законодавства, характеризується фрагментарністю та відсутністю єдиного системного підходу до адміністративно-правових відносин. Так, у попередній моделі господарсько-правового регулювання важливу роль відігравали положення Господарського кодексу України, зокрема статті 6, 19 та 20, які закріплювали принципи свободи господарської діяльності та захисту прав суб'єктів господарювання. Водночас у зв'язку з втратою чинності Господарським кодексом України з 28 серпня 2025 року нормативна основа

реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності має аналізуватися насамперед через Конституцію України, Цивільний кодекс України та спеціальні закони України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV, «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI та «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII [59; 143; 146; 153; 156].

Зазначена неузгодженість призводить до того, що задекларовані на конституційному рівні гарантії свободи підприємницької діяльності, закріплені у статті 42 Конституції України, не завжди забезпечуються уніфікованими критеріями та процесуальними стандартами реалізації адміністративних повноважень. У попередній редакції господарсько-правової моделі статті 6 та 19 Господарського кодексу України закріплювали принципи свободи господарської діяльності та обмеження державного втручання лише у випадках і в порядку, передбачених законом. Після втрати чинності Господарським кодексом України відповідні гарантії мають виводитися передусім із Конституції України, Цивільного кодексу України та спеціального законодавства, що регулює дозвільні, ліцензійні, контрольні й сервісні адміністративні провадження у сфері підприємництва. Водночас Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V визначає загальні засади, підстави та порядок проведення планових і позапланових заходів державного нагляду (контролю), права й обов'язки суб'єктів контролю та суб'єктів господарювання, а також процедурні вимоги до оформлення результатів перевірок. Разом із тим у практиці застосування контрольних повноважень зберігається проблема недостатньої деталізації критеріїв необхідності та співмірності втручання,

що створює ризик розширеного адміністративного впливу за відсутності чітких процесуальних меж його реалізації [59; 156].

Аналіз чинного законодавства свідчить про значну роль підзаконного регулювання у сфері реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки низка законів містить відсилочні норми щодо визначення порядку здійснення відповідних прав та виконання обов'язків на рівні актів Кабінету Міністрів України або центральних органів виконавчої влади. Так, Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV визначає загальні правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи, однак окремі процедурні аспекти видачі документів дозвільного характеру конкретизуються законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Подібна конструкція регулювання, за відсутності достатньо чітких законодавчих меж делегування, може створювати ризик запровадження додаткових умов або процедурних обмежень на підзаконному рівні, що потребує перевірки на відповідність статті 19 Конституції України [146].

Окрім зазначеного, варто наголосити, що практика прийняття підзаконних нормативно-правових актів, якими деталізуються умови здійснення підприємницької діяльності, часто виходить за межі делегованих законом повноважень. Це суперечить принципу верховенства права та вимозі правової визначеності, сформульованій як у національному законодавстві, так і у практиці адміністративних судів. У результаті суб'єкти підприємницької діяльності змушені орієнтуватися на нестабільний масив підзаконних актів, що постійно змінюється. Наслідки такого делегування проявляються у розростанні регулятивного масиву підзаконних порядків, регламентів і відомчих вимог, що фактично визначають умови доступу до ринку та межі адміністративного втручання [134].

Зазначені дефекти нормативного регулювання безпосередньо відображаються і у судовій практиці. Адміністративні суди у справах щодо оскарження рішень контролюючих та дозвільних органів неодноразово визнавали незаконними індивідуальні адміністративні акти, прийняті на підставі підзаконних нормативних актів, які встановлювали додаткові обмеження або обов'язки для суб'єктів підприємницької діяльності без прямої законодавчої підстави. Йдеться насамперед про встановлення додаткових документів, процедурних умов або обмежень, які не випливають із закону. У таких рішеннях суди акцентують увагу на необхідності дотримання принципів пропорційності, обґрунтованості та належного мотивування адміністративних рішень [84; 136; 138].

Особливу проблему становить надмірна дискреція органів публічної адміністрації у питаннях ліцензування, державного нагляду, надання дозволів та застосування заходів адміністративного впливу. Законодавство, зокрема Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, не встановлює вичерпного переліку підстав і критеріїв для реалізації контрольних повноважень, що створює умови для вибіркового застосування норм та порушення принципу рівності суб'єктів підприємницької діяльності перед законом. Саме відсутність нормативно визначених критеріїв і меж розсуду стала центральним мотивом низки правових позицій Верховного Суду у справах бізнесу з публічною адміністрацією [138; 156].

Судова практика Верховного Суду підтверджує, що спори у сфері підприємництва часто виникають саме тоді, коли закон або підзаконний акт не встановлює чітких критеріїв реалізації владного повноваження, а орган публічної адміністрації підміняє правове регулювання власною оцінкою доцільності. Так, у постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.12.2018 у справі № 826/12123/16 суд виходив з

необхідності правової визначеності меж владного розсуду та можливості судового контролю за тим, чи діяв орган у спосіб і межах, визначених законом. У подальшій практиці Верховний Суд уточнив зміст цієї вимоги, зазначивши у постанові від 15.12.2021 у справі № 1840/2970/18, що дискреція за своєю природою передбачає вибір між кількома юридично допустимими альтернативами, а коли закон допускає лише один правомірний варіант рішення, йдеться не про розсуд, а про виконання обов'язку. У контексті підзаконного регулювання як джерела невизначеності показовою є також справа № 826/8917/17, у якій постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 14.05.2019, залишеною без змін постановою Верховного Суду від 08.12.2021, було визнано нечинною постанову Кабінету Міністрів України № 295 від 26.04.2017, що ілюструє підхід судів до неприпустимості встановлення регулятивних правил поза межами належної законодавчої основи. Узагальнюючи, судова практика виходить з того, що невизначеність критеріїв і меж повноваження є джерелом ризику довільності, а вихід органу за межі закону або підміна закону підзаконним регулюванням утворює підставу для скасування управлінського рішення [137; 138; 139; 140].

У зв'язку з цим удосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності постає як базова передумова подальших реформ у сфері публічного адміністрування. Без системного перегляду законодавчих засад, усунення нормативних колізій, обмеження підзаконного регулювання та законодавчого визначення меж адміністративного розсуду будь-які зміни адміністративних процедур або управлінських практик матимуть фрагментарний характер і не забезпечать сталого захисту прав у сфері підприємницької діяльності. У такій ситуації ключовим наслідком фрагментарності та підзаконного перевантаження є відсутність уніфікованих мінімальних стандартів

адміністративного захисту прав бізнесу, що потребує окремого окреслення як самостійної проблеми нормативного рівня [200].

У попередній системі господарсько-правового регулювання Господарський кодекс України містив окремі норми, спрямовані на захист суб'єктів господарювання від неправомірного втручання держави, зокрема положення про свободу господарської діяльності та захист прав суб'єктів господарювання [59]. Однак після втрати чинності цим Кодексом проблема нормативного забезпечення таких гарантій не зникає, а трансформується у питання належного закріплення відповідних стандартів у Конституції України, Цивільному кодексі України та спеціальному законодавстві, що регулює адміністративні, дозвільні, ліцензійні, контрольні й сервісні провадження у сфері підприємництва.

Водночас навіть наявність матеріальних гарантій свободи підприємницької діяльності не є достатньою без процесуальних норм, які визначають порядок їх реалізації у межах адміністративних процедур. У результаті матеріальні гарантії мають підкріплюватися процесуальними стандартами їх забезпечення [141].

Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI встановлює принципи доступності, відкритості та мінімізації дискреції суб'єкта владних повноважень, однак не містить норм, які б визначали універсальні стандарти захисту прав заявника у випадку відмови у наданні адміністративної послуги. Зокрема, закон не встановлює обов'язкових вимог до повноти і змісту мотивування рішень про відмову, а також не гарантує заявнику права бути вислуханим до прийняття негативного рішення. Це створює ситуацію, за якої захист прав суб'єкта підприємницької діяльності залежить від відомчої практики конкретного органу [143].

Аналогічна проблема простежується у Законі України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-

IV. Хоча закон декларує принцип спрощення дозвільних процедур, його норми допускають використання оціночних формулювань при прийнятті рішень дозвільними органами без встановлення єдиних стандартів оцінки поданих документів. Відсутність законодавчо визначених критеріїв призводить до неоднакового застосування норм і нерівного становища підприємців у подібних правових ситуаціях [146].

Проблема відсутності єдиних стандартів захисту прав у сфері підприємницької діяльності особливо чітко виявляється у сфері адміністративного оскарження. Справа в тому, що законодавство України не містить єдиного нормативно-правового акта, який би визначав уніфікований порядок розгляду адміністративних скарг суб'єктів підприємницької діяльності. Внаслідок цього строки розгляду скарг, обсяг перевірки доводів заявника та процесуальні права у сфері підприємницької діяльності визначаються різними законами і підзаконними актами, що суперечить принципу правової визначеності. Так само відсутні обов'язкові стандарти процесуальних гарантій суб'єкта підприємницької діяльності у адміністративних процедурах. Норми чинних актів не завжди передбачають право суб'єкта підприємницької діяльності бути поінформованим про всі обставини, що враховуються при прийнятті рішення, право надати пояснення до ухвалення адміністративного акта, а також право на отримання повного і зрозумілого мотивування. Така нормативна невизначеність сприяє перенесенню основного тягара захисту прав у сфері підприємницької діяльності у судову площину [84; 144].

Таким чином, відсутність єдиних стандартів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності є наслідком фрагментарності нормативного регулювання, декларативності матеріальних гарантій та відсутності уніфікованих процесуальних норм. Усунення цієї проблеми потребує законодавчого закріплення чітких стандартів адміністративного захисту

прав у сфері підприємницької діяльності, які мають застосовуватися всіма органами публічної адміністрації незалежно від сфери їх компетенції.

Додатково можна стверджувати, що практична реалізація таких стандартів ускладнюється тим, що значна частина процедурних вимог формується підзаконними актами, які розростаються і змінюються швидше за законодавство, що потребує окремого аналізу підзаконного регуляторного перевантаження як чинника нормативної невизначеності [95; 144; 150].

Підзаконне регуляторне перевантаження є практичним проявом широкого делегування нормотворчих повноважень у законах, що регулюють підприємницьку діяльність, і безпосередньо впливає на реалізацію та захист прав суб'єктів підприємництва. Така ситуація суперечить принципу верховенства права і призводить до фактичного зміщення регулятивного центру з рівня законодавства на рівень виконавчої влади [134].

Вбачається, що нормативною передумовою підзаконного перевантаження є широкі делегувальні формулювання у законах, що регулюють підприємницьку діяльність. Так, у Законі України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV передбачено, що порядок видачі документів дозвільного характеру визначається Кабінетом Міністрів України та іншими уповноваженими органами. Відсутність у законі чітких меж такого делегування дозволяє встановлювати значну частину процедурних вимог на підзаконному рівні, що фактично змінює зміст законодавчих гарантій свободи підприємницької діяльності [146].

Яскравим прикладом підзаконного регуляторного перевантаження є численні постанови Кабінету Міністрів України, якими затверджуються порядки, регламенти та правила здійснення окремих видів господарської діяльності. Такі акти нерідко містять додаткові вимоги до суб'єктів

підприємництва, які прямо не передбачені законом, зокрема щодо переліку документів, строків їх подання або умов прийняття рішень. У результаті підзаконний акт фактично встановлює нові обов'язки для підприємців, що виходить за межі повноважень виконавчої влади [95; 152].

Окрім цього, проблема підзаконного перевантаження посилюється активною нормотворчою діяльністю центральних органів виконавчої влади. Накази міністерств та інших органів часто деталізують процедури ліцензування, контролю і нагляду настільки, що створюють самостійні регуляторні режими, не передбачені законом. Зокрема, у сфері ліцензування господарської діяльності підзаконні акти визначають додаткові критерії відповідності суб'єкта вимогам, які відсутні у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, що порушує принцип правової визначеності [153].

Судова практика послідовно фіксує проблеми, пов'язані з підзаконним перевантаженням. Адміністративні суди у своїх рішеннях неодноразово визнавали незаконними індивідуальні акти, прийняті на підставі підзаконних нормативних актів, які встановлювали додаткові обмеження або умови для здійснення підприємницької діяльності. У таких справах суди виходять з того, що підзаконний нормативний акт не може змінювати або доповнювати закон, а застосування такого акта є порушенням принципу законності [84; 137].

Особливо проблемною є ситуація, коли підзаконні нормативні акти одночасно використовуються як підстава для застосування адміністративних санкцій. Законодавство про державний нагляд і контроль надає контролюючим органам право застосовувати заходи впливу у разі порушення встановлених вимог, однак ці вимоги часто визначаються саме підзаконними актами. У результаті підприємець притягується до відповідальності за недотримання норм, які не мають належної

законодавчої основи, що неодноразово ставало предметом судового оскарження [156].

Наслідком підзаконного перевантаження є зниження рівня правової передбачуваності для суб'єктів підприємницької діяльності. Постійна зміна підзаконних актів, відсутність єдиної системи їх узгодження та складність відстеження актуального регуляторного масиву унеможливлюють належне планування господарської діяльності та підвищують ризик ненавмисних порушень з боку підприємців [150].

Таким чином, проблема підзаконного перевантаження має системний характер і безпосередньо впливає на ефективність реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. Її подолання потребує звуження меж делегування нормотворчих повноважень, закріплення вичерпного переліку питань, що можуть регулюватися підзаконними актами, а також посилення судового контролю за відповідністю таких актів закону. Водночас навіть за умови скорочення підзаконного регулювання ключовим залишається питання нормативного закріплення тесту необхідності та пропорційності адміністративного втручання як умови обмеження свободи підприємництва, що зумовлює необхідність аналізу наступного блоку дослідження.

На додачу, однією з ключових проблем адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності є відсутність у спеціальному законодавстві уніфікованого нормативного тесту допустимості втручання у свободу підприємництва, який би вимагав обґрунтування необхідності та пропорційності обмежень у кожному конкретному випадку. Конституція України у статті 42 гарантує кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, водночас допускаючи можливість її обмеження в інтересах суспільства [95].

У практиці Конституційного Суду України вимоги правової визначеності, легітимної мети, необхідності та пропорційності

розглядаються як складові верховенства права і критерії допустимості втручання держави у сферу прав особи. Для підприємницької діяльності ці підходи мають прикладне значення, оскільки адміністративні обмеження свободи господарювання також повинні мати законну підставу, переслідувати публічно значущу мету та бути співмірними. Водночас у спеціальному законодавстві, що регулює контрольні, дозвільні та наглядові повноваження органів публічної адміністрації, ці підходи не завжди закріплені як обов'язковий алгоритм мотивування індивідуального рішення. Як наслідок, оцінка допустимості обмежень свободи підприємництва часто переноситься у судову площину вже після прийняття адміністративного рішення [167; 168].

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V надає контролюючим органам право застосовувати широкий спектр заходів впливу з метою захисту публічних інтересів. Водночас закон не містить уніфікованого обов'язку органу мотивувати в індивідуальному акті необхідність і співмірність обраного заходу впливу та пояснювати, чому менш обмежувальні засоби є недостатніми. Відсутність такого обов'язку призводить до застосування надмірних заходів контролю без належного зважування приватних інтересів суб'єкта підприємницької діяльності [156].

Доцільно наголосити і на тому, що дисбаланс між публічним інтересом і свободою підприємництва проявляється також у сфері застосування адміністративних санкцій. Законодавство часто передбачає фіксовані або жорстко визначені санкції за порушення вимог, установлених підзаконними актами, без урахування характеру порушення, його наслідків та поведінки суб'єкта господарювання. Такий підхід не відповідає принципу індивідуалізації відповідальності та суперечить вимогам пропорційності втручання у підприємницьку діяльність.

У спорах щодо рішень контролюючих органів суди виходять з того, що посилення на публічний інтерес саме по собі не замінює обґрунтування необхідності та співмірності втручання. Це демонструє, що функція тесту пропорційності фактично переноситься у судову площину через недостатність нормативного регулювання [136].

Окрему проблему становить відсутність у законодавстві вимог щодо обґрунтування публічного інтересу у кожному конкретному адміністративному рішенні, що стосується підприємницької діяльності. Чинні нормативно-правові акти не зобов'язують органи публічної адміністрації чітко визначати, який саме публічний інтерес захищається, яким чином обране рішення сприяє його досягненню та чому менш обмежувальні заходи є недостатніми. Це створює умови для формального використання публічного інтересу як універсального аргументу для втручання у права у сфері підприємницької діяльності.

Таким чином, дисбаланс між публічним інтересом і свободою підприємницької діяльності має нормативний характер і зумовлений відсутністю чітких критеріїв допустимості державного втручання, недосконалістю законодавства про контроль і відповідальність, а також перекладанням функції забезпечення балансу інтересів на судову практику. Подолання цієї проблеми потребує законодавчого закріплення обов'язку органів публічної адміністрації здійснювати оцінку необхідності та пропорційності втручання у кожному конкретному випадку, що має стати складовою стандартів адміністративного захисту прав у сфері підприємницької діяльності.

Проведений аналіз системних дефектів законодавства, нормативної невизначеності адміністративних повноважень, відсутності єдиних стандартів захисту прав у сфері підприємницької діяльності, проблеми підзаконного регуляторного перевантаження та дисбалансу між публічним інтересом і свободою підприємницької діяльності свідчить про

необхідність комплексного перегляду нормативно-правових засад реалізації і захисту прав суб'єктів підприємництва. Виявлені проблеми мають структурний характер і не можуть бути усунуті шляхом фрагментарних змін окремих норм або процедур. У зв'язку з цим доцільним є формулювання системи узгоджених пропозицій, спрямованих на підвищення правової визначеності, обмеження адміністративного розсуду та забезпечення передбачуваності правозастосовної практики у сфері підприємницької діяльності. Запропоновані напрями мають бути спрямовані на законодавче визначення критеріїв реалізації повноважень, уніфікацію мінімальних процедурних стандартів захисту, звуження підзаконного регулювання та впровадження обов'язку мотивованої оцінки необхідності і пропорційності втручання.

У цьому контексті пропонуються такі напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності:

1. Закріпити на законодавчому рівні вимогу чіткого визначення меж адміністративного розсуду у законах, що регулюють дозвільну, ліцензійну та контрольну діяльність. Такі зміни доцільно передбачити насамперед у положеннях законодавства про ліцензування, дозвільну систему та державний нагляд (контроль), які визначають підстави прийняття рішень, критерії оцінки документів, умови застосування заходів реагування та межі вибору адміністративного органу. Їх зміст має полягати у встановленні чітких, перевірюваних і вичерпних критеріїв прийняття адміністративних рішень у підприємницькій сфері.

2. Усунути з норм спеціальних законів оціночні та невизначені формулювання, які допускають довільне тлумачення змісту адміністративних повноважень, шляхом внесення змін до статей 12 та 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII та статей 6, 7 і 10 Закону України «Про основні засади державного

нагляду (контролю)...» № 877-V, замінивши такі формулювання нормативно визначеними підставами та умовами реалізації повноважень.

3. Обмежити делегування нормотворчих повноважень органам виконавчої влади шляхом внесення змін до статей 4 та 6 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII, статті 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)...» № 877-V, а також статей 4, 8 та 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV, передбачивши вичерпний перелік питань, що можуть регулюватися підзаконними нормативно-правовими актами.

4. Закріпити у спеціальних законах у сфері дозвільної, ліцензійної та контрольної діяльності обов'язок застосування базових стандартів Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, зокрема щодо встановлення фактичних обставин, участі особи у провадженні, мотивування адміністративних актів, дотримання строків і обґрунтування пропорційності втручання. За потреби такі зміни мають стосуватися положень про сферу дії Закону № 2073-IX та спеціальних законів, що регулюють дозвільні, ліцензійні й контрольні провадження, без звуження процесуальних гарантій суб'єктів підприємництва.

5. Уніфікувати законодавчі підходи до адміністративного оскарження рішень органів публічної адміністрації шляхом удосконалення положень Закону України «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX про адміністративне оскарження та узгодження з ними спеціального законодавства у сфері державного нагляду (контролю), ліцензування та дозвільної діяльності. Такі зміни мають встановити єдині мінімальні стандарти розгляду скарг суб'єктів підприємництва, зокрема щодо строків, процесуальних прав заявника, повноти перевірки доводів скарги, мотивування рішення за скаргою та наслідків його виконання.

6. Передбачити на рівні спеціального законодавства обов'язок адміністративного органу здійснювати оцінку необхідності та пропорційності втручання у підприємницьку діяльність ще на стадії прийняття адміністративного рішення. Такі зміни доцільно внести до законодавства про державний нагляд (контроль), ліцензування та дозвільну систему, передбачивши обов'язок органу мотивувати, яку законну мету переслідує втручання, чому обраний захід є необхідним і чому менш обтяжливі альтернативи є недостатніми. Кодекс адміністративного судочинства України при цьому має використовуватися як процесуальна рамка судової перевірки такої оцінки.

7. Переглянути систему заходів відповідальності та реагування у сфері підприємницької діяльності з урахуванням принципів пропорційності та індивідуалізації. Такий перегляд має охоплювати не лише адміністративні стягнення за Кодексом України про адміністративні правопорушення, а й спеціальні фінансові санкції, заходи реагування у сфері державного нагляду (контролю), приписи, зупинення чи припинення окремих правових режимів, анулювання ліцензій або інших адміністративних результатів. У спеціальному законодавстві доцільно нормативно розмежувати випадки обов'язкового застосування заходів впливу та ситуації, в яких орган має обґрунтований вибір між кількома правомірними заходами з урахуванням характеру порушення, його наслідків, поведінки суб'єкта господарювання та можливості усунення порушення без надмірного втручання.

8. Здійснити скорочення та систематизацію підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність, шляхом внесення змін до статей 8, 9 та 13 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV і статті 4 Закону № 877-V, передбачивши обов'язковий перегляд,

скасування або консолідацію актів, які дублюють законодавчі положення або встановлюють додаткові обмеження без належної законодавчої основи.

9. Забезпечити чітке нормативне розмежування контрольних повноважень органів публічної адміністрації у сфері господарської діяльності шляхом внесення змін до статей 4, 5 та 6 Закону № 877-V, а також до статей 7 і 16 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII, передбачивши закріплення компетенційних меж та заборону дублювання контрольних заходів.

10. Посилити правову та регуляторну експертизу проєктів нормативно-правових актів у сфері підприємництва шляхом удосконалення положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV щодо аналізу регуляторного впливу, оцінки ризиків розширення адміністративного розсуду, порушення правової визначеності та невідповідності принципу пропорційності. У межах такої експертизи доцільно враховувати релевантну практику Верховного Суду та Конституційного Суду України щодо меж адміністративного втручання у підприємницьку діяльність.

11. Закріпити законодавчі гарантії стабільності правового регулювання підприємницької діяльності шляхом удосконалення положень Закону № 1160-IV, Цивільного кодексу України та спеціального законодавства у сфері підприємництва, передбачивши обов'язковість перехідних періодів для нових регуляторних вимог, завчасного інформування суб'єктів підприємництва та встановлення мінімальних строків адаптації.

Запропоновані нормативні зміни є необхідною передумовою, однак ефективність реалізації прав залежить від того, як ці норми працюють у адміністративних процедурах та управлінських практиках. Навіть за наявності формально узгодженого законодавства практична реалізація прав у сфері підприємницької діяльності значною мірою залежить від характеру,

змісту та якості адміністративних процедур, у межах яких відповідні норми застосовуються органами публічної адміністрації. Відсутність процедурної визначеності, неоднакові управлінські практики та формалізований підхід до прийняття адміністративних рішень здатні нівелювати позитивний ефект нормативних змін і зберегти ризики порушення прав суб'єктів підприємництва. У зв'язку з цим подальший аналіз доцільно зосередити на оптимізації адміністративних процедур та управлінських практик як самостійному і невід'ємному елементі механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності.

3.2. Оптимізація адміністративних процедур та управлінських практик у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності

Наявність формально визначених адміністративних процедур не означає автоматичного зменшення навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності. На практиці значна частина процедур у сфері реєстрації, ліцензування, дозвільної діяльності та контролю супроводжується процедурними бар'єрами, які збільшують трансакційні витрати бізнесу та ускладнюють реалізацію прав. У цій частині дослідження процедурні бар'єри розуміються як надлишкові вимоги до заявника, невиправдані часові затримки та нестандартизовані управлінські дії адміністрації, що виникають у межах адміністративних проваджень і формують додаткові витрати бізнесу. Такі бар'єри виникають як через недосконалість законодавства, так і унаслідок управлінських практик, що формуються на рівні окремих органів публічної адміністрації [133].

Одним із поширених процедурних бар'єрів є витребування у суб'єкта підприємницької діяльності документів понад перелік, прямо встановлений законом, що суперечить принципу вичерпності вимог.

Відповідно до статті 17 та статті 18 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV перелік документів для проведення державної реєстрації є визначеним законом, а суб'єкт державної реєстрації не має права вимагати додаткові документи, непередбачені законодавством; водночас на практиці трапляються випадки вимагання додаткових підтверджень або відомостей, які можуть бути отримані самим органом через доступ до державних реєстрів, що призводить до повторних звернень та затягування строків, визначених статтею 26 цього Закону [145].

Суттєві трансакційні витрати формуються і у дозвільних процедурах, оскільки стаття 4 та стаття 7 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV закріплюють принцип організаційної єдності та заборону вимагати документи, непередбачені законом, а також передбачають функціонування дозвільних центрів за принципом організаційної взаємодії; проте на практиці суб'єкти господарювання нерідко змушені самотійно здійснювати погодження між різними органами або подавати ідентичні документи до кількох установ, що фактично нівелює задекларований механізм спрощення процедур [146].

У ліцензійних процедурах за Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII процедурні бар'єри проявляються через неоднакове тлумачення ліцензійних умов, оскільки стаття 9 визначає загальні вимоги до ліцензійних умов, а стаття 12 встановлює перелік документів, що подаються для отримання ліцензії; за відсутності деталізованих уніфікованих критеріїв оцінки відповідності заяв органи ліцензування можуть по-різному трактувати однакові за змістом документи, що зумовлює повторні звернення або доопрацювання матеріалів [153].

Додатково значні трансакційні витрати виникають і в сфері державного нагляду, де Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V у статтях 4–6 визначає підстави та порядок проведення планових і позапланових заходів, а стаття 7 встановлює вимоги до направлення на перевірку; однак на практиці можливе дублювання перевірок різними органами з одного питання або розширення предмета перевірки поза межі, визначені у відповідному направленні, що спричиняє простій діяльності підприємства та додаткові витрати на правовий супровід і оскарження дій контролюючих органів [156].

Окрему групу процедурних бар'єрів становить затягування строків розгляду адміністративних справ. Порушення строків у процедурах видачі дозволів, реєстраційних дій або надання адміністративних послуг фактично блокує здійснення підприємницької діяльності або доступ до ринку. У таких випадках навіть відсутність формальної відмови не усуває негативних наслідків для бізнесу, оскільки бездіяльність органу публічної адміністрації має ті самі економічні ефекти, що й неправомірне рішення [275].

Процедурні бар'єри посилюються відсутністю прозорих механізмів інформування суб'єкта підприємницької діяльності про хід розгляду справи. У багатьох процедурах бізнес не має можливості отримати актуальну інформацію про стадію провадження, причини затримки або перелік недоліків, які необхідно усунути. Це призводить до повторних звернень, неформальних контактів з посадовими особами та зростання залежності суб'єкта підприємницької діяльності від індивідуальних управлінських рішень [142].

Сукупність зазначених бар'єрів формує для підприємців додаткові трансакційні витрати, які не пов'язані безпосередньо з виробництвом або наданням послуг, але істотно впливають на економічну доцільність

підприємницької діяльності. Час, витрачений на проходження процедур, витрати на підготовку документів, юридичний супровід, простої та повторні звернення стають факторами, що знижують конкурентоспроможність бізнесу та стримують економічну активність.

Є підстави стверджувати, що відтворення процедурних бар'єрів у практиці публічної адміністрації пов'язане з внутрішніми регламентами опрацювання справ, неуніфікованими стандартами перевірки документів та прагненням мінімізувати відповідальність посадових осіб шляхом формальних відмов або відкладення розгляду заяв. У таких умовах адміністративна процедура фактично використовується як інструмент управління ризиками органу, а не як механізм забезпечення прав заявника [268; 273].

Таким чином, процедурні бар'єри і пов'язані з ними трансакційні витрати є наслідком не тільки нормативних прогалин, а й усталених управлінських практик у діяльності органів публічної адміністрації. Їх подолання неможливе без аналізу того, яким чином формується і відтворюється культура адміністрування, стиль взаємодії посадових осіб з суб'єктами підприємницької діяльності та внутрішні управлінські алгоритми прийняття рішень. Це зумовлює необхідність переходу до аналізу управлінських практик і культури адміністрування як наступного етапу дослідження.

В контексті викладеного, варто наголосити, що ефективність адміністративних процедур у підприємницькій сфері значною мірою визначається управлінськими практиками, які формуються у діяльності органів публічної адміністрації. Навіть за формальної відповідності процедури вимогам закону стиль її застосування, внутрішні алгоритми роботи, підходи до комунікації з суб'єктами підприємницької діяльності та рівень процедурної дисципліни посадових осіб безпосередньо впливають на реальність здійснення прав суб'єктів господарювання [75; 253].

Однією з проблемних управлінських практик є домінування формалізованого підходу до розгляду справ у сфері підприємницької діяльності. Він проявляється у зосередженні органів публічної адміністрації на перевірці формальної повноти документів без належного аналізу їх змісту та фактичних обставин справи. Наприклад, у процедурах надання адміністративних послуг або видачі дозвільних документів рішення про відмову нерідко ґрунтується на незначних технічних недоліках, які могли б бути усунені у межах процедури без повторного звернення заявника. Наслідком є прийняття негативного рішення без використання процедурних інструментів уточнення відомостей і без надання заявнику можливості усунути технічні недоліки у межах провадження, якщо такі недоліки не впливають на сутність адміністративного результату. Така практика формально не суперечить окремим підзаконним вимогам, однак суперечить загальним засадам адміністративного провадження, закріпленим у Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX [144; 253].

Поширеною є також практика перекладання процесуального навантаження з органу публічної адміністрації на суб'єкта підприємницької діяльності. У дозвільних і ліцензійних процедурах це проявляється у вимозі самостійно погоджувати документи з іншими органами, збирати інформацію, яка перебуває у розпорядженні державних реєстрів, або доводити обставини, які орган може перевірити шляхом міжвідомчої взаємодії. Такий підхід збільшує трансакційні витрати бізнесу і суперечить принципу належного адміністрування, відповідно до якого саме орган влади несе обов'язок організації процедури [34].

Негативний вплив на реалізацію прав у сфері підприємницької діяльності має і практика використання неформальних управлінських механізмів. Йдеться про усні рекомендації, попередні погодження без належного документального оформлення, вимоги подавати додаткові

матеріали поза процедурою або звертатися до інших органів без офіційних рішень. У результаті підприємець опиняється у ситуації правової невизначеності, коли фактичний перебіг справи не відображається у процесуальних документах і не підлягає ефективному контролю або оскарженню. Відсутність процесуальної фіксації таких дій у матеріалах справи унеможлиблює перевірку дотримання строків, належного повідомлення заявника та факту вчинення процесуальних дій, що підсилює ризик протиправної бездіяльності [79].

Управлінські практики у сфері державного нагляду (контролю) також істотно впливають на реалізацію прав у сфері підприємницької діяльності. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V встановлює процедурні обмеження контрольних повноважень, однак на практиці трапляються випадки розширення предмета перевірки, формального підходу до оцінки пояснень суб'єкта господарювання або автоматичного застосування приписів і санкцій без індивідуальної оцінки ситуації. Такі управлінські підходи перетворюють контроль з інструмента забезпечення публічного інтересу на фактор постійного адміністративного тиску на бізнес [156; 253].

Суттєвим чинником є рівень управлінської культури у частині мотивування адміністративних рішень. У практиці органів публічної адміністрації часто зустрічаються рішення, у яких правові підстави зазначені формально, без розкриття логіки застосування норм до конкретних обставин справи. Для суб'єкта підприємницької діяльності це унеможлиблює розуміння причин відмови або застосування заходу впливу та знижує ефективність адміністративного і судового оскарження, оскільки предмет спору залишається фактично невизначеним [253].

Управлінські практики впливають також на рівень довіри підприємців до публічної адміністрації. За відсутності єдиного підходу до

вирішення типових справ, за умов різного тлумачення однакових норм або непослідовної поведінки посадових осіб формується сприйняття адміністративної процедури як непередбачуваного процесу, результат якого залежить не від права, а від індивідуальних рішень конкретного органу чи посадової особи. Це стимулює підприємців шукати неформальні способи вирішення питань і підвищує конфліктність публічно-правових відносин.

Таким чином, управлінські практики і культура адміністрування виступають самостійним фактором, що визначає ефективність адміністративно-правових механізмів реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності. Навіть за умови нормативної визначеності та формальної уніфікації процедур неналежні управлінські підходи здатні нівелювати їх гарантійний потенціал.

Водночас трансформація управлінських практик неможлива без використання інструментів, що зменшують людський фактор, забезпечують прозорість процесів і стандартизують прийняття рішень. Це зумовлює дослідника додатково здійснити аналіз ролі діджиталізації як інструмента захисту прав у сфері підприємницької діяльності у адміністративних процедурах.

Сьогодні діджиталізація адміністративних процедур у сфері підприємницької діяльності розглядається в тому числі і як інструмент процедурного захисту прав суб'єктів господарювання. Перехід від паперових і змішаних процедур до електронних форматів дозволяє зменшити вплив суб'єктивного чинника, стандартизувати управлінські дії та забезпечити фіксацію кожного етапу адміністративного провадження, що має принципове значення для передбачуваності і контрольованості реалізації прав у сфері підприємницької діяльності [75].

Нормативною основою діджиталізації адміністративних процедур є, зокрема, Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 №

2155-VIII, Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI, а також спеціальні акти, що регулюють функціонування державних електронних реєстрів і інформаційних систем. Для підприємців прикладне значення мають електронні сервіси, які забезпечують подання заяв, отримання адміністративних результатів і відстеження стану розгляду справи без безпосереднього контакту з посадовими особами [63; 143; 149].

Показовим прикладом діджиталізації є електронна державна реєстрація бізнесу, яка реалізується через Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань відповідно до Закону України від 15.05.2003 № 755-IV. Подання документів в електронній формі дозволяє чітко зафіксувати дату і час звернення, перелік поданих матеріалів та результат розгляду, що істотно зменшує ризик безпідставного затягування процедури або втрати документів. У разі порушення строків або відмови підприємець має можливість посилатися на електронні дані як доказ у процедурі оскарження [2; 145; 148].

Можна із впевненістю стверджувати, що цифрові інструменти відіграють важливу роль і у сфері надання адміністративних послуг бізнесу. Використання принципу єдиного вікна, зокрема через центри надання адміністративних послуг та інтегровані електронні платформи, дозволяє скоротити кількість звернень суб'єкта підприємницької діяльності до різних органів і зменшити обсяг дублювання документів. Для суб'єкта підприємницької діяльності це означає не лише зручність, а й процедурну визначеність, оскільки всі дії органів публічної адміністрації здійснюються у межах єдиного цифрового маршруту, який підлягає контролю.

У контексті державного нагляду (контролю) діджиталізація може виконувати гарантійну функцію шляхом автоматизації планування перевірок, фіксації підстав їх проведення та документування результатів. Використання електронних реєстрів перевірок відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері

господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V дозволяє підприємцю завчасно отримати інформацію про заплановані заходи та перевірити правомірність дій контролюючого органу. Це зменшує ризик вибіркового контролю і створює додаткові процесуальні гарантії для бізнесу [156].

Важливим аспектом діджиталізації є фіксація комунікації між підприємцем і органом публічної адміністрації. Електронні кабінети, системи повідомлень і автоматичні сповіщення дозволяють уникнути ситуацій, коли заявник не поінформований про необхідність усунення недоліків або про зміну статусу справи. Це забезпечує доказовість повідомлень, строків і процесуальних дій органу у разі адміністративного або судового оскарження [63].

Разом з тим діджиталізація адміністративних процедур не усуває всіх проблем автоматично. За відсутності уніфікованих процедурних стандартів електронні сервіси можуть відтворювати недоліки паперових процедур, зокрема надмірні вимоги до заявника або непрозорі підстави для прийняття рішень. Крім того, недостатня інтеграція інформаційних систем різних органів публічної адміністрації змушує підприємців повторно подавати ті самі відомості, що зберігаються у державних реєстрах, і таким чином не зменшує трансакційні витрати бізнесу [223; 227; 255].

Отже, діджиталізація адміністративних процедур у сфері підприємництва має розглядатися як інструмент процедурного захисту прав у сфері підприємницької діяльності за умови її поєднання з уніфікацією процедурних стандартів, обмеженням дискреційних практик та належним нормативним регулюванням. Водночас навіть ефективні цифрові інструменти не можуть повністю замінити механізми оскарження та відновлення порушених прав, що зумовлює необхідність аналізу адміністративних скарг і досудового захисту прав у сфері підприємницької діяльності.

Разом із тим оптимізація адміністративних процедур, уніфікація управлінських практик та впровадження цифрових інструментів не усувають повністю ризиків прийняття неправомірних або необґрунтованих рішень у сфері підприємницької діяльності. Навіть за умов процедурної визначеності та технологічної стандартизації можливими залишаються помилки у застосуванні норм, формальний підхід до оцінки обставин справи, а також використання дискреційних повноважень без належного обґрунтування. Це свідчить про те, що ефективність адміністративних процедур визначається не лише їх організаційною оптимізацією, а й наявністю внутрішніх процесуальних інструментів, здатних забезпечити оперативне виправлення допущених порушень у межах самої адміністративної діяльності.

У цьому контексті особливого значення набуває інститут адміністративного оскарження як процедурний засіб перегляду рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації, що дозволяє забезпечити корекцію адміністративної практики та відновлення прав суб'єктів підприємницької діяльності без залучення судових механізмів.

Адміністративне оскарження виступає важливим елементом механізму захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки дозволяє відновити порушене право без звернення до суду або ж сформувати належну процесуальну позицію для подальшого судового захисту. Водночас ефективність цього інституту у підприємницькій сфері значною мірою залежить від нормативної визначеності процедури розгляду скарг, реальності їх розгляду по суті та правових наслідків для органу публічної адміністрації у разі встановлення порушень.

Нормативну основу адміністративного оскарження у підприємницькій сфері формують спеціальні закони у сфері ліцензування, дозвільної діяльності та державного нагляду (контролю), а також Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, який

визначає загальні підходи до адміністративного провадження і оскарження адміністративних актів. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР може мати значення для звернень фізичних осіб, у тому числі фізичних осіб — підприємців, однак не повинен підміняти спеціальні процедури адміністративного оскарження для суб'єктів господарювання, особливо юридичних осіб [144; 146; 151; 156].

Судова практика Верховного Суду послідовно підкреслює, що адміністративне оскарження не може розглядатися як формальна або факультативна стадія захисту прав. Так, у постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.12.2018 у справі № 826/12123/16 суд наголосив, що відсутність ефективної процедури досудового оскарження або її формальний характер не позбавляє особу права на судовий захист, а рішення, прийняті без належного врахування доводів скаржника, підлягають перевірці на відповідність принципам законності та обґрунтованості [139].

У справах, пов'язаних з ліцензуванням та дозвільною діяльністю, Верховний Суд неодноразово зазначав, що орган, який розглядає адміністративну скаргу суб'єкта підприємницької діяльності, зобов'язаний перевіряти не тільки формальну відповідність рішення вимогам закону, а ще й фактичні обставини справи. У постанові Верховного Суду від 15.12.2021 у справі № 1840/2970/18 підкреслено, що досудовий порядок оскарження має забезпечувати реальну можливість виправлення помилок адміністрації, а не відтворювати первинне рішення без самостійної оцінки доводів заявника [138].

Показовою також є судова практика у справах щодо державного нагляду (контролю), у якій суди оцінюють не лише формальну наявність контрольного повноваження, а й дотримання процедури, меж предмета перевірки, мотивування приписів і реальність можливості суб'єкта господарювання заперечити висновки контролюючого органу. У таких

спорах формальне ігнорування доводів суб'єкта підприємницької діяльності, неналежне мотивування рішення або залишення заперечень без оцінки може розцінюватися як порушення стандартів належного адміністрування і бути підставою для скасування відповідного адміністративного результату [137].

У практиці адміністративних судів також сформовано підхід, відповідно до якого істотне недотримання органом публічної адміністрації процедурних вимог при розгляді адміністративної скарги може бути самостійною підставою для визнання подальшого управлінського рішення протиправним. Зокрема, ігнорування аргументів суб'єкта підприємницької діяльності, відсутність мотивованої відповіді або порушення строків розгляду скарги можуть свідчити про порушення права на належну адміністративну процедуру, якщо такі дефекти вплинули або могли вплинути на зміст рішення чи можливість особи ефективно захистити свої права [84; 138].

Разом з тим судова практика демонструє і обмеженість чинних механізмів адміністративного оскарження у підприємницькій сфері. Верховний Суд у низці рішень зазначав, що підпорядкованість органу, який розглядає скаргу, тому самому суб'єкту публічної адміністрації, що прийняв оскаржуване рішення, істотно знижує ефективність досудового захисту і не гарантує усунення порушень без судового втручання [139]. Це зумовлює високий рівень судового навантаження та перетворення адміністративного оскарження на формальну стадію перед зверненням до суду.

Таким чином, адміністративні скарги і досудовий захист прав у сфері підприємницької діяльності мають значний потенціал як альтернативний або попередній механізм відновлення порушених прав, що підтверджується судовою практикою. Водночас відсутність єдиних процедурних стандартів, формальний характер розгляду скарг та

обмеженість правових наслідків для органів публічної адміністрації знижують ефективність цього інституту. Це зумовлює необхідність нормативного і процедурного реформування адміністративного оскарження, що логічно підводить до формулювання конкретних пропозицій з оптимізації адміністративних процедур і управлінських практик у підприємницькій сфері.

Аналіз адміністративних процедур, управлінських практик та судової практики у сфері підприємницької діяльності свідчить, що ключовою проблемою залишається розрив між нормативно закріпленими гарантіями та фактичними алгоритмами їх реалізації органами публічної адміністрації. Навіть за умов дії Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX значна частина процедур у підприємницькій сфері залишається фрагментованою, перевантаженою спеціальними винятками та неузгодженою з практиками контролю, ліцензування і надання адміністративних послуг. У зв'язку з цим оптимізація адміністративних процедур має розглядатися як системний напрям удосконалення механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності [21; 144; 272].

Доцільно запровадити узгоджену модель адміністративної процедури у відносинах із суб'єктами підприємницької діяльності, забезпечивши застосування базових гарантій Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX до дозвільних, ліцензійних, реєстраційних та контрольних проваджень у межах сфери дії цього Закону. Спеціальні процедури можуть зберігатися лише за умови, що вони прямо передбачені законом, мають об'єктивне функціональне обґрунтування і не звужують базові процесуальні гарантії підприємців без належної правової підстави [144].

Разом із цим, необхідно скоротити кількість дозвільних і погоджувальних процедур шляхом розширення застосування принципу

мовчазної згоди, передбаченого Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV, з чітким нормативним визначенням випадків, у яких цей принцип не може застосовуватися з огляду на публічну безпеку або охорону життя і здоров'я [146].

Окрім того, обґрунтованою є уніфікація строків адміністративних процедур у підприємницькій сфері шляхом встановлення у законі базових правил обчислення та дотримання строків розгляду заяв і прийняття рішень, а також визначення правових наслідків їх порушення. Така уніфікація має будуватися на загальних приписах Закону України «Про адміністративну процедуру», а спеціальні правила можуть допускатися лише як винятки, прямо передбачені законом. Додатково варто закріпити уніфіковані вимоги до адміністративних актів, що приймаються у відносинах із суб'єктами підприємницької діяльності, з обов'язковим зазначенням фактичних обставин, правових підстав, мотивів прийняття рішення та порядку його оскарження відповідно до загальних вимог Закону України «Про адміністративну процедуру» щодо змісту і мотивування адміністративного акта.

Також необхідно нормативно заборонити неформальні управлінські практики взаємодії з суб'єктами підприємницької діяльності, зокрема вимагання документів або відомостей поза межами визначеної процедури, усні відмови у прийнятті заяв чи затягування розгляду без оформлення процесуальних рішень, визнавши такі дії формою протиправної бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

Варто наголосити, що оптимізація процедур потребує подальшого розширення електронних адміністративних послуг за принципом єдиного вікна, із забезпеченням повної цифрової простежуваності процедури, фіксації строків, процесуальних дій та рішень органу, що відповідає

положенням Законів України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI та «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII.

Крім того, у сфері державного нагляду і контролю слід інституційно закріпити ризик-орієнтований підхід до планування і проведення перевірок, передбачений Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, з обмеженням дискреції контролюючих органів щодо підстав і частоти втручання у діяльність бізнесу.

Обґрунтованим також видається реформування процедури адміністративного оскарження шляхом відокремлення органів розгляду скарг від суб'єктів, які прийняли оскаржувані рішення, або запровадження колегіальних апеляційних адміністративних органів, що відповідало б вимогам неупередженості та ефективності досудового захисту прав у сфері підприємницької діяльності.

Разом із цим, необхідно посилити процесуальні гарантії участі суб'єкта підприємницької діяльності у прийнятті адміністративного рішення, зокрема шляхом обов'язкового надання можливості бути вислуханим, подавати пояснення та докази, а також ознайомлюватися з матеріалами адміністративної справи до ухвалення рішення у випадках і межах, визначених Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX [144].

Видається доцільним запровадити і регулярний аудит адміністративних процедур з точки зору їх впливу на підприємницьку діяльність, із залученням бізнес-асоціацій та незалежних експертів, результати якого мають враховуватися під час підготовки регуляторних актів і внесення змін до чинного законодавства.

Нарешті, вважаємо, що обґрунтованою є інтеграція адміністративних процедур з механізмами судового контролю, зокрема шляхом закріплення обов'язку органів публічної адміністрації враховувати

усталену судову практику Верховного Суду під час прийняття рішень у типових справах, що сприятиме зменшенню кількості повторюваних адміністративно-правових спорів [213].

На наше переконання, оптимізація адміністративних процедур та управлінських практик у сфері реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності дозволить усунути значну частину процедурних бар'єрів і зменшити ризики свавільного втручання органів публічної адміністрації. Водночас ефективність таких змін не може бути забезпечена виключно за рахунок технічного вдосконалення процедур або їх уніфікації. Реальне функціонування адміністративних процедур потребує орієнтації діяльності публічної адміністрації на визначені правові підходи, які формують порядок дій і зміст управлінських рішень, критерії їх оцінювання та межі допустимого адміністративного розсуду.

У сучасних умовах таку орієнтацію забезпечують євроінтеграційні орієнтири належного адміністрування, які формуються у праві Європейського Союзу та відображаються у процесах адаптації національного законодавства України. Вони визначають якісні характеристики адміністративної діяльності, що мають бути забезпечені у взаємодії держави і бізнесу, та виступають інструментом трансформації управлінських практик у напрямі правової визначеності, передбачуваності та обмеження дискреційного втручання.

Запропоновані заходи оптимізації процедур і управлінських практик мають спиратися на євроінтеграційні орієнтири діяльності публічної адміністрації, які забезпечують передбачуваність рішень, контрольованість дискреції та рівність умов взаємодії держави і бізнесу. Саме через такі орієнтири відбувається наближення адміністративних процедур у підприємницькій сфері до моделей належного адміністрування, притаманних правовому простору Європейського Союзу.

Євроінтеграційні орієнтири діяльності публічної адміністрації у підприємницькій сфері виступають інструментом впорядкування адміністративних процедур, оскільки саме через їх імплементацію забезпечується перехід від формального наділення органів владними повноваженнями до їх правомірного, передбачуваного та контрольованого застосування. У нормативному вимірі такі орієнтири спрямовані на уніфікацію управлінської практики, зменшення дискреційного свавілля та забезпечення рівних умов взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією незалежно від сфери господарювання чи рівня органу влади [144].

Базовим євроінтеграційним орієнтиром у підприємницькій сфері є вимога законності, яка передбачає обов'язок суб'єктів публічної адміністрації діяти виключно на підставі Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів, у межах наданих повноважень і з дотриманням установленого порядку. У процедурному аспекті цей орієнтир конкретизується через вимоги до ініціювання адміністративного провадження, перевірки наявності компетенції органу, додержання строків розгляду заяв і прийняття рішень, а також використання лише тих процесуальних інструментів, які прямо передбачені законом. Для підприємницької сфери це має принципове значення, оскільки будь-яке відхилення від встановленої процедури здатне призвести до необґрунтованого обмеження свободи господарської діяльності [95; 144].

Важливим євроінтеграційним орієнтиром є вимога обґрунтованості адміністративних рішень, яка означає необхідність повного і всебічного з'ясування обставин справи, належної оцінки поданих документів і пояснень, а також коректного застосування матеріально-правових норм. Нормативні акти, що регулюють дозвільні, ліцензійні, реєстраційні та контрольні процедури, встановлюють обов'язок органів публічної адміністрації перевіряти відповідність діяльності суб'єкта підприємницької діяльності визначеним законом вимогам і фіксувати результати такої

перевірки у процесуальних документах та адміністративних актах. Відсутність належного обґрунтування або формальний характер перевірки фактично позбавляють суб'єкта підприємницької діяльності можливості оцінити правомірність рішення та скористатися механізмами його захисту [144; 156].

Окремого значення у підприємницькій сфері набуває євроінтеграційний орієнтир пропорційності, який вимагає дотримання балансу між публічним інтересом і правами суб'єкта господарювання. У процедурному вимірі це означає, що орган публічної адміністрації повинен обирати такі способи і заходи впливу, які є необхідними та достатніми для досягнення законної мети і не створюють надмірного тягара для бізнесу. Це стосується як застосування заходів державного нагляду (контролю), так і прийняття рішень про відмову у видачі дозволу, анулювання ліцензії чи застосування санкцій. Ігнорування цього орієнтиру у процедурі здатне перетворити формально правомірні дії адміністрації на фактичне перешкоджання підприємницькій діяльності [84; 144].

Суттєвим євроінтеграційним орієнтиром є вимога мотивування адміністративних рішень. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX прямо закріплює обов'язок зазначення у адміністративному акті фактичних обставин, правових підстав та логіки застосування відповідних норм. Для суб'єкта підприємницької діяльності мотивування рішення має подвійне значення: воно дозволяє зрозуміти причини прийняття рішення та оцінити його обґрунтованість, а також створює процесуальну основу для ефективного адміністративного оскарження і подальшої перевірки правомірності рішення у встановленому законом порядку. Відсутність мотивування або його декларативний характер істотно знижує рівень правового захисту бізнесу у публічно-правових відносинах [144].

Невід’ємним євроінтеграційним орієнтиром є забезпечення права суб’єкта підприємницької діяльності бути вислуханим та брати участь у процедурі прийняття адміністративного рішення. Це передбачає можливість подання пояснень, доказів і заперечень, ознайомлення з матеріалами адміністративної справи, участь у процедурних діях та реагування на аргументи органу публічної адміністрації. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX встановлює загальне правило залучення заінтересованих осіб до адміністративного провадження, що особливо актуально для підприємницької сфери, де управлінські рішення часто мають значні економічні наслідки [144].

Євроінтеграційні орієнтири діяльності публічної адміністрації охоплюють також вимоги до строків розгляду адміністративних справ і прийняття рішень, що для підприємців має принципове значення, оскільки затягування процедур фактично блокує доступ до ринку, початок або продовження діяльності та отримання адміністративної послуги. Загальна вимога своєчасності закріплена у принципах адміністративної процедури Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX та конкретизується його положеннями щодо строків розгляду адміністративної справи і прийняття адміністративного акта. У спеціальних режимах встановлюються окремі строки, зокрема у державній реєстрації Закон України № 755-IV визначає строки проведення реєстраційних дій, а у дозвільних процедурах Закон України № 2806-IV передбачає вимоги щодо строків видачі документів дозвільного характеру. Порушення встановлених законом строків може свідчити про протиправну бездіяльність суб’єкта владних повноважень і бути предметом оскарження в адміністративному суді в межах юрисдикції, визначеної Кодексом адміністративного судочинства України, із застосуванням критеріїв перевірки правомірності дій або бездіяльності за частиною другою статті 2 цього Кодексу [84; 144; 145; 146].

Імплементація євроінтеграційних орієнтирів у підприємницькій сфері значною мірою пов'язана з набранням чинності Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, який поширює свою дію на широкий спектр адміністративних проваджень, включно з тими, що виникають у сфері господарської діяльності, та встановлює єдині підходи до ініціювання провадження, участі заінтересованих осіб, мотивування рішень, дотримання строків і порядку оскарження. Це сприяє зменшенню фрагментарності правового регулювання та формуванню узгоджених підходів до організації адміністративної діяльності у взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією [144].

Євроінтеграційні орієнтири діяльності публічної адміністрації тісно пов'язані і з юридичними наслідками їх недотримання. Відповідно до логіки адміністративного судочинства, рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень можуть бути визнані протиправними у разі порушення вимог законності, компетенції, обґрунтованості, пропорційності або належної процедури. Для підприємницької сфери це означає, що істотне процедурне порушення, яке вплинуло або могло вплинути на зміст адміністративного рішення чи можливість особи реалізувати свої права, може бути підставою для скасування дозволів, приписів, санкцій або інших адміністративних рішень, що істотно посилює захисний потенціал процедури [84].

Окремі євроінтеграційні орієнтири деталізуються у спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V встановлює вимоги до підстав і порядку проведення перевірок, оформлення їх результатів та гарантій прав суб'єктів господарювання. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI закріплює вимоги до доступності, прозорості та строковості процедур надання адміністративних послуг бізнесу. Сукупність цих норм формує

багаторівневу систему орієнтирів, обов'язкових для органів публічної адміністрації у підприємницькій сфері [143; 156].

Таким чином, євроінтеграційні орієнтири діяльності публічної адміністрації у підприємницькій сфері виконують функцію впорядкування адміністративних процедур та управлінських практик. Їх дотримання забезпечує правову визначеність, передбачуваність управлінських рішень, рівність учасників адміністративних процедур та ефективний захист прав суб'єктів господарювання у публічно-правових відносинах, що створює підстави для подальшого аналізу адміністративних способів захисту прав у сфері підприємницької діяльності.

У підсумку, з огляду на виявлені процедурні бар'єри, управлінські практики та євроінтеграційні орієнтири, пропонуємо такі напрями оптимізації адміністративних процедур і управлінських практик у сфері реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності:

1) уніфікація дозвільних, ліцензійних, реєстраційних та контрольних проваджень на основі загальних положень Закону України «Про адміністративну процедуру» із мінімізацією спеціальних винятків, що звужують процесуальні гарантії заявника;

2) дерегуляційне скорочення надлишкових документальних вимог і перенесення доказового навантаження на адміністрацію через обов'язкове використання міжвідомчої взаємодії та державних реєстрів;

3) стандартизація адміністративних дій через типові алгоритми, чек-листи і уніфіковані вимоги до адміністративних актів з обов'язковим мотивуванням та зазначенням порядку оскарження;

4) забезпечення строковості процедур шляхом уніфікованих базових строків, електронного контролю прострочень і закріплення правових наслідків порушення строків, включно з можливістю кваліфікації такого порушення як протиправної бездіяльності у випадках, коли орган не вчинив передбачену законом дію або не прийняв рішення у встановлений строк;

5) інституційне та технологічне підвищення прозорості проваджень через простежуваність стадій справи, фіксацію комунікацій, автоматичні повідомлення та доступ заявника до матеріалів справи у визначеному обсязі;

6) модернізація державного нагляду (контролю) на основі ризик-орієнтованого підходу із запобіганням дублюванню перевірок, обмеженням розширення предмета контролю та підвищенням стандартів обґрунтованості приписів і санкцій;

7) посилення ефективності адміністративного оскарження через забезпечення неупередженого розгляду скарг, реального перегляду фактичних обставин і встановлення дієвих наслідків для органу у разі підтвердження порушень;

8) запровадження регулярного аудиту адміністративних процедур з позиції їх впливу на підприємницьку діяльність із залученням бізнес-асоціацій та експертного середовища і подальшим коригуванням регуляторних актів та внутрішніх регламентів органів публічної адміністрації.

Реалізація зазначених напрямів оптимізації має забезпечити зменшення процедурних бар'єрів, підвищення передбачуваності адміністративних рішень та посилення процесуальних гарантій захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правових відносинах в Україні.

3.3. Імплементация європейських стандартів належного адміністрування у механізмі реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану

Для логіки цієї частини дослідження принциповим є розмежування його аналітичних рівнів. Попередньо вже було сформовано теоретико-

методологічну рамку європейської матриці якості публічного адміністрування підприємництва як системи стандартів, критеріїв і вимог до юридичної якості адміністративної діяльності. У попередньому підрозділі євроінтеграційні орієнтири розглядалися як загальний вектор оптимізації адміністративних процедур та управлінських практик у сфері підприємницької діяльності. Натомість тут предмет аналізу конкретизується і зміщується у площину імплементації європейських стандартів належного адміністрування як юридично визначених вимог до змісту, процедури, мотивування, контролю та оскарження адміністративних рішень у відносинах між публічною адміністрацією і суб'єктами господарювання.

Необхідно визначити, яким чином зазначені стандарти можуть бути інституційно й процедурно вбудовані в національні адміністративно-правові механізми реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Саме тому подальший аналіз зосереджується не на повторному описі змісту європейських принципів, а на виявленні каналів їх імплементації, юридичних інструментів трансформації та меж фактичної дії у підприємницьких адміністративних провадженнях.

Імплементацію європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності можливо розглядати як системний процес, який має залишатися працездатним, зокрема і в умовах кризового управління, у межах якого європейські принципи та мінімальні гарантії перетворюються на юридично обов'язкові правила поведінки публічної адміністрації у відносинах із бізнесом. Вказаний процес не зводиться до декларативного відтворення загальних формулювань, оскільки його результатом має бути зміна структури нормативного регулювання, алгоритмів адміністративних процедур, стандартів підготовки адміністративних актів, підходів до контрольних проваджень, а також

критеріїв судової перевірки законності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень [22; 41].

Додатковим чинником, який істотно змінює умови реалізації та захисту прав у підприємницьких адміністративних провадженнях, є повномасштабна війна та режим воєнного стану в Україні. Війна підвищує інтенсивність державного втручання у економічні процеси, змінює пріоритети публічного управління та посилює роль контрольних і дозвільних рішень у забезпеченні безпеки, обороноздатності й стабільності постачання [117; 119].

Водночас саме в таких умовах зростає ризик процедурної девальвації, коли оперативність рішень підміняє вимоги мотивування, пропорційності, рівності та права бути вислуханим. Тому імплементація європейських стандартів належного адміністрування в українському контексті має оцінюватися також крізь призму адміністративної стійкості в умовах кризи, тобто здатності зберігати мінімальні гарантії і передбачуваність процедур навіть за наявності надзвичайних управлінських завдань [181].

У джерельному вимірі європейські стандарти належного адміністрування для підприємницьких адміністративних проваджень формуються на перетині щонайменше трьох правових площин. По-перше, це право Європейського Союзу, у якому концентрованим нормативним орієнтиром виступає право на належне адміністрування, закріплене у статті 41 Хартії основних прав Європейського Союзу. Хоча ця стаття безпосередньо адресована інституціям, органам, офісам та агентствам ЄС, її зміст має методологічне значення для національних адміністративних систем, оскільки фіксує базові процедурні стандарти: неупереджений і справедливий розгляд у розумний строк, право бути вислуханим, доступ до матеріалів справи та обов'язок мотивувати рішення [214].

По-друге, це стандарти Ради Європи, насамперед Рекомендація Комітету міністрів CM/Rec(2007)7 щодо належного адміністрування, яка фіксує вимоги законності, рівності, безсторонності, пропорційності, строковості та належного мотивування, релевантні для адміністративних проваджень у відносинах із приватними особами, включно з суб'єктами підприємницької діяльності [262].

По-третє, це практика ЄСПЛ, яка через тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 формує стандарти процедурної справедливості, правової визначеності та ефективного засобу юридичного захисту у тих публічно-правових конфліктах, які зачіпають конвенційно захищені права та інтереси. У підприємницьких спорах особливе значення можуть мати стаття 6 Конвенції, коли спір стосується цивільних прав та обов'язків у конвенційному розумінні, а також стаття 13 – за наявності небезпідставної скарги на порушення конвенційного права. У воєнний період ці стандарти виконують функцію мінімальних орієнтирів правового захисту, які не можуть бути нівельовані лише посиланням на оперативність управління [198; 217; 231; 232].

З огляду на цю багаторівневість, імплементація європейських стандартів у національне адміністративне право України здійснюється не через один канал, а через комплекс взаємопов'язаних механізмів, кожен з яких виконує окрему функцію у забезпеченні юридичної якості взаємодії бізнесу з адміністрацією. У межах цього дослідження можливо виокремити чотири ключові канали імплементації:

- 1) нормативний;
- 2) процедурний;
- 3) контрольний;
- 4) судовий.

Далі кожен канал розглядається через його інструменти та типові точки впливу на дозвільні, ліцензійні, реєстраційні, сервісні та контрольні підприємницькі провадження. Крім того, діджиталізація розглядається як наскрізний інструмент, що забезпечує доказовість і відтворюваність процедур у кожному з каналів.

Воєнний контекст по-різному проявляється в кожному з каналів імплементації. У нормативному вимірі він породжує спеціальні правила і винятки, які часто вводяться швидко та фрагментарно. У процедурному вимірі війна підсилює спокусу спрощення через скорочення стадій, звуження участі адресата рішення або перенесення доказового тягаря на бізнес. У контрольному вимірі зростає частка перевірок і санкційних проваджень з посиленням на безпекові цілі, що підвищує значення тесту пропорційності. У судовому вимірі війна актуалізує питання ефективності засобу захисту, включно зі швидкістю розгляду спорів та реальною виконуваністю рішень. Відповідно, імплементація стандартів належного адміністрування має охоплювати мирні моделі адміністративної діяльності та правила їх застосування в умовах підвищених ризиків і обмежених ресурсів [40].

Нормативний канал імплементації полягає у закріпленні європейських стандартів у національному законодавстві через загальні та спеціальні акти, які регулюють підприємницькі адміністративні провадження. Саме в цій площині відбувається формалізація процедурних гарантій як юридично обов'язкових вимог до діяльності публічної адміністрації, що забезпечує їх універсальну застосовність незалежно від сфери економічної діяльності, виду адміністративного провадження чи рівня органу влади [170]. Нормативне закріплення стандартів належного адміністрування створює передумови для їх трансформації з доктринальних положень у безпосередньо застосовні правила поведінки, які підлягають як адміністративному, так і судовому контролю.

Разом із тим нормативний канал не є самодостатнім, оскільки спеціальні режими підприємницьких процедур зберігають значний вплив на обсяг прав і гарантій суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим імплементаційний ефект має оцінюватися через ступінь узгодженості положень Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX із нормами спеціального законодавства, зокрема Законів України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV, «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI, «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV, а також Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V. Наявність колізій, відсилочних конструкцій або прогалин між цими актами призводить до фрагментації процедурних гарантій, що фактично знижує рівень їх практичної реалізації та ускладнює захист прав суб'єктів підприємницької діяльності [146; 156].

Особливого значення нормативний канал імплементації набуває в умовах воєнного стану, коли система правового регулювання підприємницьких адміністративних проваджень зазнає інтенсивних і часто фрагментарних змін. Запровадження спеціальних режимів господарської діяльності, спрощених процедур, тимчасових обмежень або додаткових контрольних повноважень органів публічної адміністрації здійснюється переважно через підзаконні нормативно-правові акти або акти оперативного регулювання, що об'єктивно знижує рівень системності та передбачуваності правового середовища. У таких умовах виникає ризик нормативної девальвації процедурних гарантій, коли вимоги мотивування, строковості, участі заінтересованої особи або пропорційності втручання відходять на другий план під впливом потреб оперативного управління.

Воєнний стан також актуалізує проблему розширення адміністративного розсуду, оскільки законодавець і суб'єкти нормотворення часто вдаються до використання оціночних понять, спрощених підстав для втручання або відкритих переліків повноважень. За відсутності чітких законодавчих меж така тенденція може призводити до нерівномірного застосування норм, формування різних адміністративних практик і зростання ризиків вибіркового втручання у підприємницьку діяльність. Саме тому в умовах воєнного стану особливого значення набуває законодавче закріплення мінімального процедурного стандарту, який може бути адаптований до кризових умов лише на підставі закону, з дотриманням вимог необхідності, пропорційності, тимчасовості та збереження реальної можливості оскарження адміністративного рішення.

Крім того, воєнний контекст вимагає нормативного визначення меж і строків дії спеціальних правових режимів. Відсутність чітких часових обмежень або критеріїв припинення дії спрощених процедур створює ризик їх трансформації у постійні практики, що суперечить принципу правової визначеності та підриває стабільність правового регулювання підприємницької діяльності. У зв'язку з цим імплементація європейських стандартів належного адміністрування вимагає встановлення на нормативному рівні обов'язку оцінки необхідності та пропорційності кожного відступу від загальних процедурних правил, а також забезпечення його тимчасового характеру і підконтрольності.

Виходячи із викладеного, можна стверджувати, що у воєнних умовах нормативний канал імплементації виконує поряд із функцією закріплення процедурних гарантій і функцію їх збереження від ерозії під впливом кризового регулювання. Його ефективність визначається здатністю забезпечити баланс між потребами оперативного публічного управління та дотриманням мінімальних стандартів належного

адміністрування, що мають залишатися обов'язковими навіть за умов підвищеного державного втручання у сферу підприємницької діяльності.

Процедурний канал імплементації полягає у перетворенні закріплених принципів і гарантій на відтворювані алгоритми адміністративних проваджень. Йдеться про те, що для суб'єкта підприємницької діяльності юридичний ефект стандартів належного адміністрування виникає з того, чи забезпечує процедура реальні можливості реалізації прав. У підприємницьких адміністративних провадженнях це проявляється через стадійність провадження, визначеність переліку документів, порядок витребування додаткових матеріалів, право на подання пояснень у несприятливих провадженнях, доступ до матеріалів справи, фіксацію процесуальних дій, обов'язок повідомляти про хід справи та встановлення зрозумілих критеріїв прийняття рішення [36]. Саме на цьому рівні принципи належного адміністрування набувають практичного значення, трансформуючись у процедурну справедливість і зменшуючи ризик довільного розширення адміністративного розсуду.

У цьому контексті ключове значення має забезпечення відтворюваності адміністративної процедури, тобто можливості відстежити послідовність дій органу публічної адміністрації, обсяг використаних доказів, підстави прийнятого рішення та дотримання процесуальних строків. Для суб'єкта підприємницької діяльності така відтворюваність є передумовою ефективного захисту, оскільки дозволяє ідентифікувати процедурні дефекти, обґрунтувати адміністративну скаргу або сформулювати предмет судового оскарження. Відсутність чітко структурованої процедури або її фактичне підміщення неформальними управлінськими практиками призводить до втрати контрольованості адміністративного процесу та підвищує залежність результату від індивідуального розсуду посадової особи.

Окремим вузлом процедурної імплементації є стандарт якості юридично значущого адміністративного результату. У правовідносинах у сфері підприємницької діяльності такий результат може набувати форми адміністративного акта, реєстраційної дії, запису в реєстрі, документа дозвільного характеру, ліцензії, припису, рішення про застосування заходів реагування або іншої передбаченої законом дії. У цьому сенсі вимоги до мотивування, посилення на фактичні обставини та правові норми, фіксація доказів і визначення порядку оскарження є умовами контрольованості адміністративного результату та ефективності захисту прав суб'єкта підприємницької діяльності. Відповідні вимоги мають узгоджуватися із Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, спеціальним законодавством і рамками судового контролю, закріпленими у Кодексі адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV.

В умовах воєнного стану процедурний канал імплементації зазнає істотного трансформаційного навантаження. Потреба у швидкому прийнятті управлінських рішень, спрощенні доступу до адміністративних послуг, скороченні строків розгляду заяв або запровадженні спеціальних режимів господарської діяльності об'єктивно впливає на структуру адміністративних процедур. Водночас такі зміни створюють ризик процедурної редукції, коли окремі стадії провадження фактично усуваються, право суб'єкта підприємницької діяльності на участь у процедурі звужується, а обсяг мотивування рішень зменшується до формального рівня.

Особливо це проявляється у несприятливих адміністративних провадженнях, пов'язаних із відмовою у наданні дозволу, анулюванням ліцензії, застосуванням заходів державного нагляду або санкцій. У таких випадках спрощення процедури без належних запобіжників може призводити до фактичного обмеження права бути вислуханим, зниження

стандартів доказування або прийняття рішень без повного з'ясування обставин справи. У результаті адміністративна процедура втрачає свій гарантійний характер і перетворюється на інструмент оперативного управління, що суперечить європейським підходам до належного адміністрування.

У зв'язку з цим у воєнних умовах особливого значення набуває збереження так званого процедурного мінімуму, який має бути гарантований незалежно від характеру адміністративного провадження. До такого мінімуму належать право суб'єкта підприємницької діяльності бути поінформованим про розгляд справи, можливість подати пояснення та заперечення, доступ до матеріалів, обов'язок органу мотивувати рішення та забезпечення можливості його оскарження. Саме ці елементи забезпечують баланс між оперативністю публічного управління та дотриманням прав суб'єктів господарювання.

Додатковим викликом є використання спрощених або альтернативних процедур, які запроваджуються в умовах воєнного стану. За відсутності чіткої нормативної деталізації такі процедури можуть формуватися на рівні внутрішніх регламентів органів публічної адміністрації, що знижує рівень їх правової визначеності та ускладнює контроль за їх застосуванням. Тому імплементація європейських стандартів у процедурному каналі вимагає не лише закріплення загальних гарантій, а й їх адаптації до кризових умов із збереженням відтворюваності, прозорості та перевірюваності адміністративних дій.

Таким чином, процедурний канал імплементації у воєнний період виконує подвійну функцію. З одного боку, він забезпечує трансформацію принципів належного адміністрування у конкретні алгоритми адміністративних проваджень, а з іншого – виступає інструментом збереження мінімальних процедурних гарантій в умовах підвищеної інтенсивності державного втручання у сферу підприємницької діяльності.

Його ефективність визначається здатністю поєднати вимоги оперативності управління з дотриманням процедурної справедливості, що є ключовою умовою передбачуваності та контрольованості адміністративних рішень.

Контрольний канал імплементації проявляється у тому, як європейські стандарти обмежують інтенсивність і форму втручання держави у свободу підприємництва через контрольні та наглядові провадження. В Україні нормативною основою такого обмеження виступає Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» № 877-V, який визначає умови проведення перевірок, права та обов'язки суб'єктів господарювання і контролюючих органів, правила оформлення результатів та вимоги до заходів реагування. Європейські стандарти у цій площині зводяться до трьох юридично перевірюваних параметрів: 1) наявність законної підстави втручання; 2) дотримання належної процедури; 3) пропорційність застосованих заходів [156; 214; 262].

У цьому вимірі контрольне провадження розглядається як юридично значуща форма реалізації владних повноважень, яка безпосередньо впливає на можливість здійснення підприємницької діяльності. Саме тому будь-яке втручання контролюючого органу має бути обмежене чітко визначеними підставами, здійснюватися у межах встановленої процедури та супроводжуватися належним обґрунтуванням. Для підприємницьких спорів ключовим є те, що контрольні рішення і приписи повинні бути доказово обґрунтованими та мотивованими, а процедура має забезпечувати можливість суб'єкта підприємницької діяльності надати пояснення і заперечення та отримати доступ до матеріалів, на яких ґрунтується рішення [144; 156; 214].

Водночас ефективність контрольного каналу імплементації значною мірою залежить від дотримання меж адміністративного розсуду при виборі форми і заходів реагування. Європейські підходи виходять з того, що навіть

за наявності порушення застосований захід повинен відповідати характеру і ступеню ризику, не створювати надмірного тягаря для суб'єкта господарювання та залишатися співмірним із легітимною метою втручання. У цьому сенсі принцип пропорційності виступає одночасно і матеріальним обмежувачем санкцій, і критерієм оцінки всієї логіки контрольного провадження, включно з рішенням про його ініціювання, обсягом перевірки та характером витребуваних документів [50].

Умови воєнного стану істотно трансформують функціонування контрольного каналу імплементації. З одного боку, зростає потреба у посиленні державного контролю у сферах, пов'язаних із безпекою, обороноздатністю, функціонуванням критичної інфраструктури та забезпеченням економічної стабільності. Це об'єктивно призводить до розширення підстав для проведення перевірок, збільшення частоти контрольних заходів та посилення ролі приписів і санкційних інструментів. З іншого боку, така інтенсифікація втручання створює підвищений ризик відхилення від стандартів належного адміністрування, зокрема через формалізацію процедур, зниження вимог до обґрунтованості рішень або розширене тлумачення контрольних повноважень [52].

Особливої актуальності у воєнних умовах набуває питання обґрунтування підстав втручання. Посилання на публічні інтереси, пов'язані з безпекою чи обороною, саме по собі не звільняє контролюючий орган від обов'язку довести наявність конкретного ризику або порушення, яке обумовлює необхідність перевірки чи застосування заходу впливу. Відсутність такого обґрунтування перетворює контроль на інструмент превентивного тиску, що суперечить як національному законодавству, так і європейським стандартам обмеження владного втручання.

Крім того, воєнний стан актуалізує проблему вибіркової контролю. За умов обмежених ресурсів держави та необхідності оперативного реагування виникає ризик концентрації контрольних заходів

на окремих суб'єктах або галузях без достатнього обґрунтування критеріїв такого вибору. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження ризик-орієнтованого підходу, який дозволяє забезпечити об'єктивність і передбачуваність контрольної діяльності, а також зменшити адміністративне навантаження на добросовісних суб'єктів господарювання.

Важливим аспектом є також збереження процесуальних гарантій у контрольних провадженнях. Навіть за умов воєнного стану суб'єкт підприємницької діяльності має зберігати право бути поінформованим про підстави перевірки, брати участь у її проведенні, надавати пояснення та заперечення, а також оскаржувати результати контрольного заходу. Звуження цих гарантій або їх фактичне ігнорування підриває довіру до публічної адміністрації та створює передумови для зростання конфліктності у відносинах між державою і бізнесом.

Можна дійти висновку, що у воєнний період контрольний канал імплементації виконує як функцію забезпечення публічних інтересів, так і функцію стримування надмірного втручання держави у підприємницьку діяльність. Його ефективність визначається здатністю забезпечити баланс між необхідністю посиленого контролю та дотриманням стандартів законності, процедурної справедливості і пропорційності, що є ключовими умовами збереження прав суб'єктів господарювання навіть в умовах підвищених безпекових викликів.

Судовий канал імплементації полягає у трансформації європейських стандартів у критерії перевірки рішень, дій і бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV встановлює рамки такого контролю, а судова практика, насамперед Верховного Суду, фактично визначає, які дефекти процедури та мотивування визнаються істотними, як оцінюється межа дискреції і яким чином застосовується тест пропорційності у підприємницьких спорах [84; 232]. У цьому каналі імплементації ключовим

є не формальне посилення на принципи, а їх стабільне відтворення у судових підходах до оцінки законності компетенції, дотримання процедури, строковості, належного мотивування, доказовості та відповідності втручання легітимній меті [181].

У цьому вимірі адміністративне судочинство виконує функцію інституційної трансляції європейських стандартів у національну правозастосовну практику. Саме через судові рішення принципи належного адміністрування набувають конкретного змісту, який стає орієнтиром для діяльності органів публічної адміністрації. Оцінка судом формальної законності і одночасно процедурної якості адміністративного рішення означає, що дотримання вимог щодо участі особи у процедурі, повноти встановлення обставин, логіки мотивування та пропорційності втручання розглядається як складова законності, а не як другорядний елемент.

Практичне значення судового каналу для суб'єктів підприємницької діяльності полягає у здатності судового контролю уніфікувати адміністративну практику шляхом формування обов'язкових для врахування правових висновків щодо типових ситуацій: відмов у видачі дозволу або ліцензії, анулювання документів дозвільного характеру, зупинення діяльності, застосування фінансових санкцій, визнання протиправною бездіяльності через порушення строків, а також скасування актів контролю у зв'язку з дефектами процедури перевірки. У цьому сенсі судова практика виступає механізмом системного коригування діяльності публічної адміністрації.

Є усі підстави стверджувати, що в умовах воєнного стану значення судового каналу імплементації істотно зростає, оскільки саме суди залишаються ключовим інструментом стримування надмірного або непропорційного втручання держави у сферу підприємницької діяльності. Можна також констатувати, що посилення регуляторного впливу, розширення контрольних повноважень та запровадження спеціальних

режимів господарювання підвищують ризик прийняття рішень із процедурними дефектами або недостатнім обґрунтуванням. У таких умовах судовий контроль забезпечує перевірку відповідності втручання критеріям необхідності, обґрунтованості та пропорційності [53].

Разом із тим воєнний контекст актуалізує проблему ефективності судового захисту з огляду на фактор часу. Для підприємницьких правовідносин затягування судового розгляду може мати наслідком фактичне позбавлення можливості здійснювати господарську діяльність, навіть у разі подальшого визнання рішення протиправним. Це зумовлює підвищення значення процесуальних механізмів забезпечення позову, прискореного розгляду справ та негайного виконання судових рішень у спорах, пов'язаних із блокуванням або істотним обмеженням підприємницької діяльності.

Окремого значення набуває і підхід до оцінки наслідків процедурних порушень. У сучасній судовій практиці утверджується підхід, за якого істотні дефекти процедури, зокрема порушення права бути вислуханим, відсутність належного мотивування або недотримання встановлених строків, можуть визнаватися самостійною підставою для скасування адміністративного рішення, якщо такі порушення вплинули або могли вплинути на зміст рішення чи можливість особи ефективно реалізувати свої права. Такий підхід узгоджується з європейськими стандартами належного адміністрування і посилює гарантійний потенціал адміністративної процедури у підприємницьких правовідносинах [51].

У воєнний період судовий канал імплементації має двоїсте спрямування. Він забезпечує індивідуальний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності і одночасно формує обов'язкові для врахування стандарти правомірності адміністративної діяльності. Його ефективність визначається здатністю судової системи забезпечити своєчасний, обґрунтований і послідовний контроль за діяльністю публічної

адміністрації, що є ключовою умовою збереження правової визначеності та передбачуваності у сфері підприємництва навіть в умовах воєнного стану.

Окремо слід наголосити на цифровому вимірі імплементації, який за своєю природою не є самостійним каналом, але істотно підсилює або, навпаки, нейтралізує дію трьох інших каналів [54]. Діджиталізація здатна посилити юридичну якість процедури лише тоді, коли вона забезпечує формування відтворюваного процедурного сліду: фіксацію подання, запитів, відповідей, змін статусу, часових міток, даних про посадову особу або орган, який прийняв рішення, а також доступ суб'єкта підприємницької діяльності до матеріалів електронної справи. У разі відсутності цих елементів цифровий інтерфейс створює додаткові бар'єри для доведення порушення, встановлення відповідального суб'єкта і реалізації права на ефективне оскарження [66].

Можна констатувати, враховуючи викладене, що імплементація європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності здійснюється через взаємодію нормативного, процедурного, контрольного та судового каналів, а цифрові інструменти виступають умовою їхньої практичної результативності. Такий підхід дозволяє надалі перейти від опису каналів імплементації до аналізу того, як саме європейські стандарти відображаються у конкретних підприємницьких адміністративних провадженнях, насамперед у дозвільно-реєстраційних і сервісних процедурах, де підприємці найчастіше стикаються з відмовами, затягуванням строків та дефектами мотивування адміністративних актів.

Подальший аналіз зосереджується на конкретизації елементів європейських стандартів належного адміністрування, релевантних для підприємницьких адміністративних проваджень та придатних до імплементації у національне правове регулювання, адміністративні процедури і правозастосовну практику. Адміністративна процедура,

адміністративний акт, контрольне провадження, цифрова сервісність і механізми перегляду та оскарження формують, на наше переконання, основні форми їх практичного втілення у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.

У процедурному вимірі нормативним ядром європейських стандартів належного адміністрування виступає стаття 41 Хартії основних прав Європейського Союзу, яка закріплює право кожної особи на належне адміністрування. Частина перша цієї статті вимагає, щоб справи розглядалися неупереджено, справедливо і у розумний строк, а частина друга конкретизує відповідні процесуальні гарантії, зокрема право бути вислуханим до ухвалення будь-якого індивідуального заходу, що може негативно вплинути на особу, право доступу до матеріалів справи та обов'язок адміністрації мотивувати свої рішення [214]. Для правовідносин у сфері підприємницької діяльності ці положення мають орієнтуюче та методологічне значення, оскільки адміністративні рішення у сфері дозволів, ліцензування, контролю чи застосування санкцій прямо впливають на правовий і майновий стан суб'єктів господарювання.

У практиці Суду Європейського Союзу право бути вислуханим розглядається як загальний принцип права ЄС, що має застосовуватися у провадженнях, які можуть завершитися несприятливим для особи індивідуальним заходом, навіть якщо відповідний акт вторинного права не деталізує такої гарантії [214]. У підприємницьких адміністративних провадженнях це означає необхідність надати економічному оператору реальну можливість подати пояснення та докази до прийняття рішення, яке може призвести до відмови у доступі до ринку, обмеження діяльності або застосування санкцій. У практиці Суду ЄС порушення цього права може впливати на чинність рішення, якщо з урахуванням обставин справи не виключено, що дотримання права бути вислуханим могло б вплинути на зміст остаточного адміністративного результату [229; 236].

Невід'ємним елементом реалізації права бути вислуханим є доступ до матеріалів адміністративної справи, який також прямо передбачений статтею 41 Хартії. Європейська судова практика виходить з того, що адресат адміністративного рішення має бути поінформований про фактичні та доказові підстави, на яких ґрунтується позиція адміністрації. У підприємницьких провадженнях це забезпечує можливість предметного спростування висновків органу, підготовки належних заперечень та формування ефективної позиції для подальшого оскарження [214; 245].

Важливим процедурним компонентом є також вимога розумного строку розгляду адміністративної справи, прямо пов'язана з правом на належне адміністрування за статтею 41 Хартії ЄС [214]. Практика Суду ЄС конкретизує, що розумність строку оцінюється з урахуванням обставин конкретної справи. У рішенні у сполучених справах *Limburgse Vinyl Maatschappij та ін. v Commission* (C-238/99 Р та ін., 15.10.2002) Суд наголосив, що принцип розумного строку підлягає дотриманню і в адміністративних провадженнях, а оцінка його дотримання залежить, зокрема, від значущості справи для підприємства, складності провадження та поведінки заявника і компетентних органів [251]. Для підприємницької сфери це означає, що затягування адміністративної процедури має розглядатися як юридично релевантний фактор, здатний сам по собі впливати на можливість реалізації прав та інтересів суб'єкта господарювання.

Окремого значення набуває вимога неупередженості адміністрації, яка у європейському розумінні охоплює відсутність як фактичної, так і структурної упередженості. Вона передбачає обов'язок органу діяти без конфлікту інтересів та забезпечувати об'єктивність оцінки обставин шляхом використання таких процедурних запобіжників, які мінімізують ризик упередженого розгляду. У підприємницьких правовідносинах це має

особливу вагу насамперед у контрольних і санкційних провадженнях, де адміністративне втручання є найбільш інтенсивним [214].

У межах процедурного каналу особливе місце займає якість адміністративного акта як підсумкового результату провадження. Центральним елементом стандартів належної адміністративної процедури у праві ЄС є обов'язок мотивування адміністративного акта, закріплений у статті 41 Хартії та деталізований у статті 296 Договору про функціонування Європейського Союзу. Згідно з усталеною практикою Суду ЄС мотивування має бути достатньо чітким і конкретним, щоб дозволити адресату зрозуміти підстави рішення та забезпечити ефективний судовий контроль за його законністю [214; 216].

У підприємницьких адміністративних провадженнях мотивування адміністративного акта виконує дві взаємопов'язані функції. По-перше, воно забезпечує поінформованість суб'єкта господарювання про фактичні та правові підстави втручання або відмови, що робить адміністративний результат зрозумілим і придатним до предметного оскарження. По-друге, мотивування виступає процедурним обмежувачем дискреції, оскільки зобов'язує адміністрацію розкрити логіку її застосування до встановлених обставин, показати використані критерії оцінювання та співмірність обраного заходу. Цей підхід випливає із загальної вимоги про обов'язок надання мотивів, закріпленої у статті 296(2) ДФЄС, та з усталеної практики Суду ЄС, відповідно до якої мотиви мають бути чіткими та недвозначними, щоб заінтересовані особи могли зрозуміти обґрунтування, а суд – здійснити перевірку законності. Саме тому загальні або формальні посилення без розкриття зв'язку між нормою, фактами та висновком не відповідають стандарту належного мотивування, що підтверджується, зокрема, у справах C-17/99 *France v Commission* та C-367/95 P *Commission v Sytraval and Brink's France* [214; 216; 219].

Вимоги до якості адміністративного акта охоплюють також належну компетенцію органу, правову визначеність та передбачуваність правових наслідків. У праві ЄС ці критерії впливають із загальних принципів права Союзу, зокрема принципу правової визначеності, а також із ширшого розуміння верховенства права як цінності, закріпленої у статті 2 Договору про Європейський Союз. Адміністративний акт має бути прийнятий органом, який діє в межах наданих повноважень, а його зміст має бути чітким, зрозумілим і передбачуваним для адресата. У справі C-63/93 *Duff and Others v Minister for Agriculture and Food* Суд ЄС підкреслив, що принцип правової визначеності вимагає чіткості правових норм і передбачуваності їх застосування, а у справі C-17/03 *VEMW and Others* зазначив, що правові акти не можуть покладати обов'язки без достатньо визначеної нормативної підстави [65; 241; 246]. У цьому сенсі невизначеність змісту або правових наслідків адміністративного рішення може розглядатися як дефект, несумісний із вимогами належного адміністрування.

Поряд із процедурою та адміністративним актом особливої уваги потребує та ділянка публічного адміністрування, у якій інтенсивність втручання у свободу господарювання є найбільшою, а ризики порушення принципів пропорційності та правової визначеності – найвищими. Йдеться про контрольні та наглядові провадження, у межах яких держава здійснює перевірку, обмеження або припинення підприємницької діяльності. Саме тому конкретизація європейських стандартів у цій сфері має ключове значення для всієї системи реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності [24].

У системі реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності контрольні та наглядові провадження становлять сегмент публічного адміністрування з найвищим рівнем інтенсивності владного втручання. У праві Європейського Союзу легітимність такого втручання

оцінюється через сукупність критеріїв, що охоплюють законну підставу, належну процедуру та пропорційність застосованих заходів. У практиці Суду Європейського Союзу послідовно підкреслюється, що державний контроль у сфері економічної діяльності є допустимим лише за умови збереження ефективності прав, гарантованих правом ЄС, зокрема свобод внутрішнього ринку та загальних принципів права Союзу. У справі 46/87 і 227/88 *Hoechst AG v Commission* Суд визнав, що інспекційні повноваження Комісії у сфері конкуренційного права можуть становити суттєве втручання у здійснення підприємницької діяльності та у сферу недоторканності приміщень підприємства, однак таке втручання є правомірним лише за наявності чіткої правової підстави, визначених процедурних гарантій та можливості подальшого ефективного судового контролю [214; 216; 244].

Ключовим матеріальним обмежувачем контрольних повноважень у праві Європейського Союзу є принцип пропорційності, закріплений у статті 5 Договору про Європейський Союз. У підприємницьких адміністративних провадженнях це означає, що контрольний захід має бути придатним для досягнення легітимної публічної мети, необхідним за конкретних обставин і таким, що не створює надмірного втручання у свободу здійснення господарської діяльності. У справі C-331/88 *Fedesa and Others* Суд ЄС сформулював підхід, за яким правомірність заходу передбачає перевірку його придатності та необхідності, а також недопустимість покладення на економічних операторів непропорційного тягара навіть за умови переслідування важливих публічних інтересів [216; 238]. У період воєнного стану цей стандарт не втрачає значення, а навпаки набуває підвищеної ваги, оскільки саме через нього має оцінюватися співвідношення між безпековою метою контролю та реальним ступенем втручання у підприємницьку діяльність [40].

Процедурний вимір стандартів контролю тісно пов'язаний із правовою визначеністю. Суд ЄС неодноразово наголошував, що правові

норми, які впливають на становище економічних операторів, мають бути достатньо чіткими і передбачуваними, щоб суб'єкт господарювання міг оцінити правові наслідки своєї поведінки. У контрольних і наглядових провадженнях ця вимога означає, що підстави перевірки, межі повноважень органу, обсяг витребуваних документів та можливі наслідки порушення мають бути визначені так, щоб мінімізувати ризик довільного або вибіркового втручання [240; 241].

Окремого значення у контрольних провадженнях набуває також вимога мотивованості рішень. У практиці Суду ЄС мотивування розглядається як необхідна умова перевірюваності не лише санкцій, а й самих контрольних заходів. У справі *France Télécom v Commission* Суд зазначив, що адміністративний орган зобов'язаний чітко викласти фактичні обставини та правові підстави застосування заходу впливу, особливо якщо він має істотні економічні наслідки для підприємства [243; 249]. Водночас стандарт належної доказової бази означає, що тягар доведення порушення покладається на адміністрацію, а висновки контролюючого органу мають ґрунтуватися на сукупності точних, узгоджених і достатніх доказів, що підтверджується у справах конкуренційного права, зокрема *Aalborg Portland* [245].

Важливим елементом європейської моделі контролю є ризик-орієнтований підхід. Він фіксується передусім у вторинному праві, актах рекомендаційного характеру, документах регуляторної політики та практиках належного врядування. Його зміст полягає в тому, що вибір об'єкта, частоти та інтенсивності контролю має спиратися на об'єктивні критерії ризику, а не на довільний адміністративний розсуд. Такий підхід дозволяє відмежувати правомірний контроль від вибіркового втручання та зменшити регуляторний тягар для підприємств, які системно дотримуються вимог законодавства [215; 263]. Отже, у європейській моделі контроль має розглядатися як юридично керований процес, здатний забезпечити

передбачуваність, перевірюваність і ефективний захист свободи господарської діяльності.

Наскрізним інструментом практичної результативності нормативного, процедурного, контрольного і судового каналів імплементації виступає діджиталізація. У європейському правопорядку вона набула нормативного значення як інструмент забезпечення правової визначеності, передбачуваності та доказовості адміністративної взаємодії між публічною адміністрацією і суб'єктами підприємницької діяльності. Саме тому цифрова сервісність у праві ЄС поступово трансформується на складову належного адміністрування, яка безпосередньо впливає на реальність реалізації економічних свобод.

Нормативною основою цього підходу виступає комплекс актів вторинного права ЄС, спрямованих на забезпечення уніфікованого та передбачуваного доступу підприємців до адміністративних процедур. Ключове значення має Регламент (ЄС) 2018/1724 про Єдиний цифровий шлюз (Single Digital Gateway), який зобов'язує держави-члени забезпечити стандартизований онлайн-доступ до інформації, процедур і допоміжних сервісів, пов'язаних із здійсненням економічної діяльності. Його юридичний сенс полягає передусім в усуненні фрагментації адміністративних маршрутів і зменшенні ризику непрямого обмеження свободи підприємництва через інформаційну невизначеність [264]. Цифрова сервісність у праві ЄС тісно пов'язана і з принципом once-only, який передбачає заборону повторного витребування від суб'єкта господарювання даних, що вже перебувають у розпорядженні публічної адміністрації, і таким чином спрямований на зниження адміністративного тягаря та трансакційних витрат бізнесу [264].

Окреме нормативне значення має Регламент (ЄС) № 910/2014 (eIDAS), який встановлює правові засади електронної ідентифікації та довірчих послуг. Для правовідносин у сфері підприємницької діяльності

цей акт має значення як основа юридичного визнання електронної ідентифікації, електронних підписів, електронних печаток і часових міток у межах визначених ним умов. Це означає, що у процедурах, де електронна форма взаємодії передбачена законом і відповідає встановленим технічним та правовим вимогам, адміністрація не повинна без належної підстави розглядати електронні документи або електронну ідентифікацію як менш придатні порівняно з паперовою формою [265].

Європейський підхід виходить із того, що цифрова процедура повинна забезпечувати відтворюваність адміністративного провадження. Юридично це означає обов'язок фіксації ключових процесуальних дій: подання заяви, запитів адміністрації, надання відповідей, зміни статусу справи, ухвалення рішення та його доведення до відома адресата. Наявність електронного журналу подій із часовими мітками створює доказову базу для подальшого адміністративного або судового контролю та зменшує ризик бездіяльності або прихованого затягування строків. Воєнні умови підсилюють гарантійний потенціал цифрових інструментів з огляду на ризики фізичної недоступності органів, переміщення підприємств, втрату паперових документів та необхідність дистанційної взаємодії. Для бізнесу критичним стає не лише подання заяви онлайн, а й можливість відновити хронологію взаємодії з адміністрацією, довести факт звернення, отримання повідомлень, дотримання строків та зміст вимог органу [40].

Варто зауважити, що з практики Суду справедливості Європейського Союзу щодо принципу ефективності прав, гарантованих правом ЄС, можна вивести загальну вимогу: процедурні механізми не повинні бути організовані так, щоб фактично ускладнювати або робити надмірно складним здійснення економічних свобод. У цифровому адміністративному середовищі ця логіка означає, що електронний інтерфейс має дозволяти ідентифікувати відповідального суб'єкта владних повноважень, встановити стадію провадження, отримати рішення або

повідомлення та відтворити процесуальну історію справи. За відсутності таких елементів цифровізація може не посилювати, а послаблювати стандарти належної адміністрації [214; 239; 242].

Юридично значущим елементом цифрової сервісності є також інтероперабельність реєстрів і процедур. Європейська рамка інтероперабельності (EIF) виходить з того, що узгодженість даних, процесів і організаційних правил є передумовою правової визначеності, оскільки один і той самий юридичний факт не може по-різному відображатися в різних адміністративних системах [225; 226].

Крім того, цифрова сервісність пов'язується з вимогою процесуальної рівності, тобто забезпечення однакових можливостей доступу до процедур і матеріалів справи для всіх суб'єктів підприємництва незалежно від території, масштабу діяльності чи адміністративного органу [214; 264].

Завершальним і коригувальним елементом європейських стандартів належного адміністрування у підприємницьких адміністративних провадженнях виступають механізми перегляду та оскарження управлінських рішень. У європейському підході вони розглядаються як обов'язковий компонент правової якості публічного управління, що забезпечує реальність процесуальних гарантій, підзвітність адміністрації та відновлення порушених прав.

Право на ефективний засіб юридичного захисту у публічно-правових відносинах із суб'єктами підприємницької діяльності впливає з поєднання стандартів належної адміністрації та принципу верховенства права. У підприємницьких адміністративних провадженнях це право має подвійну спрямованість. З одного боку, воно забезпечує можливість усунення дефектів адміністративного рішення без залучення суду шляхом адміністративного перегляду. З іншого – гарантує повноцінний судовий контроль за рішеннями, діями чи бездіяльністю органів публічної

адміністрації у разі, якщо внутрішні механізми самокорекції виявилися неефективними.

Адміністративна скарга у сфері підприємницької діяльності виконує функцію внутрішнього контролю та самовиправлення адміністрації. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX закріплює загальні підходи до адміністративного оскарження адміністративних актів у межах своєї сфери дії, а спеціальне законодавство може встановлювати особливості такого перегляду. У підприємницькому контексті адміністративна скарга має особливе значення як потенційно оперативний спосіб усунення порушення без тривалого судового провадження та зменшення економічних втрат, пов'язаних із блокуванням або обмеженням господарської діяльності [144]. Водночас її ефективність залежить від того, чи охоплює перегляд як матеріальну, так і процедурну складову рішення, включно з перевіркою дотримання права бути вислуханим, строків, мотивування та пропорційності втручання.

Судовий контроль у підприємницьких адміністративних провадженнях в Україні здійснюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Саме адміністративні суди забезпечують зовнішню, незалежну перевірку діяльності публічної адміністрації та відіграють ключову роль у трансформації стандартів належного адміністрування з декларативних принципів у практично дієві юридичні вимоги. Судовий контроль у цій сфері спрямований, серед іншого, на оцінку дотримання процедурних гарантій, обґрунтованості, пропорційності та меж адміністративного розсуду [84; 127]. Принциповим є те, що відповідно до частини другої статті 2 КАС України адміністративні суди перевіряють не лише формальну законність рішення, а й те, чи діяла адміністрація на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами, чи використала повноваження з належною метою, чи діяла обґрунтовано,

безсторонньо, добросовісно, розсудливо, пропорційно та з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення. У цьому сенсі істотне порушення ключових процедурних гарантій, зокрема права бути вислуханим, вимог до належного мотивування, дотримання строків та повного врахування релевантних обставин, може виступати юридично значущим дефектом управлінського рішення. Такий підхід узгоджується з європейськими стандартами належного адміністрування, включно з правом бути вислуханим і обов'язком надання мотивів, закріпленими у статті 41 Хартії ЄС та статті 296 ДФЄС, а також із практикою Суду ЄС щодо змісту процесуальних гарантій, зокрема у справі C-349/07 *Sopropé* [84; 214; 216; 219].

Разом із тим практика судового контролю у підприємницьких адміністративних провадженнях виявляє проблеми, які впливають на фактичну ефективність захисту. В окремих категоріях спорів спостерігається різна інтенсивність аргументації сторін і судової оцінки процедурних дефектів та пропорційності втручання, що відображається в узагальненнях актуальної практики КАС ВС. Додатковим чинником ризику залишаються часові параметри розгляду і накопичення нерозглянутих справ, що фіксується у матеріалах СЕРЕJ щодо оцінювання функціонування судової системи, зокрема через показники *length of proceedings*, *pending cases* та *backlogs* [127; 218]. У воєнний період фактор часу набуває для підприємницьких спорів підвищеної ваги, оскільки затримка у доступі до ліцензії, дозволу, реєстраційної дії або у скасуванні припису може означати фактичну зупинку діяльності, втрату контрактів і неможливість виконання критично важливих поставок. Це зумовлює потребу в процесуальних механізмах своєчасного та пріоритетного захисту у визначених законом категоріях справ, включно з ефективними заходами забезпечення позову, належною організацією розгляду спорів, де адміністративне рішення блокує господарську діяльність, та підвищеними

вимогами до мотивування рішень, які мають негайний економічний ефект [177; 182].

Окреме значення має питання правових наслідків порушення адміністративної процедури. У європейському розумінні наслідком таких порушень має бути реальне відновлення порушеного балансу між публічним інтересом і свободою підприємництва. Для суб'єкта підприємницької діяльності це означає можливість скасування незаконного рішення, зобов'язання адміністрації повторно розглянути справу з дотриманням процедури або, у відповідних випадках, відшкодування завданої шкоди [181].

Отже, імплементація європейських стандартів належного адміністрування у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності дозволяє розглядати відповідний адміністративно-правовий механізм як цілісну систему взаємопов'язаних елементів. Проведений аналіз показує, що належне адміністрування у підприємницьких адміністративних провадженнях охоплює вимоги до процедури, якості адміністративного акта, меж дискреції, організації контролю, цифрової сервісності та ефективного перегляду й оскарження. Саме у такому взаємозв'язку європейські стандарти набувають прикладного значення для українського адміністративного права, зокрема в умовах воєнного стану, коли потреба у поєднанні оперативності управління з мінімальними процедурними гарантіями стає особливо гострою.

Дослідження питань імплементації європейських стандартів належного адміністрування в Україні в умовах воєнного стану дає підстави для формулювання таких узагальнених напрямів удосконалення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності:

1. Послідовна інтеграція підходу, за яким належна адміністративна процедура визнається складовою загальної правомірності

адміністративного рішення, з чітким закріпленням правових наслідків істотного порушення процедурних гарантій.

2. Подальший розвиток інституту адміністративного оскарження як реального механізму самокорекції адміністрації, з обов'язковою перевіркою процедурних дефектів, індивідуальним мотивуванням рішень за скаргами та дотриманням розумних, чітко визначених законом строків у підприємницьких адміністративних провадженнях.

3. Посилення у сфері судового контролю єдності підходів до оцінки процедурних порушень і пропорційності втручання, з урахуванням економічних наслідків для суб'єктів господарювання.

4. Використання цифрових інструментів як засобу підвищення доказовості, прозорості та контролюваності адміністративних процедур, а не як технологічної заміни процесуальних гарантій.

5. Впровадження європейського розуміння належного адміністрування як порогового стандарту якості публічної влади у відносинах із бізнесом, за якого ефективність, процедура, контроль і захист прав утворюють взаємоузгоджену систему.

6. Запровадження механізмів нормативної стійкості у воєнний період шляхом обмеження фрагментарних винятків у спеціальному регулюванні підприємницьких процедур та встановлення вимоги до кожного воєнного спрощення або обмеження проходити тест необхідності і пропорційності, із чітким строком дії, обґрунтуванням мети та процедурними запобіжниками проти вибіркового застосування.

7. Розвиток процесуальних механізмів пріоритетного адміністративного і судового захисту у визначених законом категоріях справ, де рішення або бездіяльність адміністрації фактично блокує підприємницьку діяльність у воєнний час, включно з ефективними тимчасовими заходами, належним мотивуванням рішень із негайними економічними наслідками та контролем за виконанням судових рішень.

Таким чином, імплементація європейських стандартів належного адміністрування має забезпечувати перетворення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності на юридично контрольовану і процедурно передбачувану систему, у межах якої навіть в умовах воєнного стану мають зберігатися мінімальні гарантії участі особи, мотивованості рішень, пропорційності втручання та ефективного оскарження. Це має значення як для нормотворчого узгодження, так і для адміністративної та судової практики. У такому вимірі належне адміністрування виступає пороговим критерієм правомірності публічної влади у відносинах із бізнесом.

Висновки до розділу 3

1. Встановлено, що ключовою передумовою ефективного функціонування адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності є системне вдосконалення нормативно-правового забезпечення, яке має бути спрямоване на подолання фрагментарності законодавства, обмеження підзаконного регулювання, чітке визначення меж адміністративного розсуду та закріплення уніфікованих процедурних стандартів, зокрема обов'язку оцінки необхідності і пропорційності втручання у кожному конкретному випадку.

2. Доведено, що оптимізація адміністративних процедур та управлінських практик у сфері підприємницької діяльності повинна здійснюватися через уніфікацію процедур на основі загальних положень адміністративної процедури, усунення процедурних бар'єрів, стандартизацію управлінських дій, розвиток діджиталізації та посилення ефективності адміністративного оскарження, що у сукупності забезпечує

зменшення трансакційних витрат бізнесу, підвищення передбачуваності адміністративних рішень та реальність процесуальних гарантій.

3. Обґрунтовано, що імплементація європейських стандартів належного адміністрування в умовах воєнного стану має здійснюватися як комплексний процес через нормативний, процедурний, контрольний та судовий канали, із збереженням мінімальних процедурних гарантій, забезпеченням балансу між публічним інтересом і свободою підприємництва, а також впровадженням механізмів адміністративної стійкості, що дозволяють поєднати оперативність публічного управління з вимогами правової визначеності, пропорційності та ефективного захисту прав суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні цілісного наукового підходу до адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, визначенні його теоретико-доктринальних, інституційно-процедурних та гарантійно-захисних засад, виявленні проблем правозастосування та обґрунтуванні напрямів удосконалення відповідного механізму з урахуванням європейських стандартів належного адміністрування та умов воєнного стану. У результаті проведеного дослідження сформульовано наступні висновки.

1. Встановлено, що права суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері мають природу суб'єктивних публічних прав, які реалізуються у межах адміністративних правовідносин і спрямовані на забезпечення належної поведінки публічної адміністрації. Їх зміст розкривається через юридично гарантовані вимоги до органів влади щодо компетентного, своєчасного, обґрунтованого та неупередженого вирішення адміністративних справ, що визначає процесуально-орієнтований характер цих прав та їх залежність від якості адміністративної процедури.

2. Доведено, що теоретико-доктринальною основою реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності виступає концепція належного адміністрування, у межах якої адміністративна процедура набуває значення ключової умови правомірності управлінського рішення. Обґрунтовано, що дотримання процедурних гарантій є не формальною вимогою, а засобом забезпечення законності, обґрунтованості та контрольованості адміністративного рішення, а істотне порушення таких гарантій має розглядатися як юридично значуща підстава для визнання

рішення протиправним у випадках, коли воно вплинуло або могло вплинути на зміст рішення чи можливість особи реалізувати свої права.

3. Визначено, що європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва є системою взаємопов'язаних стандартів, які встановлюють критерії юридичної якості адміністративної діяльності, зокрема правомірності, обґрунтованості, пропорційності, строковості та процедурної справедливості. Доведено, що зазначена матриця виконує функцію універсального орієнтира для оцінки діяльності публічної адміністрації у відносинах із бізнесом та має бути інтегрована у національну правозастосовну практику.

4. Обґрунтовано, що адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності є складною багаторівневою системою, яка включає нормативний, інституційний, процедурний, інструментальний і гарантійно-захисний елементи. Встановлено, що ефективність цього механізму забезпечується узгодженістю його складових, що дозволяє трансформувати нормативні приписи у юридично значущі управлінські рішення та забезпечити їх контрольованість і передбачуваність.

5. Встановлено, що ефективність адміністративно-правового механізму безпосередньо залежить від чіткого визначення суб'єктного складу та компетенцій органів публічної адміністрації, а також від належної координації їх діяльності. Доведено, що нечіткість компетенцій, їх дублювання або перетин повноважень створюють передумови для довільного втручання у підприємницьку діяльність, формування неоднорідної адміністративної практики та зниження рівня правової визначеності.

6. Доведено, що адміністративні процедури у сфері підприємницької діяльності повинні функціонувати як відтворювані, формалізовані та прозорі алгоритми, які забезпечують реальну участь суб'єкта

господарювання у провадженні, доступ до матеріалів справи, дотримання встановлених строків та належне мотивування адміністративних актів. Обґрунтовано, що саме процедурна визначеність і відтворюваність є ключовими умовами обмеження адміністративного розсуду та підвищення якості управлінських рішень.

7. Обґрунтовано, що адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності утворюють цілісну систему, яка поєднує механізми адміністративного оскарження, судового контролю та відповідальності публічної адміністрації. Доведено, що ефективність цієї системи визначається не лише формальною наявністю засобів захисту, а їх здатністю забезпечити реальне відновлення порушених прав та корекцію адміністративної практики.

8. Визначено, що вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері підприємницької діяльності має здійснюватися через подолання фрагментарності законодавства, обмеження надмірного підзаконного регулювання, уніфікацію процедурних стандартів та чітке визначення меж адміністративного розсуду. Обґрунтовано необхідність закріплення мінімальних процедурних гарантій на рівні закону як обов'язкових для всіх видів адміністративних проваджень. Запропоновано напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: 1) закріпити на законодавчому рівні вимогу чіткого визначення меж адміністративного розсуду у законах, що регулюють дозвільну, ліцензійну та контрольну діяльність, шляхом внесення змін до статей 6, 12 та 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, а також до статей 4, 5, 7 та 10 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, передбачивши встановлення вичерпних критеріїв прийняття адміністративних рішень; 2) усунути з норм спеціальних законів

оціночні та невизначені формулювання, які допускають довільне тлумачення змісту адміністративних повноважень, шляхом внесення змін до статей 12 та 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII та статей 6, 7 і 10 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)...» № 877-V, замінивши такі формулювання нормативно визначеними підставами та умовами реалізації повноважень; 3) обмежити делегування нормотворчих повноважень органам виконавчої влади шляхом внесення змін до статей 4 та 6 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII, статті 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)...» № 877-V, а також статей 4, 8 та 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV, передбачивши вичерпний перелік питань, що можуть регулюватися підзаконними нормативно-правовими актами; 4) закріпити у спеціальних законах у сфері дозвільної, ліцензійної та контрольної діяльності обов'язок застосування базових стандартів Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, зокрема щодо встановлення фактичних обставин, участі особи у провадженні, мотивування адміністративних актів, дотримання строків і обґрунтування пропорційності втручання. За потреби такі зміни мають стосуватися положень про сферу дії Закону № 2073-IX та спеціальних законів, що регулюють дозвільні, ліцензійні й контрольні провадження, без звуження процесуальних гарантій суб'єктів підприємництва; 5) уніфікувати законодавчі підходи до адміністративного оскарження рішень органів публічної адміністрації шляхом удосконалення положень Закону України «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX про адміністративне оскарження та узгодження з ними спеціального законодавства у сфері державного нагляду (контролю), ліцензування та дозвільної діяльності. Такі зміни мають встановити єдині мінімальні стандарти розгляду скарг

суб'єктів підприємництва, зокрема щодо строків, процесуальних прав заявника, повноти перевірки доводів скарги, мотивування рішення за скаргою та наслідків його виконання; 6) передбачити на рівні спеціального законодавства обов'язок адміністративного органу здійснювати оцінку необхідності та пропорційності втручання у підприємницьку діяльність ще на стадії прийняття адміністративного рішення. Такі зміни доцільно внести до законодавства про державний нагляд (контроль), ліцензування та дозвільну систему, передбачивши обов'язок органу мотивувати, яку законну мету переслідує втручання, чому обраний захід є необхідним і чому менш обтяжливі альтернативи є недостатніми. Кодекс адміністративного судочинства України при цьому має використовуватися як процесуальна рамка судової перевірки такої оцінки; 7) переглянути систему адміністративних санкцій у сфері підприємницької діяльності шляхом внесення змін до статті 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення та відповідних спеціальних складів правопорушень, а також до статті 11 Закону № 877-V і статті 16 Закону № 222-VIII, передбачивши нормативне розмежування випадків обов'язкового застосування заходів впливу та ситуацій дискреційного вибору з урахуванням принципу індивідуалізації відповідальності; 8) здійснити скорочення та систематизацію підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність, шляхом внесення змін до статей 8, 9 та 13 Закону України «Про засади державної регуляторної політики...» № 1160-IV і статті 4 Закону № 877-V, передбачивши обов'язковий перегляд, скасування або консолідацію актів, які дублюють законодавчі положення або встановлюють додаткові обмеження без належної законодавчої основи; 9) забезпечити чітке нормативне розмежування контрольних повноважень органів публічної адміністрації у сфері господарської діяльності шляхом внесення змін до статей 4, 5 та 6 Закону № 877-V, а також до статей 7 і 16 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 №

3659-XII, передбачивши закріплення компетенційних меж та заборону дублювання контрольних заходів; 10) посилити правову та регуляторну експертизу проєктів нормативно-правових актів у сфері підприємництва шляхом удосконалення положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV щодо аналізу регуляторного впливу, оцінки ризиків розширення адміністративного розсуду, порушення правової визначеності та невідповідності принципу пропорційності. У межах такої експертизи доцільно враховувати релевантну практику Верховного Суду та Конституційного Суду України щодо меж адміністративного втручання у підприємницьку діяльність; 11) закріпити законодавчі гарантії стабільності правового регулювання підприємницької діяльності шляхом удосконалення положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV, Цивільного кодексу України та спеціального законодавства у сфері підприємництва, передбачивши обов'язковість перехідних періодів для нових регуляторних вимог, завчасного інформування суб'єктів підприємництва та встановлення мінімальних строків адаптації.

9. Доведено, що оптимізація адміністративних процедур і управлінських практик у сфері підприємницької діяльності має здійснюватися через стандартизацію процедур, усунення надлишкових документальних вимог, перенесення доказового навантаження на адміністрацію у випадках, коли необхідні дані вже перебувають у державних реєстрах, розвиток цифрових інструментів, впровадження ризик-орієнтованого підходу до державного контролю та підвищення ефективності адміністративного оскарження. Встановлено, що поєднання цих напрямів сприяє зменшенню адміністративного навантаження на бізнес, зниженню трансакційних витрат, підвищенню передбачуваності

адміністративних рішень і реальності процесуальних гарантій у взаємодії суб'єктів підприємництва з публічною адміністрацією.

10. Обґрунтовано, що імплементація європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності здійснюється через нормативний, процедурний, контрольний і судовий канали, які у своїй сукупності формують цілісну систему забезпечення юридичної якості адміністративної діяльності. Доведено, що в умовах воєнного стану ключового значення набуває забезпечення адміністративної стійкості, яка полягає у збереженні мінімальних процедурних гарантій, дотриманні принципу пропорційності та забезпеченні ефективного захисту прав суб'єктів господарювання навіть за умов підвищеної інтенсивності державного втручання. В контексті імплементації європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності запропоновано наступні узагальнені напрями удосконалення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності в Україні: 1) послідовна інтеграція підходу, за яким належна адміністративна процедура визнається складовою загальної правомірності адміністративного рішення, з чітким закріпленням правових наслідків істотного порушення процедурних гарантій; 2) подальший розвиток інституту адміністративного оскарження як реального механізму самокорекції адміністрації, з обов'язковою перевіркою процедурних дефектів, індивідуальним мотивуванням рішень за скаргами та дотриманням розумних, чітко визначених законом строків у підприємницьких адміністративних провадженнях; 3) посилення у сфері судового контролю єдності підходів до оцінки процедурних порушень і пропорційності втручання, з урахуванням економічних наслідків для суб'єктів господарювання; 4) використання цифрових інструментів як засобу підвищення доказовості, прозорості та контрольованості адміністративних процедур, а не як технологічної заміни процесуальних

гарантій; 5) впровадження європейського розуміння належного адміністрування як порогового стандарту якості публічної влади у відносинах із бізнесом, за якого ефективність, процедура, контроль і захист прав утворюють взаємоузгоджену систему; 6) запровадження механізмів нормативної стійкості у воєнний період шляхом обмеження фрагментарних винятків у спеціальному регулюванні підприємницьких процедур та встановлення вимоги до кожного воєнного спрощення або обмеження проходити тест необхідності і пропорційності, із чітким строком дії, обґрунтуванням мети та процедурними запобіжниками проти вибіркового застосування; 7) розвиток процесуальних механізмів пріоритетного адміністративного і судового захисту у визначених законом категоріях справ, де рішення або бездіяльність адміністрації фактично блокує підприємницьку діяльність у воєнний час, включно з ефективними тимчасовими заходами, належним мотивуванням рішень із негайними економічними наслідками та контролем за виконанням судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 11–17. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Averianov11.pdf (дата звернення: 04.01.2026).
2. Автоматична реєстрація ФОП : електронна послуга. Дія : портал державних послуг. URL: <https://diia.gov.ua/services/reystraciya-fop> (дата звернення: 09.04.2025).
3. Адміністративна процедура : навч.-метод. посіб. / уклад.: І. В. Бойко, О. М. Соловйова. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 41 с.
4. Адміністративна процедура: особливості формування української концепції : матеріали доп. учасників круглого столу (м. Харків, 15 верес. 2017 р.) / редкол.: Ю. П. Битяк, А. П. Гетьман, М. П. Кучерявенко та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 112 с.
5. Адміністративна юстиція : європейський досвід та пропозиції для України : збірник / авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. Київ : Факт, 2003. 535 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/admin-yustyciya-koliushko-kuybida-2003.pdf> (дата звернення: 01.07.2025).
6. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 16.06.2025).
7. Адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 264 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/2018/skachano/APZK/APZK2018.pdf> (дата звернення: 05.06.2025).

8. Адміністративне право : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / [Ю. П. Битяк, І. М. Балакарева, М. І. Белікова та ін. ; за заг. ред. В. М. Гаращука, Р. В. Шаповала]. Вид. 7-ме, допов. та перероб. Харків : Право, 2023. 238 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/administrativne-pravo-navchalniy-posibnik-dlya-zdobuvachiv-vishchoi-osviti.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).
9. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. у 2 т. Т. 1: Загальна частина / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с. URL: <https://kup.edu.ua/doc/administrativne-pravo-ukrajini.-akademichniy-kurs-pidruch.-u-dvoh-tomah-tom-1.pdf> (дата звернення: 23.02.2026).
10. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / О. Ф. Андрійко, О. В. Джафарова, О. Кузьменко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с. URL: <https://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-pravo-ukraini-2018.pdf> (дата звернення: 04.04.2025).
11. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. 4-те вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/Halunko.P.Administrativne-pravo-Ukrayiny.-2021.pdf (дата звернення: 23.01.2026).
12. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. 3-тє вид. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Administrativne-pravo-Ukrayiny.-Povnyy-kurs-pidruchnyk-2020.pdf (дата звернення: 15.02.2026).
13. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. О. В. Кузьменко, В. Г. Чорної. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 700 с.
14. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків : Право,

2012. 656 с. URL: <https://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5-%D0%91%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%BA.pdf> (дата звернення: 17.11.2025).

15. Адміністративне судочинство : підручник / за заг. ред. Н. Писаренко. Київ : К.І.С., 2024. 336 с. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/b05b7dea-ed4e-4d1a-b257-65423b769ecd/download> (дата звернення: 27.03.2025).

16. Адміністративне судочинство : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ : Істина, 2009. 256 с.

17. Адміністративне судочинство України: теорія та практика : монографія / кол. авт. ; за заг. ред. О. М. Нечитайла. Київ : Компанія ВАІТЕ, 2015. 288 с. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/4/e/232736.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).

18. Адміністративне судочинство України: питання теорії і практики (з нагоди 20-річчя ухвалення Кодексу адміністративного судочинства України) : монографія / редкол.: М. І. Смокович (голова), О. Р. Радишевська, В. М. Кравчук, Н. В. Богашева. Київ : Компанія ВАІТЕ, 2025. 626 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Monograf_Admin_sud_vo.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

19. Адміністративний процес : навч. посіб. / О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк, С. М. Гусаров та ін. ; за заг. ред. О. Ю. Салманової, А. Т. Комзюка ; МВС України. Харків : ХНУВС, 2022. 412 с.

20. Адміністративні послуги : посібник / В. Тимошук ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія-А», 2012. 104 с. URL:

https://despro.org.ua/media/articles/06_book_blok.pdf (дата звернення: 27.02.2025).

21. Академічна юридична наука / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; уклад.: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарчук ; ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1998. 503 с.

22. Актуальні питання тлумачення та застосування Закону України «Про адміністративну процедуру» : збірник тез наукових доповідей учасників навчальної програми «Викладання адміністративної процедури в закладах вищої освіти України». Київ, 2025. 253 с. URL: https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/Zbirnyk%20tez_Aktualni%20pytanni_a%20tлумачення%20та%20zastosuvannia%20ZAP.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

23. Алюшина Н. О. Розвиток інституту державної служби в умовах карантину та воєнного стану. *Ефективність державного управління*. 2022. № 1/2 (70/71). С. 11–16.

24. Армаш Н. О. Поняття і сутність компетенції як елементу адміністративно-правового статусу керівника органу виконавчої влади. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2009. № 2 (3). С. 48–53.

25. Афанасьєва В., Вишневский А. План модернізації державного управління: пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування. Київ : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. 396 с.

26. Бандурка О. М. Адміністративний процес : підручник. Київ : Літера ЛТД, 2002. 288 с.

27. Бардах О. Європейські стандарти публічного управління взаємодією публічної влади та бізнесу. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10. № 4. С. 46–51. DOI: 10.15421/152226.

28. Басілашвілі М. Поняття адміністративно-правового забезпечення реєстраційної діяльності в Україні. Адміністративне право і процес. 2018. № 11. С. 125–131. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/11/25.pdf> (дата звернення: 12.02.2026).

29. Бевз С. І. Державне управління у сфері господарської діяльності : адміністративно-правові засади : монографія. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2019. 319 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/8d437573-beb2-4714-90ed-eb99643e3ea0/content> (дата звернення: 09.01.2026).

30. Бевз С. І. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового регулювання державного управління господарською діяльністю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Т. 2. С. 43–47.

31. Безzubов Д. О., Бухер М. О. Завдання системи забезпечення захисту підприємництва в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. № 3 (44). С. 108–113.

32. Берназюк Я. О. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 2 (94). С. 13–28.

33. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Харків, 2007. 544 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bytiak_Yurii/Administratyvne_pravo_Ukrajiny.pdf (дата звернення: 03.06.2025).

34. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право України : підручник. Харків : Право, 2020. 392 с. URL:

https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2020/Bitjak_2020.pdf (дата звернення: 28.09.2025).

35. Бізнес втрачає 21 мільярд щороку через зарегульованість економіки. BRDO : веб-сайт. 2025. URL: <https://brdo.com.ua/publications/biznes-vtrachaye-21-milyard-shhoroku-cherez-zaregulovanist-ekonomiky-yak-cze-zminyty/> (дата звернення: 09.12.2025).

36. Біла-Тіунова Л. Р. Особливості реалізації принципу належного адміністрування в адміністративних процедурах (good administration). *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 83–89. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v6_2020/12.pdf (дата звернення: 03.07.2025).

37. Білозерська Т. О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. *Форум права*. 2007. № 2. С. 11–19. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07btodei.pdf> (дата звернення: 14.02.2025).

38. Бойко І. Роль і значення адміністративної процедури у публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. Вип. 69. С. 229–236. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/41-1.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).

39. Бойчук Р. П. Правові засади державного регулювання підприємницької діяльності: проблеми формування. *Право та інновації*. 2019. № 4 (28). С. 21–26.

40. Бородін М. Конституційне право громадянина на звернення до суду за захистом своїх прав. *Право України*. 2000. № 8. С. 65–66.

41. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвеев Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 2 (76). С. 30–35.

42. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.

43. Буга Г. С., Кузьменко С. Г. Поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 317–321.

44. Вергер С. В. Принцип пропорційності і принципи адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2017. № 3–4. С. 73–88.

45. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : монографія. Київ : Атіка, 2003. 352 с. URL: <https://kup.edu.ua/doc/vinnik-o.-m.-publichni-ta-privatni-interesi-v-gospodarskih-tovaristvah-problemi-pravovogo-zabezpechennja.-monografija.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).

46. Гаращук В. М. Доктрина контролю та нагляду в управлінні. Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 201–207.

47. Гелич А. О. Особливості управління державною та комунальною власністю шляхом створення підприємств. Господарсько-правове регулювання суспільних відносин в Україні : монографія / за ред. Р. Б. Шишки. Київ : МП Леся, 2015. С. 74–85.

48. Гердеген М. Європейське право / пер. з нім. Київ : «К.І.С.», 2008. 528 с.

49. Гіда Є. О. Права людини (охорона і захист). *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. Київ : Ін Юре, 2005. Т. 2 : Права людини у контексті поліцейської діяльності. С. 759–760.

50. Головка Р. М. Адміністративна відповідальність у сфері підприємницької діяльності: баланс між контролем і захистом прав. *Правові новели*. 2025. № 26. С. 77–84.

51. Головка Р. М. Адміністративна процедура як гарантія прав підприємця у взаєминах з органами публічної влади. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 5–7 груд. 2024 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 657–660.

52. Головка Р. М. Адміністративне оскарження у сфері підприємництва як механізм відновлення порушених прав. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 188–192.

53. Головка Р. М. Адміністративно-правові гарантії захисту прав підприємців у відносинах із органами влади. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1 (83). С. 254–260.

54. Головка Р. М. Адміністративно-правові механізми реалізації та захисту прав підприємців в Україні: адаптація до умов воєнного стану та імперативи повоєнного відновлення. *Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16–17 жовт. 2025 р.) : у 2 т. Т. 1. Ч. 2 / за заг. ред. В. І. Мельник. Тернопіль : Крок, 2025. С. 73–77.

55. Головка Р. М. Діджиталізація адміністративних процедур як чинник посилення гарантій прав підприємців. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 514–523.

56. Головка Р. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 1. С. 186–196.

57. Голодник Ю. А. Механізм забезпечення захисту прав і свобод громадян в діяльності органів державної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78. С. 32–37.

58. Голосніченко Д. І. Теорія повноважень: вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування. Київ : Вид-во Г.А.М., 2009. 356 с.

59. Гонтар З. Г. Парадигма доброго врядування як модель публічного управління. *Сучасна парадигма публічного управління* : зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф. (19–22 жовтня 2021 р.) / за ред. А. В. Стасишина. Львів, 2021. С. 269–273.

60. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 21.01.2026).

61. Деревянко Б. В., Туркот О. А., Прилуцька А. В. Захист прав суб'єктів господарювання : навч. посіб. / за ред. Б. В. Деревянка. 3-тє вид., переробл. і доповн. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2022. 196 с.

URL: https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/168/2022_%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D0%B1%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_-1.pdf?isAllowed=y&sequence=1 (дата звернення: 25.10.2025).

62. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін. ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf (дата звернення: 29.10.2025).

63. Димидюк К. Д. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування : виклики XXI століття : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 09 червня 2023 р.).* Харків, 2023. С. 35–37.

64. Дія: державні послуги онлайн : офіційний портал. URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 05.08.2025).

65. Добрава Т. Г. Податкові зобов'язання суб'єктів малого підприємництва. Менеджмент підприємницької діяльності : навч. посіб. для проф. підготовки військовослужбовців ЗС України звільнених у запас. Проект «Україна-Норвегія» / МОН України, ДЗ «ПНПУ ім. К. Д. Ушинського»; рецензенти : Т. А. Коляда, Ю. В. Пічугіна; авт. передм. О. Я. Чебикін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 8. С. 144–181. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8487> (дата звернення: 12.05.2025).

66. Договір про Європейський Союз (консолідована версія) від 07.02.1992 (зі змінами). EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT> (дата звернення: 07.01.2026).

67. Дюжник Д. О. Електронне урядування в Україні: стан впровадження та перспективи розвитку. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 83. С. 131–139.

68. Дячук Н. Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів приватного підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 41, т. 1. С. 157–160.

69. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Мірило правовладдя (Rule of Law Checklist) : ухвалено 11–12.03.2016. URL:

<https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf> (дата звернення: 08.11.2025).

70. Єсімов С. Адміністративно-правова реалізація прав суб'єктів підприємницької діяльності. *Social and Legal Studios*. 2022. Т. 5. № 3. С. 16–22. URL: <https://sls-journal.com.ua/en/journals/tom-5-3-2022/administrativno-pravova-realizatsiya-prav-sub-yektiv-pidpriyemnitskoyi-diyalnosti> (дата звернення: 17.05.2025).

71. Загальне адміністративне право : підручник / за заг. ред. Р. С. Мельника. 2-ге вид. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 690 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi83/0062424.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).

72. Загальне адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Л. Р. Білої-Тіунової. Одеса : Фенікс, 2023. 792 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4fmb_pravo/Admin.-pravo-2023-Kivalov.pdf (дата звернення: 09.04.2025).

73. Задихайло Д. В. Право на підприємницьку діяльність у системі відносин прав господарського порядку. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65). С. 112–122.

74. Задорожний Б. Судовий захист свободи підприємницької діяльності в Україні. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 3–4 (40–41). С. 113–123.

75. Закон «Про адміністративну процедуру» : навч.-метод. матеріали / уклад. кол. авт. Київ, 2022. 76 с. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/639/869/365/639869365bc4b326564355.pdf> (дата звернення: 24.05.2025).

76. Звіт BRDO за 2024 рік. BRDO : веб-сайт. 2025. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/Zvit-BRDO_2024_UA_digital.pdf (дата звернення: 26.03.2025).

77. Зельдіна О. Р., Хрімлі О. Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти : монографія ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

78. Кантор Н. Ю. Механізм адміністративно-правового регулювання та його складові елементи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 125–129. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/21-2.pdf> (дата звернення: 26.06.2025).

79. Карабін Т. О. Розподіл повноважень публічної адміністрації : монографія. Ужгород : Гражда, 2016. 220 с.

80. Квартальний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Рада бізнес-омбудсмена. 2025. URL: <https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2025/06/1q-2025-ua.pdf> (дата звернення: 23.07.2025).

81. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор, 2006. 477 с.

82. Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 205 с.

83. Ковальчук І. С. Аналіз рівня оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Modern Economics*. 2017. № 5. С. 29–35. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/5-2017/UKR/kovalchuk.pdf> (дата звернення: 17.07.2025).

84. Ковач А. В. Право людини на підприємництво. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 212–215.

85. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 20.09.2025).

86. Кожура Л. О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 2. С. 119–122.

87. Коліушко І. Б., Тимошук В. П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги : зарубіжний досвід і пропозиції для України. Київ : Факт, 2003. 496 с. URL: <https://pravo.org.ua/books/administratyvna-protsedura-ta-administratyvni-poslugy-zarubizhnyj-dosvid-i-propozytsiyi-dlya-ukrayiny/> (дата звернення: 14.06.2025).

88. Коломоець Т., Колпаков В. Легітимні очікування як доктринальний принцип, що обмежує межі дискреційних повноважень публічної адміністрації. *Право України*. 2025. № 6. С. 78–90. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2025_6-s4255.pdf (дата звернення: 18.04.2025).

89. Коломоець Т. О. Адміністративні процедури у виконавчому провадженні за законодавством України: теоретико-правовий та праксеологічний аспекти : монографія / Т. О. Коломоець, Р. С. Калінін. Херсон : Гельветика, 2013. 199 с.

90. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

91. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с. URL: <https://yuricom.com/products/administrativne-pravo-ukraini-pidruchnik-yurinkom-inter> (дата звернення: 14.06.2025).

92. Колпаков В. К. Поняття форм публічного адміністрування. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2. С. 43–51. URL: <https://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi38/adminpravoiprotces2/43.pdf> (дата звернення: 27.02.2025).

93. Колпаков В. К. Феномен прав людини в доктрині адміністративного права: між нормативністю і публічними зобов'язаннями.

HUMAN RIGHTS AND PUBLIC GOVERNANCE : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. P. 263–292. URL: <https://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/648/17208/36573-1?inline=1> (дата звернення: 11.11.2025).

94. Комзюк А. Т. Адміністративний примус: деякі загальні проблеми дослідження та правового регулювання в контексті забезпечення прав людини. *Право України*. 2004. № 4. С. 46–49. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Komziuk46.pdf (дата звернення: 16.03.2025).

95. Конституційна та адміністративна процедура: міжнародний досвід та національна практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (2 травня 2023 р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2023. 193 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zbirnyk_shcherbanyuk_0.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

96. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.12.2025).

97. Контрольно-наглядова діяльність у сфері публічного управління. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/96a4c4c4-2b3b-4199-ae85-893ff31d2616/content> (дата звернення: 01.01.2026).

98. Кравченко С. С. Правова природа корпоративних прав. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 176.

99. Краковська А. Є., Бабик М. К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 311–316. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/258976> (дата звернення: 21.10.2025).

100. Крегул Ю. І., Банк Р. О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.

101. Крилов Д. В. Публічно-сервісна діяльність як основний напрям державної податкової політики: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 393 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/32/d1.pdf> (дата звернення: 16.06.2025).

102. Кузнєцова Н. Цивільно-правова відповідальність і захист порушених суб'єктивних прав. *Право України*. 2019. № 1. С. 186–203. URL: https://jnas.nbuu.gov.ua/j-pdf/prukr_2019_1_16.pdf (дата звернення: 24.10.2025).

103. Кузьменко О. В. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2018. 320 с.

104. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 208 с.

105. Кузьменко О. В. Природа реєстраційного провадження. *Вісник Академії митної служби України*. 2009. № 1. С. 81–87.

106. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія. Київ : Атіка, 2005. 352 с.

107. Кунєв Ю. Д. Адміністративна діяльність як форма реалізації державної влади в сучасних умовах. *Правова позиція*. 2019. № 4. С. 32–37. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/6.pdf> (дата звернення: 13.01.2026).

108. Куркова К. М. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 48. С. 37–40. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc48/10.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

109. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 392–398.

110. Лекарь С. І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 15–20.

111. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посіб. Київ, 2017. 110 с. URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2018/04/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B5-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-1.pdf>
(дата звернення: 29.08.2025).

112. Леонов О. О. Поняття та види прав громадян у сфері підприємницької діяльності як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Форум права*. 2024. № 2 (79). С. 128–134. DOI: 10.5281/zenodo.10933575.

113. Лисенко С. С. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності у сфері торгівлі : монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 176 с.

114. Лукін С. Ю. Системний підхід до управління розвитком публічного простору. *Публічне управління і адміністрування*. 2020. Вип. 17. С. 63–68.

115. Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.

116. Людькова К. І. Щодо сутності реєстраційних проваджень та їх ознак. *Право і суспільство*. 2015. № 5. Ч. 3. С. 131–135.

117. Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 11. С. 121–124.

118. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 308 с. URL: https://melnykroman.com/wp-content/uploads/2022/02/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE-%D1%83-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D1%85_%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 12.10.2025).

119. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/Zahalne-administratyvne-pravo-Melnyk-R.-S.-Bevzenko-V.-M.-2014.pdf (дата звернення: 15.01.2026).

120. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 3–11.

121. Мельниченко Б. Б. Адміністративний акт як основна форма публічного управління. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 32 (71). № 1. С. 57–62. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/13.pdf (дата звернення: 16.11.2025).

122. Меморандум про взаєморозуміння щодо підтримки антикорупційної ініціативи в Україні (створення Ради бізнес-омбудсмена)

від 12.05.2014. Рада бізнес-омбудсмана : офіційний сайт. URL: <https://boi.org.ua> (дата звернення: 24.12.2025).

123. Міхровська М. С. Адміністративне право: від державного управління до людиноцентризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 240–244. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/42.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).

124. Мовчан Д. В. Стадії реєстраційного провадження органів державної виконавчої влади. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4 (51). Ч. 2. С. 25–33.

125. Нагаєв В. М. Публічне адміністрування : електрон. навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2018. 278 с.

126. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін. ; за заг. ред. В. П. Тимощука. Київ, 2023. 545 с. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74413.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).

127. Ніколенко Л. М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства. *Економіка та право*. 2017. № 2. С. 22.

128. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) : рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2025 року. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KAS_05_2025.pdf (дата звернення: 18.09.2025).

129. Органи захисту прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. *Економіка та право*. 2016. № 3 (45). С. 90–97. URL: <https://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/download/97/79/> (дата звернення: 24.10.2025).

130. Ортинська М. Захист прав інтелектуальної власності українських підприємств при виході на ринки ЄС : електрон. документ. 2014. 31 с. URL: [https://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER\(pdf\)/Zaxist%20prav%20intelektualnoji%20vlasnosti%20na%20rinkax%20JeS.pdf](https://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER(pdf)/Zaxist%20prav%20intelektualnoji%20vlasnosti%20na%20rinkax%20JeS.pdf) (дата звернення: 29.12.2025).

131. Пасенюк О. М. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ : Істина, 2007. 608 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Paseniuk_admin_justice.pdf (дата звернення: 08.09.2025).

132. Пасенюк О. Спори «КРУ проти непідконтрольних установ» про стягнення незаконно одержаних коштів: проблеми юрисдикції. *Право України*. 2011. № 4. С. 104–109. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2011-4-pravoukr_2011_4.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

133. Петришина М. Д. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 223–226. URL: https://www.lsej.org.ua/6_2017/66.pdf (дата звернення: 02.06.2025).

134. Петрова І. А. Сучасні загрози підприємницькій діяльності в Україні. *Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні* : матеріали круглого столу (м. Харків, 12 березня 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 37–41.

135. Писаренко Н. Б. Верховенство права, конвенційні гарантії справедливого суду та принципи адміністративного судочинства. *Право України*. 2019. № 4. С. 55–76.

136. Підприємницьке право в схемах: загальна частина : навч. посіб. / за заг. ред. С. І. Бевз. Київ : ПП «Фірма «Гранмна», 2012. 292 с.

137. Постанова Верховного Суду (Касаційний адміністративний суд) від 04.07.2018 у справі № 826/2042/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75099542> (дата звернення: 26.11.2025).

138. Постанова Верховного Суду (Касаційний адміністративний суд) від 08.09.2021 у справі № 826/8917/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99588828> (дата звернення: 03.04.2025).

139. Постанова Верховного Суду (Касаційний адміністративний суд) від 15.12.2021 у справі № 1840/2970/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101923134> (дата звернення: 16.11.2025).

140. Постанова Верховного Суду (Касаційний адміністративний суд) від 20.12.2018 у справі № 826/12123/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78808062> (дата звернення: 12.09.2025).

141. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 14.05.2019 у справі № 826/8917/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81727463> (дата звернення: 13.06.2025).

142. Похиленко І. С. Способи судового захисту суб'єктів господарювання. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 1. С. 165.

143. Права людини при отриманні адміністративних послуг в е-формі : контекст адміністративної процедури : аналіт. матеріал / проєкт ЄС «Продовження підтримки реформи державного управління в Україні» (EU4PAR). 2024. 13 с. URL: <https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/PRAVA%20LYUDYNY%20PRY%20OTRYMANNI%20ADMINPOSLUG%20V%20E->

[FORMI.%20KONTEKST%20ADMINPROCEDURY.pdf](#) (дата звернення: 25.02.2026).

144. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 19.04.2025).

145. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20> (дата звернення: 20.05.2025).

146. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/755-15> (дата звернення: 07.11.2025).

147. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2806-15> (дата звернення: 26.01.2026).

148. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17> (дата звернення: 13.05.2025).

149. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15> (дата звернення: 11.07.2025).

150. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19> (дата звернення: 09.01.2026).

151. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV.

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1160-15> (дата звернення: 27.09.2025).

152. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.08.2025).

153. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII (статті 20, 21 щодо повноважень КМУ) // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 01.04.2025).

154. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/222-19> (дата звернення: 13.11.2025).

155. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.03.2025).

156. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 25.08.2025).

157. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення: 01.01.2026).

158. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 13.11.2025).

159. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 29.10.2025).

160. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр> (дата звернення: 27.11.2025).

161. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 17.08.2025).

162. Публічне адміністрування : навч. посіб. / А. І. Берлач, Н. А. Литвин, І. А. Мацелюх та ін. ; за заг. ред. А. І. Берлача, Н. А. Литвин. Київ : Дакор, 2025. 556 с.

163. Пухтецька А. А. Європейські принципи належної адміністрації як орієнтир кодифікації адміністративних процедур. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2011. Т. 116. С. 69–73. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/013ae7c1-d73f-4e4e-9b64-31e451849498/content> (дата звернення: 20.11.2025).

164. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: особливості сучасної тектоніки механізмів впливу. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 150–154.

165. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 139–145.

166. Реалізація права на підприємницьку діяльність: стан та перспективи : колективна монографія / за заг. ред. А. Г. Бобкової, А. М. Захарченка. Київ : ВД «Дакор», 2021. 250 с.

167. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект : монографія / М. П. Гурковський. Львів : ЛьвДУВС, 2012. 204 с.

168. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04> (дата звернення: 08.01.2026).

169. Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005 (справа про постійне користування земельними ділянками) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05> (дата звернення: 25.02.2026).

170. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.

171. Рудік Н. Механізми європеїзації. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції : матеріали наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 груд. 2009 р.) / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. С. 80.

172. Рядінська В. О. Система контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації: європейський досвід для України. *Академічні візії*. 2024. Вип. 28. С. 1–10.

173. Савіцький О. В. Надання адміністративних послуг в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. Т. 1. С. 125–129. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/7e7b62bd-5cab-4ee9-b4e0-3ad00b5a99e3/download> (дата звернення: 06.09.2025).

174. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право. Київ : ВАІТЕ, 2020. 462 с. URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Savchyn_Mykhailo/Porivnialne_konstytutsiine_pravo.pdf (дата звернення: 25.04.2025).

175. Савчин М. В. Принцип верховенства права у діяльності публічної адміністрації : електрон. документ. DSpace УжНУ : електрон. архів. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24563/1/Savchyn_rule_of_law.pdf (дата звернення: 08.01.2026).

176. Сергійчук С. І. Концептуальні засади державного забезпечення сталого розвитку підприємництва в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7 (35). С. 298–311. DOI: 10.52058/2786-5274-2024-7(35)-298-311.

177. Сергійчук С. І., Сергійчук С. Д. Сучасні виклики і перспективи для розвитку вітчизняного підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 63. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-63-43.

178. Славна О. В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 9. С. 45–49. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264465/260635>

179. Смокович М. І. Адміністративна юстиція в Україні: теорія і практика. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 808 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Smokovych_monograph_2019.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

180. Сокурєнко О. А. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина як основна функція правової держави. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Право. 2014. Вип. 1. С. 82–87.

181. Спасенко В. Компетенція суб'єкта публічного адміністрування: поняття і структура. *Проблеми сучасних трансформацій*. № 4. 2022. DOI: 10.54929/2786-5746-2022-4-01-05. URL:

https://www.researchgate.net/publication/363914994_Kompetencia_sub'ekta_publicnogo_administruvanna_ponatta_i_struktura (дата звернення: 16.01.2026).

182. Стандарти належного адміністрування: європейські підходи та впровадження в Україні : збірник тез за матеріалами панельної дискусії VIII Харківського міжнародного юридичного форуму (25 верес. 2024 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2024. 139 с. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/wp-content/uploads/2024/11/zbirnyk_standarty-nalezhnogo-adminitsruvannya.pdf (дата звернення: 25.09.2025).

183. Стефанюк О. Д., Галунець Н. І., Сідненко М. В. Пріоритети розвитку бізнесу у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. С. 192–196. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2361/2282> (дата звернення: 24.10.2025).

184. Стеценко В. Ю. Балансування приватного та публічного інтересу крізь призму принципу пропорційності (на матеріалах протиепідемічних обмежень). *Публічне право*. 2020. № 2 (38). С. 5–22. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/38/pdf/pp-2020-38-full.pdf> (дата звернення: 17.02.2025).

185. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

186. Стеценко С. Г. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 35. С. 31–34.

187. Тимошевич М. М., Боровик А. В. Адміністративно-правові засади реалізації права на зайняття підприємницькою діяльністю в Україні

: монографія ; Науково-дослідний інститут публічного права. Одеса : Юридика, 2025. 180 с.

188. Тимошук В. П. Адміністративна процедура: особливості формування української концепції. Адміністративна процедура: особливості формування української концепції : матеріали круглого столу (м. Харків, 15 верес. 2017 р.). Харків : Національна академія правових наук України ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017. С. 22. URL: https://www.apnu.kharkiv.org/doc/Admin_procedura.pdf (дата звернення: 30.03.2025).

189. Тимошук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія. Київ : Конус-Ю, 2010. 296 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2014/02/administratyvna-protsedura-tymoshchuk.pdf> (дата звернення: 06.12.2025).

190. Тимошук В. П. Адміністративна процедура: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні. *Право України*. 2021. № 4. С. 12–25.

191. Тимошук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: монографія. Київ : Конус-Ю, 2010. 296 с.

192. Тимошук В. П. Закон України «Про адміністративну процедуру»: проблеми підготовки та основні новели. *Юридична Україна*. 2022. № 3. С. 4–13.

193. Тимошук В. П. Розвиток законодавства про загальну адміністративну процедуру в Україні. *Альманах права*. 2023. Вип. 14. С. 383–388. URL: https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/Tymoshchuk_Rozvytok_zakonodavstva_pro_ZAP.pdf (дата звернення: 15.07.2025).

194. Тимошук В. П. Теоретичні та практичні виклики становлення загальної адміністративної процедури в Україні. *Право України*. 2021. № 10. С. 28–43. DOI: 10.33498/lopu-2021-10-028. URL:

https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/Tymoshchuk_Stanovlennia_AP.pdf

(дата звернення: 10.12.2025).

195. Тимошук В., Бойко І., Школик А., Школьний Є. Закон «Про адміністративну процедуру»: загальні прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом : посіб. для публічних службовців. Київ, 2024. 76 с. URL:

https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/LAP_Handbook.pdf (дата

звернення: 17.12.2025).

196. Тодорова І. С. Адміністративні послуги суб'єктам господарювання як публічно-сервісна функція держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 282–286. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/7a26f697-c162-4d0a-8ed3-63a9ad4d5676/download> (дата звернення: 03.08.2025).

197. Тодощак О. В. Дискреційні повноваження суб'єктів публічної адміністрації. Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15 трав. 2020 р. Одеса, 2020. С. 17–20.

198. Устименко В. А., Джабраїлов Р. А., Кампо В. М., Коваленко Р. О., Савчин М. В. Конституційні засади економічної системи України : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2011. 258 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/konstytuciyni_zasady_ekonomichnoyi_systemy_ukrayiny_monografiya_2011.pdf (дата звернення: 21.06.2025).

199. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві : наук.-метод. посіб. для суддів. 2-ге вид., випр., допов. Київ, 2015. 128 с.

200. Харитонов О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 36 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/1d3c1933-3909-4827-9278-a95611ffcfdc/download> (дата звернення: 11.11.2025).

201. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

202. Цивільне право України : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 864 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_947_69687759.pdf (дата звернення: 16.01.2026).

203. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 31.07.2025).

204. Чорна А. М. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 128–132.

205. Шандрук С. М. Адміністративні послуги як функція сервісно-орієнтованої держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 85. Ч. 3. С. 175–179. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.27>. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/29-2.pdf> (дата звернення: 24.08.2025).

206. Шевчук О. Р., Ментух Н. Ф. Адміністративні процедури у сфері господарської діяльності. Проблеми законності. 2023. Вип. 163. С. 280–294. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.163.291886>. URL: https://adminprocedure.org.ua/assets/docs/Shevchuk_Mentukh_AP_u_sferi_hospodarskoi%CC%88_diialnosti.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

207. Шиленко М. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону суб'єктів малого підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 22. Ч. I. Т. 2. С. 261–265.

208. Школик А. Концепція доброго адміністрування та її вплив на адміністративно-процедурне законодавство. *Вісник Львівського*

університету. Серія юридична. 2018. Вип. 66. С. 138–146. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/viewFile/8145/8098> (дата звернення: 14.12.2025).

209. Школик А. М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 417 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Shkolyk.pdf (дата звернення: 29.06.2025).

210. Щодо надання роз'яснення з деяких питань застосування принципу мовчазної згоди / Державна регуляторна служба України. 2015. URL: https://drs.gov.ua/permit_system/shhodo-nadannya-roz-yasnennya-z-deyakyh-pytan-zastosuvannya-pryntsypu-movchaznoyi-zgody/ (дата звернення: 08.04.2025).

211. A law of administrative procedure for the EU. European Parliamentary Research Service. 2013. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/120396/LDM_BRI%282013%29120396_REV1_EN.pdf (дата звернення: 24.06.2025).

212. Article 41 Right to good administration. European Union Agency for Fundamental Rights. 2012. URL: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/41-right-good-administration> (дата звернення: 29.01.2026).

213. Borzel T. A., Risse T. When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP)*. 2000. Vol. 4, November. URL: <https://ideas.repec.org/a/erp/eiopxx/p0058.html> (дата звернення: 22.04.2025).

214. Butyrsky A. A., Nikolenko L. N., Ivanyuta N. V., Butyrskaya I. A., Kabenok Y. V. Economic Disputes Resolving Models by Courts in the Post-Soviet Countries. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. No. 24 (2). P. 1–9.

215. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012/C 326/02) / *Official Journal of the European Union* / EUR-Lex (PDF). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2012/326/02> (дата звернення: 28.04.2025).

216. Commission Notice on Best Practices for the conduct of proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU (2011/C 308/06) // EUR-Lex. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011XC1020\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011XC1020(02)) (дата звернення: 17.11.2025).

217. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. OJ C 202, 07.06.2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_296/oj/eng (дата звернення: 17.03.2025).

218. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 005), Rome, 4.XI.1950 // Council of Europe. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 02.11.2025).

219. Council of Europe. CEPEJ. *Evaluation of judicial systems 2024 (data 2022) – Ukraine (questionnaire dataset)*. URL: <https://rm.coe.int/ukraine-2024-2022-/1680b1f6f4> (дата звернення: 09.03.2025).

220. Court of Justice of the European Union. Judgment of 22 March 2001 in Case C-17/99, France v Commission, EU:C:2001:178. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=ecli%3AECLI%3AEU%3AC%3A2001%3A178> (дата звернення: 20.08.2025).

221. Craig P. *EU Administrative Law*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2018. 848 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/eu-administrative-law-9780198831655> (дата звернення: 07.05.2025).

222. Craig P., de Búrca G. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. 8th ed. Oxford : Oxford University Press, 2024. 1344 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/eu-law-9780198915522> (дата звернення: 24.02.2026).

223. EUR-Lex. *Acquis (Glossary of summaries)*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/acquis.html> (дата звернення: 01.07.2025).

224. European Commission. *eGovernment Action Plan 2016–2020: Accelerating the digital transformation of government*. 2016. URL: https://ec.europa.eu/smart-regulation/roadmaps/docs/2016_cnect_006_e_government_action_plan_en.pdf (дата звернення: 02.10.2025).

225. European Commission. *European Governance: A White Paper*. COM(2001) 428 final. Brussels, 25.07.2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0428> (дата звернення: 06.01.2026).

226. European Commission. *European Interoperability Framework – Implementation Strategy*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2017) 134 final. 23.03.2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017DC0134> (дата звернення: 26.04.2025).

227. European Commission. *European Interoperability Framework (EIF) (Annex 2 to COM(2017) 134 final)*. 2017. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?format=PDF&uri=cellar:2c2f2554-0faf-11e7-8a35-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_3 (дата звернення: 23.09.2025).

228. European Commission. *The Once Only Principle System: A breakthrough for the EU's Digital Single Market*. 2020. URL: <https://commission.europa.eu/news-and-media/news/once-only-principle->

[system-breakthrough-eus-digital-single-market-2020-11-05_en](#) (дата звернення: 27.09.2025).

229. European Parliament resolution of 15 January 2013 with recommendations to the Commission on a Law of Administrative Procedure of the European Union (PDF). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2013-0004_EN.pdf (дата звернення: 21.08.2025).

230. G. and R. : Judgment of the Court of 10 September 2013, Case C-383/13 PPU // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62013CJ0383> (дата звернення: 18.01.2026).

231. Golovko R. M. Control and supervision of compliance with competition legislation: administrative and legal models and tools. *Theoretical foundations of law, public management and practice of their application* : International scientific conference proceedings (December 25–26, 2024, Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 401–405.

232. Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights. Right to an effective remedy // *European Court of Human Rights*. 2022. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_13_ENG (дата звернення: 14.03.2025).

233. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (civil limb) // *European Court of Human Rights*. 2023. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_civil_ENG (дата звернення: 23.07.2025).

234. Harlow C., Rawlings R. Process and Procedure in EU Administration. Oxford : Hart Publishing, 2014. 309 p. URL: <https://www.bloomsbury.com/uk/process-and-procedure-in-eu-administration-9781782255758/> (дата звернення: 18.09.2025).

235. Hofmann H. C. H., Rowe G. C., Türk A. H. *Administrative Law and Policy of the European Union*. Oxford : Oxford University Press, 2011. 1064 p.

URL: <https://global.oup.com/academic/product/administrative-law-and-policy-of-the-european-union-9780199286485> (дата звернення: 15.03.2025).

236. Holovko R. Administrative and legal support of economic freedom and entrepreneurial activity in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11. No. 5. P. 334–342. DOI: 10.30525/2256-0742/2025-11-5-334-341.

237. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 18 December 2008, Sopropé – Organizações de Calçado Lda v Fazenda Pública, Case C-349/07, EU:C:2008:746 / EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62007CJ0349> (дата звернення: 05.07.2025).

238. Judgment of the Court (Summary) (on the principle of legal certainty and the requirement for clarity and predictability of norms) / EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62021CJ0156_RES (дата звернення: 18.01.2026).

239. Judgment of the Court of 13 November 1990, Fedesa and Others, Case C-331/88, EU:C:1990:391 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61988CJ0331> (дата звернення: 17.04.2025).

240. Judgment of the Court of 14 December 1995, Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v Belgian State, Case C-312/93, EU:C:1995:437 (procedural rules must not render exercise of EU rights excessively difficult) // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61993CJ0312> (дата звернення: 09.08.2025).

241. Judgment of the Court of 14 July 1972, SA Intermills v Commission, Case 14/72, EU:C:1972:63 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61972CJ0014> (дата звернення: 12.12.2025).

242. Judgment of the Court of 15 February 1996, Duff and Others v Minister for Agriculture and Food, C-63/93, EU:C:1996:51 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61993CJ0063> (дата звернення: 24.05.2025).

243. Judgment of the Court of 16 December 1976, Rewe-Zentralfinanz eG and Rewe-Zentral AG v Landwirtschaftskammer für das Saarland, Case 33/76, EU:C:1976:188 (principle of effectiveness) // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61976CJ0033> (дата звернення: 15.06.2025).

244. Judgment of the Court of 2 April 2009, France Télécom SA v Commission, Case C-202/07 P, EU:C:2009:214 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62007CJ0202> (дата звернення: 31.08.2025).

245. Judgment of the Court of 21 September 1989, Hoechst AG v Commission, Joined Cases 46/87 and 227/88, EU:C:1989:337 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61987CJ0046> (дата звернення: 24.05.2025).

246. Judgment of the Court of 7 January 2004, Aalborg Portland A/S and Others v Commission, Joined Cases C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P and C-219/00 P, EU:C:2004:6 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62000CJ0204> (дата звернення: 17.02.2025).

247. Judgment of the Court of 7 June 2005, VEMW and Others v DTe and Others, C-17/03, EU:C:2005:362 // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62003CJ0017> (дата звернення: 06.10.2025).

248. Judgment of the General Court (on the adequacy of the motives, the context and the possibility of judicial control) / EUR-Lex. URL: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62003CJ0017)

[lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012TJ0450](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012TJ0450) (дата звернення: 30.03.2025).

249. Judgment of the General Court (on the requirements for motives and the possibility of judicial control) / EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62022TJ0483> (дата звернення: 06.12.2025).

250. Judgment of the General Court (references to the established practice regarding the ownership of motives under Article 296 of the TFEU) / EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012TJ0450> (дата звернення: 15.07.2025).

251. Knill Ch. *Europeanization of National Administration: Patterns of Institutional Change and Persistence*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 250 p. URL: http://assets.cambridge.org/97805218/06329/frontmatter/9780521806329_frontmatter.pdf (дата звернення: 10.12.2025).

252. Limburgse Vinyl Maatschappij NV and Others v Commission : Judgment of the Court of 15.10.2002 in Joined Cases C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P to C-252/99 P and C-254/99 P // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61999CJ0238> (дата звернення: 17.12.2025).

253. Mendes J. *Participation in European Union Rulemaking: A Rights-Based Approach*. Oxford : Oxford University Press, 2011. 502 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/participation-in-european-union-rulemaking-9780199599769> (дата звернення: 03.08.2025).

254. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. *OECD Publishing*. 2025. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd->

[economic-surveys-ukraine-2025_0bb82ef9/940cee85-en.pdf](#) (дата звернення: 27.07.2025).

255. OECD. *Best Practice Principles for Regulatory Policy: Regulatory Enforcement and Inspections*. Paris : OECD Publishing, 2014. URL: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/Best-Practice-Principles-for-Regulatory-Policy-Regulatory-Enforcement-and-Inspections.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

256. OECD. *Digital Government Review of Ukraine : pathway to digital transformation*. Paris : OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/digital-government-review-of-ukraine_18107b67-en.html (дата звернення: 22.06.2025).

257. OECD. *European Principles for Public Administration (SIGMA Papers No. 27)*. Paris : OECD Publishing, 1999. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/1999/01/european-principles-for-public-administration_g17a1de4/5kml60zwd7h-en.pdf (дата звернення: 17.02.2026).

258. OECD. *Regulatory Enforcement and Inspections Toolkit*. Paris : OECD Publishing, 2018. URL: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/Regulatory-Enforcement-and-Inspections-Toolkit.pdf> (дата звернення: 29.09.2025).

259. OECD. *Regulatory Policy Outlook 2021*. Paris : OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/publications/oecd-regulatory-policy-outlook-2021-38b0fdb1-en.htm> (дата звернення: 14.07.2025).

260. OECD. *Risk and Regulatory Policy: Improving the Governance of Risk*. Paris : OECD Publishing, 2010. URL: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/44789472.pdf> (дата звернення: 04.04.2025).

261. Public administration in Ukraine. OECD. 2023. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/02/public->

[administration-in-ukraine_27a46a58/078d08d4-en.pdf](#) (дата звернення: 29.04.2025).

262. Radaelli C., Pasquier R. Conceptual Issues. *Europeanization: New Research Agendas* / P. Graziano, M. Vink (eds.). London : Palgrave Macmillan, 2008. P. 37–39.

263. Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration (adopted 20 June 2007) / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/cmrec-2007-7-of-the-cm-to-ms-on-good-administration/16809f007c> (дата звернення: 08.01.2026).

264. Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 101 and 102 of the Treaty, Articles 17–20 (investigatory powers) // EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R0001> (дата звернення: 26.02.2025).

265. Regulation (EU) 2018/1724 of the European Parliament and of the Council of 2 October 2018 establishing a single digital gateway to provide access to information, to procedures and to assistance and problem-solving services and amending Regulation (EU) No 1024/2012. OJ L 295, 21.11.2018, pp. 1–38. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1724/oj/eng> (дата звернення: 20.02.2025).

266. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 257. P. 73–114. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj> (дата звернення: 15.08.2025).

267. ReNEUAL. *ReNEUAL Model Rules on EU Administrative Procedure*. 03.09.2014 (PDF). URL: https://www.renewal.eu/images/Home/ReNEUAL-Model_Rules-Compilation_BooksI_VI_2014-09-03.pdf (дата звернення: 03.02.2026).

268. Schwarze J. *European Administrative Law*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2006. 1562 p.

269. Ten Years of Public Administration Reform: Any Results? *VoxUkraine*. 02.02.2026. URL: <https://voxukraine.org/en/ten-years-of-public-administration-reform-any-results> (дата звернення: 02.02.2026).

270. The European Ombudsman. *The European Code of Good Administrative Behaviour*. 28.02.2002. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/publication/en/3510> (дата звернення: 26.01.2026).

271. *The Principles of Public Administration*. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/en/publications/reports/2023/11/the-principles-of-public-administration_5e68f805/7f5ec453-en.pdf (дата звернення: 06.01.2026).

272. Tridimas T. *The General Principles of EU Law* (2nd ed.). Oxford : Oxford University Press, 2006. URL: https://archive.org/details/generalprinciple0000trid_i4g0 (дата звернення: 19.06.2025).

273. Tymoshchuk V. Ukraine's New Law on Administrative Procedure: Progress Toward EU Standards and Implications for Tax and Customs. *Lex Portus*. 2024. Vol. 10. Iss. 5. P. 16–27. DOI: 10.62821/lp10502. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-5-2024/tymoshchuk_1052.pdf (дата звернення: 03.10.2025).

274. When Businesses Are Asked for Unnecessary Documents: How the Council Helped Obtain an Export License. *Business Ombudsman Council*. 13.01.2026. URL: <https://boi.org.ua/en/cases-post/when-businesses-are-asked-for-unnecessary-documents-how-the-council-helped-obtain-an-export-license/> (дата звернення: 13.01.2026).

275. Wróbel A., Miąsik D. Europeizacja prawa administracyjnego – pojęcie i konteksty. Europeizacja prawa administracyjnego / red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel. Warszawa, 2014. T. 3. S. 37–47.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у періодичних фахових виданнях України:

1. Головка Р. М. Адміністративно-правові гарантії захисту прав підприємців у відносинах із органами влади. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1 (83). С. 254–260. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.41>

2. Головка Р. М. Діджиталізація адміністративних процедур як чинник посилення гарантій прав підприємців. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 514–523. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.73>

3. Головка Р. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 1. С. 186–196. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.23>

4. Головка Р. М. Адміністративна відповідальність у сфері підприємницької діяльності: баланс між контролем і захистом прав. *Правові новели*. 2025. № 26. С. 77–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.8>

5. Головка Р. М. Діяльність органів публічної адміністрації щодо запобігання порушенням прав суб'єктів підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 1. С. 160–165. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-1/34>

Наукові статті у періодичних виданнях іноземних держав:

6. Holovko R. Administrative and legal support of economic freedom and entrepreneurial activity in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11 No. 5. P. 334–341. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-5-334-341>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Головка Р. М. Адміністративна процедура як гарантія прав підприємця у взаєминах з органами публічної влади. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 657–660.

8. Golovko R. M. Licensing and licensing procedures as administrative barriers and guarantees of the rights of business entities. *Theoretical foundations of law, public management and practice of their application*: International scientific conference proceedings (Riga, 25–26 December 2024). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 401–405.

9. Головка Р. М. Адміністративне оскарження у сфері підприємництва як механізм відновлення порушених прав. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів–Торунь, 10 жовтня 2025 р.). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 188–192.

10. Головка Р. М. Адміністративно-правові механізми реалізації та захисту прав підприємців в Україні: адаптація до умов воєнного стану та імперативи повоєнного відновлення. *Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 16–17 жовтня 2025 р.). У 2-х т. Т. 1. / За заг. ред. В. І. Мельник. Тернопіль: Крок, 2025. С. 73–78.

11. Головка Р. М. Публічні закупівлі як адміністративно правовий механізм забезпечення рівного доступу до підприємництва. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2025 р.). Одеса : ОДУВС, 2025. С. 326–329.

Додаток Б

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ**ЗАТВЕРДЖУЮ**Проректор Одеського державного
університету
внутрішніх справдоктор юридичних наук, професор
Вадим ПІДГОРОДИНСЬКИЙ

04 2026 року

**АКТ****впровадження в освітній процес Одеського державного університету****внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження****Головко Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм
реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-
правовій сфері»**

Комісія у складі: начальника відділу забезпечення якості освіти, кандидата історичних наук, доцента Камінської О.А., т.в.о. завідувача кафедри адміністративно-правових дисциплін інституту права та безпеки, доктора юридичних наук, професора Ярмакі Х.П., т.в.о. завідувача кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України, доктора юридичних наук, професора, Галуцько В.М. склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Головко Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», використовуються в освітньому процесі Одеського державного університету внутрішніх справ, зокрема під час підготовки навчально-методичних комплексів з навчальних дисциплін: «Адміністративне

право», «Поліцейська діяльність», «Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції», «Взаємодія підрозділів кримінальної поліції з іншими підрозділами Національної поліції України»

Зокрема, публікації Головка Р.М.

1. Головка Р. М. Адміністративно-правові гарантії захисту прав підприємців у відносинах із органами влади. *Держава та регіони*. Серія: Право. № 1 (83). 2024. С. 254–260.
2. Головка Р. М. Діджиталізація адміністративних процедур як чинник посилення гарантій прав підприємців. *Право та державне управління*. № 1. 2024. С. 514–523.
3. Головка Р. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Право і суспільство*. № 5. 2025. Т. 1. С. 186–196.
4. Головка Р. М. Адміністративна відповідальність у сфері підприємницької діяльності: баланс між контролем і захистом прав. *Правові новели*. № 26/2025. С. 77–84.
5. Головка Р. М. Діяльність органів публічної адміністрації щодо запобігання порушенням прав суб'єктів підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1, 2026. С. 160–165.
6. Holovko R. Administrative and legal support of economic freedom and entrepreneurial activity in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 11 No. 5, 2025. P. 334–341. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-5-334-341>
7. Головка Р. М. Адміністративна процедура як гарантія прав підприємця у взаєминах з органами публічної влади. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 657–660.*

8. Golovko R. M. Licensing and licensing procedures as administrative barriers and guarantees of the rights of business entities. *Theoretical foundations of law, public management and practice of their application: International scientific conference proceedings* (December 25–26, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 401–405.
9. Головка Р. М. Адміністративне оскарження у сфері підприємництва як механізм відновлення порушених прав. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 188–192.
10. Головка Р. М. Адміністративно-правові механізми реалізації та захисту прав підприємців в Україні: адаптація до умов воєнного стану та імперативи повоєнного відновлення. *Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Вінниця, 16-17 жовтня 2025 р. У 2-х т. Т. 1. / За заг. ред. В. І. Мельник. Тернопіль: Крок, 2025. С. 73–77.
11. Головка Р. М. Публічні закупівлі як адміністративно-правовий механізм забезпечення рівного доступу до підприємництва. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали XII Міжнародної науково-практичної онлайн- конференції*, м. Одеса, 24 жовтня 2025 р. Одеса : ОДУВС, 2025. С. 326–329.

Комісія відзначила високу актуальність результатів дисертаційного дослідження Головка Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове

право; інформаційне право», теоретичний досвід, практичну і методологічну значущість висновків дисертанта для впровадження у навчальний процес.

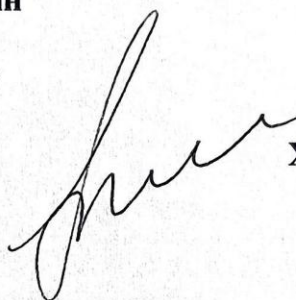
Члени комісії:

**Начальник
відділу забезпечення якості освіти,
Одеського державного університету
внутрішніх справ
кандидат історичних наук, доцент**



Олена КАМІНСЬКА

**Т.в.о.завідувача кафедри
адміністративно-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**



Христофор ЯРМАКІ

**Т.в.о.завідувача кафедри
адміністративної діяльності поліції
факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Одеського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**



Віра ГАЛУНЬКО



ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського
державного університету
внутрішніх справ
полковник поліції

Максим КОРНІЄНКО

14 04 2026 року

АКТ

**впровадження в наукову діяльність Одеського державного університету
внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження
Головка Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм
реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-
правовій сфері»**

Комісія у складі: начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук, доцента, підполковника поліції Домброван Н.В., ученого секретаря секретаріату Вченої ради ОДУВС, кандидата педагогічних наук Ісаєнка М.М. та начальника відділу аспірантури, (ад'юнктури) і докторантури ОДУВС, кандидата юридичних наук Теслюк І.О., склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Головка Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», використовуються у науково-дослідній діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень за загально-університетською темою

науково-дослідних робіт: «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0123U103538), та теми науково-дослідних робіт кафедри адміністративного права та адміністративного процесу: «Забезпечення прав, свобод і інтересів людини в сучасних умовах адміністративно-правовими засобами» (державний реєстраційний номер 0121U109272) та теми науково-дослідних робіт кафедри адміністративної діяльності поліції: «Захист та дотримання прав людини в поліцейській діяльності» (державний реєстраційний номер 0123U104419).

Зокрема, публікації Головка Р.М.

1. Головка Р. М. Адміністративно-правові гарантії захисту прав підприємців у відносинах із органами влади. *Держава та регіони*. Серія: Право. № 1 (83). 2024. С. 254–260.
2. Головка Р. М. Діджиталізація адміністративних процедур як чинник посилення гарантій прав підприємців. *Право та державне управління*. № 1. 2024. С. 514–523.
3. Головка Р. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Право і суспільство*. № 5. 2025. Т. 1. С. 186–196.
4. Головка Р. М. Адміністративна відповідальність у сфері підприємницької діяльності: баланс між контролем і захистом прав. *Правові новели*. № 26/2025. С. 77–84.
5. Головка Р. М. Діяльність органів публічної адміністрації щодо запобігання порушенням прав суб'єктів підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1, 2026. С. 160–165.
6. Holovko R. Administrative and legal support of economic freedom and entrepreneurial activity in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 11 No. 5, 2025. P. 334–341. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-5-334-341>

7. Головка Р. М. Адміністративна процедура як гарантія прав підприємця у взаєминах з органами публічної влади. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 657–660.
8. Golovko R. M. Licensing and licensing procedures as administrative barriers and guarantees of the rights of business entities. *Theoretical foundations of law, public management and practice of their application: International scientific conference proceedings* (December 25–26, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 401–405.
9. Головка Р. М. Адміністративне оскарження у сфері підприємництва як механізм відновлення порушених прав. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 188–192.
10. Головка Р. М. Адміністративно-правові механізми реалізації та захисту прав підприємців в Україні: адаптація до умов воєнного стану та імперативи повоєнного відновлення. *Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Вінниця, 16-17 жовтня 2025 р. У 2-х т. Т. 1. / За заг. ред. В. І. Мельник. Тернопіль: Крок, 2025. С. 73–77.
11. Головка Р. М. Публічні закупівлі як адміністративно-правовий механізм забезпечення рівного доступу до підприємництва. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали XII Міжнародної науково-практичної онлайн- конференції*, м. Одеса, 24 жовтня 2025 р. Одеса : ОДУВС, 2025. С. 326–329.

Комісія відзначила високу актуальність результатів дисертаційного дослідження Головка Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», теоретичний досвід, практичну і методологічну значущість висновків дисертанта для впровадження у науково-дослідну діяльність.

Члени комісії:

Начальник

відділу організації наукової діяльності ОДУВС

кандидат юридичних наук, доцент

підполковник поліції

Наталія ДОМБРОВАН

Учений секретар секретаріату

Вченої ради ОДУВС

кандидат педагогічних наук

Максим ІСАЄНКО

Начальник відділу аспірантури

(ад'юнктури) і докторантури ОДУВС

кандидат юридичних наук

Ірина ТЕСЛЮК

**НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
ПІВДЕННО-УКРАЇНСЬКА
МІЖНАРОДНА
АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ**



**UKRAINIAN NATIONAL
BAR ASSOCIATION
SOUTH UKRAINIAN
INTERNATIONAL
BAR ASSOCIATION**

65005, м. Одеса, вул. Болгарська, 87а
тел. роб. +38(048)787-92-28
тел. моб. +38(097)454-85-49
e-mail artem_pitomets@ukr.net

Bolgars'ka street 87a, Odessa, 65005, Ukraine
work phone +38(048)787-92-28
phone +38(097)454-85-49
e-mail artem_pitomets@ukr.net



Артем ПИТОМЕЦЬ
15 квітня 2026 року

АКТ

впровадження в практичну діяльність АО «Південно-Українська Міжнародна асоціація адвокатів» результатів дисертаційного дослідження Головка Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері»

Комісія у складі: заступника голови адвокатського об'єднання «Південно-Українська Міжнародна асоціація адвокатів» Геннадія СКВОРЦОВА та адвокатів адвокатського об'єднання «Південно-Українська Міжнародна асоціація адвокатів», склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Головка Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», використовуються у практичній діяльності АО «Південно Українська Міжнародна асоціація адвокатів».

Зокрема, публікації Головка Р.М.

1. Головка Р. М. Адміністративно-правові гарантії захисту прав підприємців у відносинах із органами влади. *Держава та регіони*. Серія: Право. № 1 (83). 2024. С. 254–260.
2. Головка Р. М. Діджиталізація адміністративних процедур як чинник посилення гарантій прав підприємців. *Право та державне управління*. № 1. 2024. С. 514–523.
3. Головка Р. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Право і суспільство*. № 5. 2025. Т. 1. С. 186–196.
4. Головка Р. М. Адміністративна відповідальність у сфері підприємницької діяльності: баланс між контролем і захистом прав. *Правові новели*. № 26/2025. С. 77–84.
5. Головка Р. М. Діяльність органів публічної адміністрації щодо запобігання порушенням прав суб'єктів підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1, 2026. С. 160–165.
6. Holovko R. Administrative and legal support of economic freedom and entrepreneurial activity in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 11 No. 5, 2025. P. 334–341. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-5-334-341>
7. Головка Р. М. Адміністративна процедура як гарантія прав підприємця у взаєминах з органами публічної влади. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 657–660.
8. Golovko R. M. Licensing and licensing procedures as administrative barriers and guarantees of the rights of business entities. *Theoretical foundations of law, public management and practice of their application: International scientific conference proceedings* (December 25–26, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 401–405.

9. Головка Р. М. Адміністративне оскарження у сфері підприємництва як механізм відновлення порушених прав. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 10 жовтня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 188–192.

10. Головка Р. М. Адміністративно-правові механізми реалізації та захисту прав підприємців в Україні: адаптація до умов воєнного стану та імперативи повоєнного відновлення. *Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Вінниця, 16-17 жовтня 2025 р. У 2-х т. Т. 1. / За заг. ред. В. І. Мельник. Тернопіль: Крок, 2025. С. 73–77.

11. Головка Р. М. Публічні закупівлі як адміністративно-правовий механізм забезпечення рівного доступу до підприємництва. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної онлайн- конференції, м. Одеса, 24 жовтня 2025 р. Одеса : ОДУВС, 2025. С. 326–329.

Комісія відзначила високу актуальність результатів дисертаційного дослідження Головка Романа Миколайовича «Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», теоретичний досвід, практичну значущість висновків дисертанта для впровадження у практичну діяльність.

Заступник голови
АО «Південно-Українська
Міжнародна асоціація адвокатів»



Геннадій СКВОРЦОВ